

ISSN 2079-4835

Міністерство освіти і науки України
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ІНТЕЛЕКТ
ОСОБИСТІСТЬ
ЦИВІЛІЗАЦІЯ

*Тематичний збірник наукових праць
із соціально-філософських проблем*

**Виходить два рази на рік
Видається з 2003 р.**

№ 2 (19) 2019

**Кривий Ріг
ДонНУЕТ
2019**

Головний редактор — Остапенко С. А.
Заступник головного редактора — Удовіченко Г. М.
Відповідальний редактор серії — Ружинська Т. О.
Відповідальний секретар серії — Сіняговська І. Ю.

Редакційна колегія

Арістова Н. О., д-р пед. наук (Національний університет біоресурсів і природокористування України); *Гаврілова Л. Г.*, д-р пед. наук (ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»); *Ковальчук В. І.*, д-р пед. наук (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка); *Малихін О. В.*, д-р пед. наук (Інститут педагогіки НАПН України Національний університет); *Саяпіна С. А.*, д-р пед. наук (ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»); *Введенська Т. Ю.*, канд. філол. наук (НТУ «Дніпровська політехніка»); *Висоцька Т. М.*, канд. філол. наук (НТУ «Дніпровська політехніка»); *Луценко Л. О.*, канд. філол. наук (Криворізький державний педагогічний університет); *Остапенко С. А.*, канд. пед. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Покулевська А. І.*, канд. філол. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Романуха О. М.*, канд. істор. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Топольник Я. В.*, канд. пед. наук (ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»); *Удовіченко Г. М.*, канд. пед. наук (Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського); *Щербакова Н. В.*, канд. філос. наук (Таврійський державний агротехнологічний університет); *Білялова Гульміра*, д-р філос. наук (Павлодарський державний університет імені С. Торайгірова, Казахстан); *Кураташвілі Альфред*, д-р екон., філос. і юрид. наук (Інститут економіки імені П. Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі, Грузія).

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України.
Реєстраційний номер КВ № 13180-2064 ПР від 25.07.2007 р.

Засновник та видавець Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4929 від 07.07.2015 р.

Журнал рекомендовано до друку вченою радою
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
протокол № 8 від 19.12.2019 р.

Мова видання: українська, російська, англійська.

Усі права захищені.
Передрук і переклади дозволяються лише з відома автора та редакції.

Адреса видавця та редакції:
50042, м. Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13.
тел. (0564) 409-77-97, e-mail: intelekt@donnuet.edu.ua,
www.donnuet.edu.ua

ISSN 2079-4835

**Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky**

**INTELLIGENCE
PERSONALITY
CIVILIZATION**

*Thematic collection of scientific works
in socio-philosophical issues*

**Issued 2 times a year
Published since 2003**

No 2 (19) 2019

**Kryvyi Rih
DonNUET
2019**

Editor in chief — Ostapenko S. A.
Deputy editor in chief — Udovichenko H. M.
Executive editor of series — Ruzhynska T. O.
Executive secretary of series — Siniahovska I. Yu.

Editorial board

Aristova N. O., Dr. of Sciences (Pedagogy), National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; *Havrilova L. H.*, Dr. of Sciences (Pedagogy), Donbass State Pedagogical University; *Kovalchuk V. I.*, Dr. of Sciences (Pedagogy), Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University; *Malykhin O. V.*, Dr. of Sciences (Pedagogy), Institute of Pedagogy National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; *Saiapina S. A.*, Dr. of Sciences (Pedagogy), Donbass State Pedagogical University; *Vvedenska T. Yu.*, PhD in Philology, National TU Dnipro Polytechnic; *Vysotska T. M.*, PhD in Philology, National TU Dnipro Polytechnic; *Lutsenko L. O.*, PhD in Philology, Kryvyi Rih State Pedagogical University; *Ostapenko S. A.*, PhD in Pedagogy, DonNUET named after Mykhailo Tugan-Baranovsky; *Pokulevska A. I.*, PhD in Philology, DonNUET named after Mykhailo Tugan-Baranovsky; *Romanukha O. M.*, PhD of Historical Sciences, DonNUET named after Mykhailo Tugan-Baranovsky; *Topolnyk Ya. V.*, PhD in Pedagogy, Donbass State Pedagogical University; *Udovichenko H. M.*, PhD in Pedagogy, DonNUET named after Mykhailo Tugan-Baranovsky; *Shcherbakova N. V.*, PhD in Philosophy, Tavria State Agrotechnological University; *Gulmira Bilialova*, Dr. in Philosophy, Pavlodar State University named after S. Toraihyrov, Kazakhstan; *Alfred Kuratashvili*, Dr. in Economics, Philosophy and Juridical Sciences, Institute of Economics named after P. Gugushvili of Tbilisi State University named after Ivane Javakhishvili, Georgia.

The journal is registered at Ministry of Justice of Ukraine. Registration number
KB No 13180-2064 of July 25, 2007.

*Founder and editor: Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih.
Certificate of Publisher ДК No 4929 of July 7, 2015.*

*The publication is approved by the resolution of of Academic Council
of Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-
Baranovsky (Protocol No 8 of 19.12.2019).*

Language of edition: Ukrainian, Russian, English.

*Reprinting and translations are allowed
only with consent of the author and editorial board*

Address of the editor and editorial office:
13, Kurchatova str., Kryvyi Rih, Ukraine, 50042
phone (0564) 409-77-97, e-mail: intelekt@donnuet.edu.ua,
www.donnuet.edu.ua

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-5-10

УДК 1-026.15:316

Ніколенко К. В.,
канд. філос. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: nikolenko@donnuet.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛІГЕНЦІЯ» ТА ЙОГО ТРАКТУВАННЯ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ

UDC 1-026.15:316

Nikolenko K. V.,
PhD in Philosophical sciences
Assistant professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: nikolenko@donnuet.edu.ua

SOCIO-PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF INTELLECTUALS AND ITS INTERPRETATION IN MODERN CONTEXT

***Мета** — проаналізувати соціально-філософські засади поняття «інтелігенція» як суспільну складову для визначення сутності та перспектив у соціальному дискурсі для визначення компонентів та структурних елементів поняття.*

***Методи.** Дослідження інтелігенції, її сутності, елементів, компонентів та особливостей, вивчення етимології поняття потребує використання таких методів: для вивчення походження терміна «інтелігенції» застосовано аналітичний метод, у процесі аналізу походження теорій та джерел виникнення поняття було використано метод порівняння, в питаннях, пов'язаних із трактуванням точок зору мислителів епохи німецької класичної філософії, використовувався історичний метод. Аналізуючи складові компоненти поняття інтелігентності та досліджуючи різноманітні аспекти його застосування та використання, було застосовано структурний підхід, системний підхід було залучено при розгляді інтелігентності в розрізі соціальних процесів, взаємодій та під час вивчення суспільного значення даного поняття.*

***Результати.** Визначено історичний порядок виникнення, формування та трансформації поняття «інтелігентність», досліджено німецьку класичну філософію як джерело поняття «інтелігенція», встановлені основні компоненти, що визначають структуру інтелігенції, конкретизовані системні аспекти поняття «інтелігенція». Вперше з'ясовано роль інтелігенції в соціально-філософському аспекті крізь призму досягнень німецької класичної філософії.*

***Ключові слова:** інтелігенція, німецька класична філософія, свідомість, самосвідомість, громадянське суспільство, діяльність, створення, споглядання, соціальне буття, соціальні зміни, соціальна активність.*

Постановка проблеми. У сучасному науковому дискурсі питання про поняття, походження, сутність і специфіку терміна «інтелігенція» є полемічним. Немає однозначного визначення самого терміна, існують різні точки зору на період і місце появи цього поняття, також залишається відкритим питання про сучасне існування такого прошарку суспільства, як інтелігенція. Враховуючи сучасні соціальні тенденції, констатуємо різноманітність соціальних процесів, проте саме інтелігентність виступає тим фактором, дослідження якого може дати відповіді на багато інших запитань щодо визначення соціальної сутності буття людини.

Мета статті — дослідити поняття «інтелігенція» та його трактування в контексті історичного походження терміна та в сучасній соціальній філософії як одного з сенсоутворювальних чинників в екзистенційному плані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до інтелігенції у своїх наукових дослідженнях виявляють такі дослідники, як: І. Дмитренко, В. Кулик, П. Боборикін, М. Добрускін та багато інших. Так І. Дмитренко вважав, що інтелігенція як соціальна верства існувала винятково в радянський період; В. Кулик спеціалізувався на гуманітарно-технічній інтелігенції; П. Боборикін досліджував за допомогою літератури образ інтелігента; М. Добрускін, представляє соціально-філософський аналіз терміна. Автор у цьому дослідженні робить спробу дати найбільш повний філософський аналіз походження і розуміння терміна «інтелігенція», спираючись на філософські та історичні джерела.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох енциклопедичних і довідкових виданнях вкоренилася думка про російське походження терміна «інтелігенція». А саме, наполягають на тому, що в 60-і роки ХХ ст. у творчості письменника П. Боборикіна виникло поняття інтелігенції, яке розуміється як важлива відмінна риса, культурна особливість людини та тісно пов'язується з менталітетом та історичною спадщиною [1, с. 105]. Бо саме спадщина російської літератури у більшості випадків являло дихотомію інтелігентного та профанного у культурі, мистецтві та мові. Вважають, що з російської мови цей термін перейшов в інші мови. Однак детальний аналіз різних філософських праць дає можливість припустити, що термін виник у кінці ХVІІІ — початку ХІХ століття в німецькій філософії. Так М. Добрускіним проводилися різні дослідження, які доводять, що дане поняття отримало свої витoki в роботах Фіхте, Шеллінга і Гегеля; саме з цих першоджерел і перейшло в російську і європейську літературу. Однак і в німецьких довідкових виданнях знаходимо посилення саме на російське походження терміна.

І все ж термін «інтелігенція» вперше використаний Фіхте, і від нього переходить в різні філософські системи. У книзі «Науковчення» Фіхте розвиває ідею самореалізації самосвідомості, оскільки, на його думку, це первинне начало щодо буття, яке і будує світ. У рамках суб'єктивного ідеалізму Фіхте виступав за вільно мислячу людину, оскільки «чисте Я є вільною інтелігенцією» [2, с. 111]. Цей термін виник як першооснова мислення, як вся розумова діяльність людини. На відміну від Канта, Фіхте заперечує існування непізнаваних «речей у собі» і підносить самоосознаючий суб'єкт (Я) до єдиної, істинної й самостійної реальності. За Фіхте, світ об'єктів, природа не має самостійності, а породжується діяльністю свідомості, так званого світового Я [2, с. 114]. У даній концепції розробляється система морального ідеалізму, який спрямовує людину до корисної діяльності, як каже його громадянський обов'язок. Констатується значення соціального компонента в сенсі інтелігенції, особистісний та індивідуальний акценти переносяться у сферу суспільного значення, трактується як вміння людини реалізовувати дещо вище за власні фізичні чи біологічні потреби.

Більшого розвитку поняття інтелігенції набуло в працях Шеллінга, перш за все в його «Системі трансцендентального ідеалізму». У ньому обґрунтовується первинність інтелекту як єдиної підстави реальності. Згідно з Шеллінгом, інтелігенція — це діяльність суб'єкта й одночасно сам цей суб'єкт, це не тільки творчий акт, але і духовний процес, який створює всі предмети і форми свідомості [3, с. 15]. У терміні «інтелігенція» він бачить два взаємопов'язані аспекти — створення і споглядання, оскільки сама інтелігенція не що інше створює споглядання [3, с. 264]. Споглядання — це інтелектуальна інтуїція. Жодної реальності, жодного об'єкта поза інтелектом не існує, бо матеріальний світ є лише породженням акту чистої самосвідомості. Інтелігенція — це

певний засіб дії, за допомогою якого виникає об'єкт. Об'єкт і спостереження розчинені одне в одному. Інтелігенція є там, де вона спостерігає, оскільки весь зовнішній світ вона сприймає як свій організм, у якому ми безпосередньо присутні. Інтелігенція абсолютно піднесена над якими б не було об'єктами як останній принцип будь-якої дії. Найглибші підстави інтелігенції полягають в її подвійності: створенні і спогляданні. Певний інтерес становить і спроба Шеллінга сформулювати поняття внутрішньої і зовнішньої інтелігенції, яка пов'язана не тільки з діяльністю мого Я, а й інших розумних істот, які впливають на мене і збагачують мої уявлення про навколишній світ [3, с. 271–274]. Інтелектуальна інтуїція є виключно людською властивістю, що відрізняє не тільки людей від інших видів, але і серед подібних собі. Бо споглядання само по собі виступає лише рефлексивним актом, а процес взаємодії створення і споглядання покликаний стати джерелом чогось нового, незвичного, нестандартного, такого, що не існувало до цього моменту.

У трактуванні ж Гегеля інтелект, інтелігенція — це момент Духа, який розвивається. Інтелігенцією він називає теоретичне мислення як складову частину суб'єктивного Духа — теоретичний Дух. «Дух у формі суб'єктивності і є інтелігенція» [4, с. 43]. Гегель бачить відмінність між свідомістю, для якої об'єкт залишається зовнішнім, і інтелігенцією, яка досягає розумну природу об'єкта і перетворює суб'єктивність у форму об'єктивної розумності. Таким чином, знання з абстрактного і формального стає конкретним, заповненим істинним змістом об'єктивних знань, пізнанням істини. На шляху до пізнання істини інтелігенція зі сфери суб'єктивного Духа входить в об'єктивність — до практики, до форм соціального буття, які є формами об'єктивного Духа. «Поняття пізнання розкрилося для нас як сама інтелігенція, як імовірність розуму, оскільки дієвість інтелігентності і є самопізнання» [4, с. 242]. Але пізнання є істинним саме остільки, оскільки інтелігенція його реалізовує. Тут інтелігенція виступає рушійною силою соціальних змін. Процес пізнання може здійснюватись різними верствами населення, різними групами та об'єднаннями, але лише за наявності якогось вищого керівного (з моральної, загальнолюдської, гуманістичної точки зору) чинника створить дещо соціально прийнятне, необхідне тощо. Хоча, сам процес творення не є однозначним і його наслідки не завжди розуміються суспільством, для якого він і здійснюється або покликаний реалізувати труднощі та проблемні моменти.

Піднімаючи на найвищий п'єдестал могутню силу розуму, інтелекту, німецькі мислителі тим самим об'єктивно звеличували і тих особистостей, які були професійними носіями високих інтелектуальних якостей, хоча слід зауважити, що не бачили в тих представників особливого соціального шару, до якого самі і належали. Своїм філософським і науковим пошуком і спогляданням німецькі філософи здійснювали величезний вплив на інтелігенцію того часу, хоча і неоднаково бачили її соціальну роль, відповідно до своїх політичних поглядів. Фіхте і ранній Шеллінг виступали проти феодального ладу з його соціальним приниженням, моральним розладом, деградацією духовної культури і мистецтва. Вони закликали інтелігенцію, особливо вчених, до боротьби за розкріпачення духовних сил суспільства, за вільний розвиток творчої думки. У деяких своїх працях Фіхте закликає до збільшення соціальної активності вчених і педагогів, у яких він бачив авангард усього мислячого суспільства. Статті Фіхте «Про призначення вченого» і «Покликання людини» зберігають великий інтерес і для сучасної інтелігенції, оскільки вони спрямовані в майбутнє. В сучасності питання соціальної активності набуває актуального значення, оскільки транслюється ідея активності конкретної людини, окремого індивіда без перенесення надії на появу якихось конкретних соціальних структур чи спільнот, метою яких є досягнення певних соціальних гарантій.

Що ж стосується пізніших праць Шеллінга і, особливо Гегеля, у ставленні до інтелігенції, мають протилежні установки примирення з дійсністю, недопущення будь-яких опозиційних або революційних виступів, безумовне підпорядкування державній владі. Але це не виключало прогресивного впливу на інтелігенцію їх філософських ідей.

Ідеї представників німецької філософії взагалі і Гегеля зокрема активно були освоєні наступними мислителями, які бачили в інтелігенції не абстрактну формулу інтелекту, притаманну кожній людині, а певну соціальну верству або стан, які мають конкретні інтереси і які характеризують певні ознаки — розумова праця, освіченість, участь у розробленні ідеології і в поширенні наукових знань, культури і мистецтва [5, с. 32].

Якщо ж говорити про сучасні аспекти поняття «інтелігенція», то необхідно зазначити, що саме поняття можна широко трактувати як таке, що включає в себе аспекти, пов'язані з діяльністю людей переважно розумової праці; їх діяльність полягає в складних особливостях створення і розповсюдження креативної праці. Креативний аспект існування поняття інтелігенції полягає в переосмисленні не тільки аспектів діяльності, але й особливостей існування людства як такого. В результаті креативної складової як певного сучасного соціального цензу виникає розуміння інтелігента як людини високих моральних принципів, демократичних засад та гуманістичних цінностей. У західній культурній традиції існує термін «інтелектуал», у широкому сенсі слова він є цілковитим синонімом терміна «інтелігент». Але в нашій культурній традиції можна визначити відмінність, що пов'язана з особливостями походження людини, призначенням її діяльності, загальними поняттями, такими як духовність та гуманізм. Тому інтелектуали не виступають повним синонімом у вузькому сенсі, натомість вони є сучасним поняттям, що позначає людину, яка займається інтелектуальною працею з певною метою, іноді ця мета є цілком матеріальною і не ґрунтується на «вищих» соціальних засадах, таких як вище соціальне благо, любов до людства тощо.

Висновки. Отже, вище викладене свідчить про складний шлях формування інтелігенції, про суперечності між його ідеалістичним розумінням і реальною інтелігенцією, яка виходила за межі цього терміна, оскільки формувалася як особливий соціальний шар, чого не могли осмислити німецькі філософи-ідеалісти. Гегелівське розуміння інтелігенції було засвоєно багатьма його послідовниками, увійшло в широкий ужиток спочатку в німецькій, а від неї і в російській літературі, паралельно з цим освоювали і нове розуміння, запропоноване марксизмом на базі переробки гегелівської філософії. Розглянуте поняття інтелігенції виходить за межі чистої філології та термінології, набуваючи найважливішого політичного і філософсько-теоретичного значення, оскільки йдеться про одну з найбільш важливих соціальних груп суспільства. Перспективи дослідження інтелігенції можуть бути пов'язаними із соціальною значущістю цього поняття, або розкривати особливості сучасного розуміння даного поняття.

Список літератури / References

1. Бобрыкин П. Русская мысль. *Русская мысль*. М., 1904. № 12. С. 100–124.
Bobryikin, P. (1904). *Russkaya myisl'* [Russian thought]. *Russkaya myisl'* [Russian thought]. Moscow, no. 12, pp. 100–124.
2. Фихте Й. Г. О назначении ученого. М., 1956. 386 с.
Fihte, Y. G. (1956). *O naznachanii uchenogo* [About the role of a scientist]. Moscow, 386 p.
3. Шеллинг Ф. В. Система трансцендентального идеализма. М., 1976. 320 с.
Shelling, F. V. (1976). *Sistema transtsendentalnogo idealizma* [System of transcendental idealism]. Moscow, 320 p.

4. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук: в 3-х т. М., 1972. Т. 3. 289 с.
Gegel, G. V. F. (1972). *Entsiklopediya filosofskih nauk* [Encyclopedia of Philosophy]. Moscow, no. 3, 289 p.

5. Добрускін М. «Інтелігенція» в працях Маркса та Енгельса. *Філософська думка*, 2005, № 5. С. 32–34.

Dobruskin, M. (2005). «*Yntelihentsiia*» v pratsiakh Marksa ta Enhelsa [Intellectuals in the works of Marx and Engels]. *Filosofska dumka* [Philosophical thought], no. 5, pp. 32–34.

Дата надходження рукопису 02.12.2019

Цель — проанализировать социально-философские основы понятия «интеллигенция» в качестве общественной составляющей для определения сущности и перспектив в социальном дискурсе для определения компонентов и структурных элементов понятия.

Методы. Исследование интеллигенции, ее сущности, элементов, компонентов и особенностей, изучение этимологии понятия требует использования следующих методов: для изучения происхождения термина «интеллигенция» применяли аналитический метод, в процессе анализа происхождения теорий и источников возникновения понятия был применен метод сравнения, в вопросах, связанных с трактовкой точек зрения мыслителей эпохи Немецкой классической философии, использовался исторический метод. Анализируя компоненты понятие интеллигентности и исследуя различные аспекты его применения и использования, был применен структурный подход, системный подход был задействован при рассмотрении интеллигентности в разрезе социальных процессов, взаимодействий и при изучении общественного значения данного понятия.

Результаты. Определены исторический порядок возникновения, формирования и трансляции понятия «интеллигентность», исследована Немецкая классическая философия как источник понятия «интеллигенция», установлены основные компоненты, определяющие структуру интеллигенции, конкретизированы системные аспекты понятия «интеллигенция». Впервые выяснена роль интеллигенции в социально-философском аспекте сквозь призму достижений Немецкой классической философии.

Ключевые слова: интеллигенция, Немецкая классическая философия, сознание, самосознание, гражданское общество, деятельность, создание, созерцание, социальное бытие, социальные изменения, социальная активность.

Objective. The objective of the article is an analysis of the socio-philosophical basics of the concept of «intellectuals» as a social component for defining the essence and perspectives in social discourse for determining the components and structural elements of the concept.

Methods. The study of the concept of intellectuals, its essence, elements, components and features, the study of the etymology of the concept requires the use of the following methods: to study the origin of the term «intellectuals» an analytical method is applied; in the process of analysis of the origin of theories and sources of origin of the concept — the method of comparison, in questions related to interpret the views of thinkers of the era of German classical philosophy the historical method is used; analyzing the components of the concept of intelligence and exploring different aspects of its application and use the structural approach is applied; system approach is involved in the consideration of intelligence in terms of social processes and interactions in the study of the social importance of this concept.

Results. The historical order of origin, formation and translation of the concept of «intellectuals» is determined, the German classical philosophy is investigated as a source of

the concept of «intellectuals», the main components that define the structure of the intellectuals, the specific systemic aspects of the concept of «intelligence» are determined. For the first time, the role of the intellectuals in the social and philosophical aspect has been clarified through the prism of the achievements of German classical philosophy.

In modern scientific discourse the question of the concept, origin, nature and specificity of the term «intellectuals» is controversial. There is no unambiguous definition of the term itself, there are different perspectives on the period and place of occurrence of this concept, the question of the modern existence of such a layer of society as the intellectuals also remains open. Given the current social trends, we note the diversity of social processes, but it is intelligence is the factor, the study of which can answer many other questions about determining the social essence of being human.

The following researchers are interested in intellectuals in their scientific studies: I. Dmitrenko, V. Kulik, P. Boborikin, M. Dobruskin and many others. Thus, Dmitrenko I. believes that the intellectuals as a social stratum took place exclusively in the Soviet period; V. Kulik is specialized in humanitarian and technical intellectuals; Boborikin P. explores with the help of literature the image of the intellectual; Dobruskin M. presents a socio-philosophical analysis of the term. The author, in this study, attempts to give the most complete philosophical analysis of the origin and understanding of the term «intellectuals», relying on philosophical, historical sources.

In the book «Science,» Fichte develops the idea of self-realization of self-consciousness, because, in his opinion, this is the primary principle of being, which builds the world. The term arose as the basic thinking, as the whole mental activity of man. Unlike Kant, Fichte denies the existence of unknowable «things in himself» and elevates the self-aware subject (I) to a single, true and independent reality. According to Fichte, the world of objects, nature has no independence, but is generated by the activity of consciousness, the so-called world self. This concept develops a system of moral idealism that directs a person to useful activity, as his civic duty says. The value of the social component in the sense of the intellectuals is ascertained, personal and individual accents are transferred to the sphere of social significance, it is interpreted as the ability of a person to realize slightly higher than their own physical or biological needs.

Key words: *intellectuals, German classical philosophy, consciousness, self-consciousness, civil society, activity, creation, contemplation, social being, social change, social activity.*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-11-17

УДК [37.02:159.9]: [811.111:33-05]

Сіняговська І. Ю.,

канд. пед. наук,

доцент

Богун О. Р., студент

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,

Кривий Ріг, Україна, e-mail: siniahovska@donnuet.edu.ua

e-mail: bohun@donnuet.edu.ua

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

UDC [37.02:159.9]:[811.111:33-05]

Siniahovska I. Yu.,

PhD in Pedagogic Sciences,

Associate Professor

Bohun O. R., student

Donetsk National University of Economics and Trade

named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,

Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: siniahovska@donnuet.edu.ua

e-mail: bohun@donnuet.edu.ua

FORMATION OF LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS IN THE ENGLISH LANGUAGE STUDYING USING NEUROROLLING PROGRAMMING

Мета — проаналізувати принципи побудови глибинної структури патернів нейролінгвістичного програмування з метою їх використання у процесі навчання англійської мови для формування мовної компетентності майбутніх економістів.

Методи. Основні наукові результати були отримані з використанням комплексу загальнонаукових методів дослідження, а саме: систематизації й узагальнення, теоретичного узагальнення, аналізу й синтезу.

Результати. Розглянуто можливість упровадження технік нейролінгвістичного програмування у навчальний процес студентів з метою подолання резистентності студентів, пов'язаної з різноманітними психологічними, віковими та ментальними чинниками. На основі теоретико-методологічного обґрунтування проблеми використання технік нейролінгвістичного програмування в умовах особистісно-орієнтованого навчання розкрито сутнісно-змістовну характеристику і специфіку процесу навчання англійської мови з використанням психолінгвістичних формул.

Ключові слова: нейролінгвістичне програмування (НПП), репрезентація, релевантність, мовна компетентність

Постановка проблеми. Сучасні суспільні процеси збільшують вимоги щодо навчання та вивчення іноземних мов, зумовлюють потреби засвоєння лексики, пов'язаної з різноманітними напрямками людської діяльності, а також надають комунікативним здібностям людини найголовнішу роль серед усіх аспектів іншомовної компетенції. Очевидним є факт, що різноманітність напрямів людської діяльності і кількість та особливість лексики, пов'язаної з ними, часто є непосильними для пересічного студента, через психологічні особливості, відмінність життєвого досвіду та форм світогляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подолання проблем різноманітності життєвого досвіду, вікових психологічних аспектів та відмінності світоглядів вивчалося багатьма вченими, а саме: Р. Гріндером, М. Еріксоном, Д. Сеймором, А. Стівом та ін. Під час розроблення патернів нейролінгвістичного програмування вони приділяли

особливу увагу створенню полісемантичної глибинної структури, яка б дозволяла різного роду маніпуляції на підсвідомому рівні, попри усі вище згадані перепони.

Метою статті — проаналізувати принципи побудови глибинної структури патернів нейролінгвістичного програмування на прикладі досвіду таких видатних психоаналітиків, як М. Еріксон, Д. Гріндер, Р. Делозе та Р. Блендлер, з метою їх подальшого використання у процесі навчання на заняттях з англійської мови для формування мовної компетентності майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Володіння іноземною мовою є частиною підготовки висококваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти, які за змістом своєї діяльності в суспільстві завжди є учасниками міжкультурного спілкування. Проте існуюча практика навчання іноземної мови не може вважатися задовільною через низький рівень оволодіння нею. Практика оволодіння мовленнєвою іншомовною діяльністю у закладах вищої освіти показує, що навчання мовному спілкуванню викликає специфічні труднощі, зумовлені низкою об'єктивних чинників. До них зазвичай належать: відсутність мовного середовища; відсутність життєвої потреби користуватися іноземною мовою як природним засобом спілкування поза освітнім закладом; обмеженість мовної практики іноземною мовою; колективний характер навчання іноземної мови на відміну від індивідуального оволодіння рідною мовою; інтерференція рідної мови; складна структура іншомовних навичок і умінь, якою повинен оволодіти той, хто навчається, для спілкування іноземною мовою.

У сучасних умовах якість освіти визначається не лише обсягом знань, а й особливими особистісними характеристиками, що роблять людину здатною до постійного відновлення інформативного діалогу з навколишнім соціальним середовищем, мобільним і вільним у своїх вчинках, відповідальним за прийняті рішення. Особистісна орієнтація сучасної освіти визначила загальні підходи до навчання. Такими підходами стали гуманістичний і особистісно-орієнтований. Дійсно, досягнення ефективних результатів у реалізації вимог суспільства стосовно рівня володіння іноземною мовою залежить від індивідуальних особливостей усіх суб'єктів освітнього процесу, і в першу чергу — від тих, хто навчається, і безпосередньо втілює у життя програмні установки.

У наш час є серйозні передумови для позитивних змін у сфері мовної освіти. Для забезпечення механізмів саморозвитку студентів викладач може скористатися емпіричним і теоретичним досвідом, накопиченим у психолінгвістиці (галузі мовознавства, що вивчає процес мовлення з точки зору співвідношення між змістом мовного акту та наміром особи, що говорить), а також у напрямку прикладної психології — нейролінгвістичному програмуванні (НЛП).

Сьогодні дослідникам, педагогам, психологам та іншим фахівцям, що працюють у сфері освіти, надаються широкі перспективи для вивчення можливостей використання елементів нейролінгвістичного програмування в освіті. Здобутий досвід роботи застосування прийомів і елементів НЛП в освіті показав ефективність навчання в різних предметних областях, у тому числі і в навчанні іноземних мов.

В особистісно-орієнтованій освіті як засоби, що допомагають успішно взаємодіяти з іншими людьми, бути ефективним не лише в навчальній, а й у професійній діяльності, розглядаються деякі техніки й технології з різних напрямів психотерапії, одним з яких є нейролінгвістичне програмування, спрямоване на досягнення успіху й підвищення ефективності освітнього процесу. Застосування елементів НЛП дасть можливість викладачам надавати допомогу й педагогічну підтримку студентам у навчанні, спілкуванні, професійній діяльності, у профілактиці професійного вигорання, допоможе педагогу усунути конфлікт між стилем викладання й стилем навчання студента,

який заважає реалізації здатності ефективно й успішно вчитися. Виявляючи специфіку процесу формування мовленнєвої компетентності студентів під час навчання іноземної мови, серед важливих чинників її формування необхідно відзначити мовне спілкування як культурно-мовний простір професійної підготовки майбутніх економістів. Мовне спілкування нині трактується як активність взаємодіючих людей, під час якої вони, впливаючи один на одного за допомогою знаків (у тому числі мовних), організують свою спільну діяльність. Розвиток усіх видів мовного спілкування (усного та письмового) як культурно-мовного простору на всіх рівнях і у всіх видах мовленнєвої діяльності є основою засвоєння мовною компетенцією майбутнім фахівцем у закладі вищої освіти як сукупності взаємопов'язаних якостей особистості, знань, умінь, навичок, способів мислення й діяльності, що задана стосовно мовної діяльності, яка включає читання, письмо, говоріння та аудіювання.

Необхідність вирішення суперечностей між соціальними вимогами до особистості спеціаліста й відсутністю відповідної професійної підготовки у закладі вищої освіти активізувала проблему модернізації навчання іноземної мови в економічному університеті, яка полягає в розробленні нових концептуальних підходів до досягнення оптимально можливої професійної компетенції студентів засобами іноземної мови.

Для людини, що вивчає чужу мову в мовному середовищі рідної мови, у першу чергу, є необхідним розвивати вміння висловлювати свої думки і почуття засобами іноземної мови. А це значить навчитися швидко й грамотно перекладати з рідної мови, але не за допомогою словників, а використовуючи психолінгвістичні формули рідної мови. Говорячи рідною мовою, кожна людина користується певним набором психолінгвістичних формул — назовемо його комунікативним набором ПЛФ. Як приклад можна розглянути дієслівні конструкції або часові форми англійської мови. В англійській мові таких часових форм 12 і кожна форма має свою назву, наприклад. Present Perfect (теперішній доконаний час). В українській мові аналогічні конструкції не отримали назви, отже склалася ілюзія у студентів, що в українській мові немає такої великої кількості часових конструкцій, як в англійській. Форми дієслова активного стану висловлюють дії, що здійснюються особою або предметом. Форми дієслова пасивного стану висловлюють дію, скоєну над підметом (особою або предметом). Ці часові конструкції є психолінгвістичними формулами української мови. Навчившись визначати які часові конструкції в українській мові відповідають англійській моделі, студент легко зможе перекладати нескладні речення за допомогою підставних формул. По суті пропонується змінити напрямок, з якого традиційно починається процес навчання іноземної мови, на протилежний, і розширювати свої знання, відштовхуватись не від незнайомої чужої мови, а від звичної, рідної. Якщо студент максимально швидко й грамотно навчився перекладати всі ПЛФ, що входять до комунікативного набору рідної мови, на чужу, то це буде означати лише одне — він заговорив іноземною мовою. Під час навчання майбутніх економістів необхідно пам'ятати про особливості математичного мислення у процесі навчання англійській мові, оскільки мислення є елементом взаємодії людини зі світом, а основною формою взаємодії продуктів є діяльність. Слід говорити про мислення як про своєрідний синтез логічного й образного мислення, їх рівноправність. Викладач закладу вищої освіти повинен володіти комплексним спеціальним психолого-педагогічним базисом наукових уявлень, що дозволить надавати студенту комплексно-систематизовану інформацію й вибирати найбільш результативні прийоми і засоби навчання, що сприяють формуванню фахівців, які відповідають вимогам сучасного виробництва. Одним з найбільш ефективних прийомів навчання іноземної мови, як показав досвід роботи, є представлення навчального матеріалу у вигляді логіко-сислової моделі (ЛСМ). Поняття «логіко-сислова модель» було вве-

дено В. Штейнбергом для представлення знань у вигляді багатовимірної моделі, що складається з двох компонентів: змістовного (сміслові елементи) і логічного (порядок розташування смислових елементів). Модель базується на двох складових: смисловий компонент — поняття, логічний компонент — порядок розташування координат і опорних вузлів. Студенту досить лише співвіднести українську дієслівну конструкцію з англійською, підставити відповідну формулу й отримати правильну граматичну структуру англійською. Граматика української та англійської мов істотно відрізняються одна від одної. Переставляння слів у реченні англійською мовою може призвести не тільки до зміни змісту речення, а й до повної нісенітничі. Друга основна відмінність впливає з першої і полягає в тому, що в англійській мові жодне речення не може існувати без головних членів — підмета й присудка. В українській мові таких речень безліч. Використання логіко-сміслових моделей у процесі формування мовної компетентності є найбільш актуальним для студентів немовних закладів вищої освіти, особливо для економістів, оскільки в основі методу використовуються формули — звичні для розуміння людей з математичним складом розуму, а англійське речення відрізняється стійким порядком слів, його структуру можна виразити формулою. При побудові логіко-сміслових моделей організації пізнавальної діяльності в процесі навчання англійській мові з використанням психолінгвістичних формул необхідно враховувати найважливіші властивості індивідуальності студентів, що визначають особливість сприйняття, емоційну сферу людини. Типологічна класифікація мовних здібностей пропонує виділення раціонального й інтуїтивного способів оволодіння мовою.

Мова — це суспільне явище, що становить форму матеріалізованого вираження людського мислення; мова є системою структурних елементів (звуків, слів, морфем, словосполучень, речень) і правил їх взаємозв'язку і є найважливішим засобом людських стосунків [1]. Мова виступає у функції системи уявлень і репрезентації нашого досвіду. Людський досвід може вагомо відрізнятися за своїм багатством та складністю [2]. Для того, щоб мова могла здійснювати свою репрезентативну функцію, носій мови повинен володіти багатим комплексом виразів, які б могли відображати його життєвий досвід. Лінгвісти, які працювали в області трансформативної граматики, дійшли висновку, що дослідити системи природної мови, вивчаючи безпосередньо цей багатий і складний комплекс виразів — практично неможливо. Тому, вони вирішили вивчати не самі вирази, а правила їх побудови. При цьому вони виходили з міркування, що правила побудови цих виразів можна вивчати незалежно від їх змісту [6]. Вони знехтували усіма психологічними аспектами людей, що намагаються оволодіти мовою, їхнім життєвим досвідом (а як відомо, людина набагато швидше та ефективніше засвоює ті вирази і лексику, як найбільш наближені до її життєвого досвіду), переконаннями і здібностями [7].

Саме тому найбільш ефективним буде той метод навчання, де частина матеріалу, а також деякі команди та настанови подаватимуться на підсвідомому рівні, оскільки на свідомому рівні ми можемо зустрічати резистентність певних суб'єктів навчання через відмінності у їхньому світосприйнятті, життєвій позиції тощо. Одним зі шляхів вирішення даної проблеми є використання патернів та моделей, які були розроблені у нейролінгвістичному програмуванні.

Нейролінгвістичне програмування (НЛП) — це галузь знань, що вивчає структуру суб'єктивного досвіду людей, які займаються розробленням мови його опису, розкриттям механізмів і способів моделювання досвіду з метою вдосконалення і передавання виявлених моделей іншим людям. Найпершою назвою НЛП було «Метазнання», тобто наука про те, як влаштовані наші знання і досвід. Засновниками НЛП вважають Річарда Бендлера та його учня Джона Гріндера. Наведемо їх визначення предмета НЛП

та області його застосування [1]. НЛП представляє певну позицію світорозуміння і за-сіб існування, поняття, які можна отримати шляхом читання між рядків. Очевидно, що задоволення від прекрасного музичного твору виникає від прослуховування цього твору, а не від того, що ми прочитаємо ноти. Отже, НЛП — річ практична. Це — набір моделей, умінь і технологій для того, щоб мислити і діяти ефективно [4].

Нейролінгвістичне програмування — громіздке словосполучення, у якому приховані три прості ідеї. Частина «нейро» відображає фундаментальну ідею того, що поведінка бере свій початок від неврологічних процесів. Ми сприймаємо світ через свої п'ять органів відчуттів. За їх допомогою ми отримуємо «зміст» інформації, і лише тоді керуємося ним. Наша неврологія включає в себе не лише процеси мислення, але й наші видимі фізіологічні реакції на ідеї та події. Перше є лише відображенням другого на фізичному рівні. Тіло і розум є одним цілим [4]. «Лінгвістична» частина назви показує, що ми використовуємо мову для впорядкування своїх думок і поведінки для комунікації з іншими людьми. «Програмування» вказує на ці способи, якими ми організуємо свої ідеї і вчинки задля отримання результату [3].

Використання логіко-сміслових моделей у процесі формування мовленнєвої компетентності є найбільш актуальним для студентів немовних ВНЗ, особливо для економістів, оскільки в основі методу використовуються формули — звичні для розуміння людей з математичним складом розуму, а англійське речення відрізняється стійким порядком слів, його структуру можна виразити формулою. При побудові логіко-сміслових моделей організації пізнавальної діяльності в процесі навчання англійській мові з використанням психолінгвістичних формул необхідно враховувати найважливіші властивості індивідуальності студентів, що визначають особливості сприйняття, запам'ятовування, стратегію мислення, емоційну сферу людини. Типологічна класифікація мовних здібностей пропонує виділення раціонального й інтуїтивного способів оволодіння мовою. Встановлено, що перший спосіб характерний для ліво-півкульного типу мислення, другий — для право-півкульного. Володарі того чи іншого способу опанування мовою можуть домагатися високих результатів, але за допомогою різних засобів і стратегій. Тому при доборі завдань для перших робився наголос на логічне мислення, а для других — якомога більше завдань, де задіяне їх образне мислення. Із плином часу людина буде постійно поповнювати набір ПЛФ в іноземній мові, яким він зможе оперувати в різних життєвих ситуаціях, а це означає, що він навчиться швидко і грамотно перекладати з рідної мови — мови, якою звик думати і якою досконало володіє з самого народження, — на чужу, але не за допомогою словників, а використовуючи алгоритми роботи з психолінгвістичними формулами рідної мови. Таким чином, процес навчання англійської мови в економічному закладі вищої освіти на основі логіко-сміслових моделей використання психолінгвістичних формул, що враховує найважливіші властивості індивідуальності студентів, що визначають особливості сприйняття, запам'ятовування, емоційної сфери, вибудовує стратегію іншомовного мислення, сприяючи грамотному висловленню їх думок і почуттів по-англійськи, сприяючи формуванню мовленнєвої компетентності, вдосконалення розмовної мови студентів економічних спеціальностей.

Висновки. Процес формування мовної компетентності майбутніх економістів у процесі навчання англійській мові з використанням логіко-сміслових моделей, заснований на відпрацюванні алгоритмів складання психолінгвістичних формул різних мовних конструкцій української та англійської мов, передбачає зміну напрямку, в якому традиційно починається процес навчання іноземної мови. Цей метод є ефективним для стимулювання усного мовлення (оскільки саме через усне мовлення людина вдосконалює свої комунікативні здібності, вживаючи максимальний запас лексики, якою

вона володіє, а також повною мірою використовує репрезентативні функції мови) на заняттях з англійської мови незалежно від віку студентів, їх соціального походження, життєвого досвіду, особливостей характеру та виховання, світогляду та психологічного розмаїття учасників процесу комунікації.

Список літератури / References

1. Бакаєв Г. Є. Програма з англійської мови для професійного спілкування — National ESP Curriculum. Київ : Ленвіт, 2005. С. 75–92.
Bakaiev, H. Ye. (2005). *Prohrama z anhliiskoi movy dlia profesiinoho spilkuvannia* — National ESP Curriculum. [English language program for professional communication — National ESP Curriculum]. Kyiv, Lenvit Publ., pp. 75–92.
2. Дилтс Роберт. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛП. СПб : Питер, 2019. 256 с.
Dilts, Robert (2019). *Fokusy yazyka. Izmenenie ubezhdenij s pomoshch'yu NLP*. [Tricks of the language. Changing beliefs with NLP]. St. Petersburg, Piter Publ., 256 p.
3. Дилтс Роберт. Коучинг с помощью НЛП. СПб. : Олма-Пресс, 2004. 384 с.
Dilts, Rober (2004). *Kouching s pomoshch'yu NLP*. [Coaching with NLP]. St. Petersburg, Olma-Press Publ., 384 p.
4. Коннира Андреас. Измените своё мышление — и воспользуйтесь результатами. Новейшие субмодальные вмешательства НЛП. СПб. : Прайм-Еврознак. 2004. 66 с.
Konnira, Andreas. (2004). *Izmenite svoyo myshlenie — i vospol'zujtes' rezul'tatami. Novejshie submodal'nye vmeshatel'stva NLP*. [Change your mindset and take advantage of the results. The latest submodal NLP interventions]. St. Petersburg, Prajm-Evroznak Publ., 66 p.
5. Сеймор Дж. Введение у нейролінгвістичне програмування. Нова психологія особистої майстерності. Харків, 2003. С. 25–43.
Seimor, Dzh. (2003). *Vvedennia u neirolinhvistychnе prohramuvannia. Nova psykhohohiia osobystoi maisternosti*. [Introduction to Neurolinguistic Programming. New psychology of personal skill]. Kharkiv, pp. 25–43.
6. Alder, H. (1994). Neurolinguistic programming. The New Art and Science of Getting What You Want. N. Y., Macmilan Book, pp. 36–45.
7. Bandler, R. (1985). Using your brain for a change. Moab, Utah: Real People Press. 321 p.

Дата надходження рукопису 18.11.2019

Цель — проанализировать принципы построения глубинной структуры паттернов нейролингвистического программирования с целью их использования в процессе обучения английскому языку для формирования языковой компетентности будущих экономистов.

Методы. Основные научные результаты были получены с использованием комплекса общенаучных методов исследования, а именно: систематизации и обобщения, теоретического обобщения, анализа и синтеза.

Результаты. Рассмотрена возможность внедрения техник нейролингвистического программирования в учебный процесс студентов, с целью преодоления резистентности студентов, связанной с различными психологическими, возрастными и ментальными факторами. На основе теоретико-методологического обоснования проблемы использования техник нейролингвистического программирования в условиях личностно-ориентированного обучения раскрыто сущностно-содержательную характеристику и специфику процесса обучения английскому языку с использованием психолінгвістических формул.

Ключевые слова: нейролингвистическое программирование (НЛП), репрезентация, релевантность, языковая компетентность.

Objective. To analyze the principles of constructing the deep structure of the patterns in neuro-linguistic programming, with the aim of using them in the English teaching process to form the language competence of future economists.

Methods. The main scientific results were obtained using a complex of general scientific research methods, namely: systematization and generalization, theoretical generalization, analysis and synthesis.

Results. The possibility of introducing neuro-linguistic programming techniques into the educational process of students, in order to overcome students' resistance associated with various psychological, age and mental factors, is considered. On the basis of the theoretical and methodological substantiation of the problem of using the techniques of neuro-linguistic programming in the context of personality-oriented learning, the essential-substantive characteristic and specifics of the process of teaching the English language using psycholinguistic formulas are revealed. The process of forming the linguistic competence of future economists in the process of learning English using logical and semantic models, based on the development of algorithms for compiling psycholinguistic formulas of different linguistic constructions of Ukrainian and English, implies a change in the direction in which the process of learning a foreign language traditionally begins. This method is effective for stimulating oral language (because it is through oral language that a person improves his or her communication skills, using the maximum amount of vocabulary that he / she possesses, and taking full advantage of the representative functions of the language) in English classes, regardless of the age of the students, their social origin, life experience, character traits and upbringing, outlook and psychological diversity of participants in the communication process.

Key words: neuro-linguistic programming (NLP), representation, relevance, language competency.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-18-25

UDC 811.111:81'373.43

Udovichenko H. M., Donetsk National University of Economics and Trade named
PhD in Pedagogical Science after Mykhailo Tugan-Baranovsky,

Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Mitsenko V. V, student e-mail: vitalii.mitsenko@gmail.com

PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF NEOLOGISMS

УДК 811.111:81'373.43

Удовіченко Г. М.,
канд. пед. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,

Кривий Ріг, Україна, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Міценко В. В., студент e-mail: vitalii.mitsenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ

Objective. *Outline the general features of the translation of English neologisms into Ukrainian.*

Methods. *The methods of analysis, synthesis, comparison, study of critical literature on the topic, work with scientific sources were used.*

Results. *We concluded that translation of neologisms are being one of the most difficult tasks. It requires detailed analysis and research in order to translate a neologism into Ukrainian language. The study shows that the main difficulty of translating is the transfer of the meaning to a new word. Ways to enrich the vocabulary of the English language at the expense of neologisms have been provided in this article. The conducted research gives grounds to claim that in the modern scientific literature many researchers identify the following main ways of translation of neologisms: 1. transliteration and transcription; 2. calquing 3. loan translation; 4. descriptive method; 5. direct inclusion; 6. approximate translation.*

Transliteration is based on the disposal of a graphic image, namely the transfer of letters and is used for the transfer of proper nouns. Transcription is based on a phonetic principle, that is, the transmission of sounds of English names in Ukrainian letters (word sound). The transcription practice is much more widespread in the translation practice of the present, which is to transmit Ukrainian letters not the spelling form, but the sound of English word. Due to the significant differences in the phonetic systems of Ukrainian and English, such transfer is always somewhat conditional and reproduces only the similarity of English sound. It should bear in mind that there is always a transliteration element when using transcription. Elements of transliteration during transcription are as follows: 1) transliteration of non-communicable sounds; 2) transliteration of reduced vowels; 3) transfer of double consonants; 4) if there are several variants of pronunciation, the one closest to the graphic is usually selected. Translation of neologisms by calquing. This method is to replace the constituent parts, morphemes or words (in the case of persistent phrases), units of the original with their lexical counterparts in the language of translation. The peculiarity of calquing as a way of transmission of neologism — in maintaining the unchanged intrinsic form of the lexical unit. Calquing as a technique for creating an equivalent is similar to a literal translation — the equivalent of a whole is created by simply adding equivalents of its components. The translation of neologisms by means of loan translation is to replace the component parts of morphemes or words with the units of the original — their lexical cor-

respondences in the language of translation, while remaining the constant internal form of the lexical unit. Therefore, only neologisms of compound words are subject to loan translation. The advantage of this method lies in its conciseness and simplicity. The method of descriptive translation can also be carried out by means of a substitution method. Substitution translation is a method of transmitting neologism, in which a word (or phrase) that already exists in the translation language, which is not a neologism in it, but has sufficient commons of meanings with the original word, is used as its equivalent. Ideally, semantic congruence can be achieved here, that is the coincidence of denotative values (with the inevitable divergence in some connotative values).

Key words: *neologism, translation, ways of translation, context*

Statement of the problem. Language is a living system that is constantly changing, updating and functioning as a dynamic structure. The intensive development of society, science, technology, different changes in social life cause the emergence of a large number of new realities and concepts that require naming, so neologisms appear to indicate new concepts or to give new meaning to existing ones. The appearance of such words causes considerable difficulty in translation, because such words are not yet written in the dictionary. Translation of neologisms is one of the most difficult points and requires detailed research and analysis.

Analysis of recent researches and publications. Speech functioning is an important subject of study for linguists as it indicates the directions of language development. The vocabulary of the language is constantly updating and replenishing with a new vocabulary dominated by neologisms. Numerous works of domestic and foreign linguists are devoted to the study of the appearance and functioning of neologisms (V. Hak, Y. Zhluktenko, V. Zabotkina, Y. Zatsnyi), as well as the problems of their translation in particular (I. Arnold, I. Halperin, A. Yankov, R. Fischer, and others).

The objective of the article. Outline the general features of the translation of English neologisms into Ukrainian.

Outline of the main research material. According to K. Mashkovtseva: “Neologisms are a special layer of vocabulary of each language, which has the status of the most unstable and changeable, which makes it impossible to make a common dictionary of neologisms” [1].

Taking into consideration different views of scientists on the concept of “neologism” itself and a number of definitions of the term, we consider, in our opinion, the most complete and volumetric definition of it, which is presented by O. Selivanova in the terminological encyclopedia “Modern Linguistics”: “Neologism is a word or a compound used by language over a period to refer to a new or existing concept in a new meaning and to be perceived as such by native speakers.” [6, p. 417]. Since the concept of “neologism” is relative and something that was a neologism a hundred or even fifty years ago is no longer now because of the development of society, science and technology, and therefore languages [7, p. 23] the term “neologism” is nothing more than a newly created lexical unit — a word or phrase that is not yet included in a common language, which is in the process of coming into common use and is new either in form or content. The peculiarity of neologisms and at the same time the difficulty of their transmission appear that they are fixed too late or not fixed at all by dictionaries [8, p. 34].

The appearance and functioning of neologisms is a testament to the life and development of language, the embodiment of human desire to express the wealth of knowledge, the performance of the progress of civilization. The appearance of new vocabulary in modern English language is the evidence of the active process of appending its vocabulary. This is conditional to the relevance of the study, since there is a need to deliver the values of English neologisms in the Ukrainian language.

The main difficulty occurred in translating neologism is the transfer of the meaning to a new word. When a translator meets neologism for the first time, he has no idea of the concept he delivers or outlines. Therefore, its meaning is often determined by the context. In translation, the context is quite informative. The scientist T. Dankevych identifies two stages of translation of neologisms of the English language into Ukrainian:

1. Finding out the meaning of neologism (when a translator either addresses the latest editions of English explanatory or encyclopedic dictionaries, or clarifies the meaning of a new word, he has to give its structure and context);

2. Actually translation (transfer) by means of the Ukrainian language, namely: transcription, transliteration, calculating, descriptive translation, direct inclusion.

When translating, it is sometimes difficult to find appropriate words in another language because the socio-cultural and historical conditions of life of people whose language is being translated does not require a specific word. This is applied, first of all, to the translation of neologisms. Neologisms are used to nominate certain subjects and concepts, for example, in fields of engineering, science, politics, or for the purpose of expressing or perusing of a message.

In modern English, these are the following basic ways of forming neologisms: 1) affixation; 2) conversion; 3) assigning another value; 4) word formation; 5) reduction; 6) borrowing; 7) by analogy.

The conducted research gives grounds to claim that in the modern scientific literature many researchers identify the following main ways of translation of neologisms: 1. transliteration and transcription; 2. calquing 3. loan translation; 4. descriptive method; 5. direct inclusion; 6. approximate translation.

Transliteration is based on the disposal of a graphic image, namely the transfer of letters and is used for the transfer of proper nouns.

Transcription is based on a phonetic principle, that is, the transmission of sounds of English names in Ukrainian letters (word sound).

The transcription practice is much more widespread in the translation practice of the present, which is to transmit Ukrainian letters not the spelling form, but the sound of English word. Due to the significant differences in the phonetic systems of Ukrainian and English, such transfer is always somewhat conditional and reproduces only the similarity of English sound. It should bear in mind that there is always a transliteration element when using transcription. Elements of transliteration during transcription are as follows: 1) transliteration of non-communicable sounds; 2) transliteration of reduced vowels; 3) transfer of double consonants; 4) If there are several variants of pronunciation, the one closest to the graphic is usually selected. Examples of this method of transmission of neologisms: chat — чат, hacker — хакер, scanner — сканер, cartridge — картридж, Nikkei — Ніккей (index of securities rates on the Tokyo Stock Exchange) etc.

Transcription and transliteration of Y. Shkulipa combine with the term “transcoding”, defining it as “the transmission of the sound or graphic form of the word of the original language using the letters of the translation language” [Y. Skulipa]. The researcher characterizes this method as a priority when translating journalism (publicism) with the terminology of technical and scientific nature or when translating names of companies, institutions, proper names, cultural objects, periodicals, etc.

Translation of neologisms by calquing. This method is to replace the constituent parts, morphemes or words (in the case of persistent phrases), units of the original with their lexical counterparts in the language of translation. The peculiarity of calquing as a way of transmission of neologism — in maintaining the unchanged intrinsic form of the lexical unit. Calquing as a technique for creating an equivalent is similar to a literal translation — the

equivalent of a whole is created by simply adding equivalents of its components. For example, the word multicurrency consists of “multi” and “currency”, both can be translated separately as “багато” and “валютний”, when drafting we get “багатовалютний”: multicurrency credit — багатовалютний кредит. Only neologisms of the compound word are calquing: workaholic — трудоголік, antihero — антигерой, Bircher — берчист. The first two examples are not difficult, as they are translated morphemically and are already fixed in spoken and written Ukrainian, although they are not listed in all dictionaries. A recent interesting example for translation analysis is the last one. The first part of the word, that is the root, remains unchanged, transcribed, and the suffix -er, which is used to denote persons, is replaced by a corresponding Ukrainian suffix -”ист”, which fully corresponds to the meaning and form of the word of the original language and is an adequate translation [Цвиллинг, 245]. The advantage of the method of calquing is the conciseness and simplicity of the equivalent obtained, as well as its unambiguous correlation with the original word. Although the calque equivalents suffer from literalism, the brevity and potential terminology make them attractive enough for use in newspaper and social studies [9].

The translation of neologisms by means of loan translation is to replace the component parts of morphemes or words with the units of the original — their lexical correspondences in the language of translation, while remaining the constant internal form of the lexical unit. Therefore, only neologisms of compound words are subject to loan translation. The advantage of this method lies in its conciseness and simplicity. However, although calque equivalents are not devoid of literalism, their conciseness and potential terminology make them attractive for use in periodicals and social-scientific publications. Thus, the translation method of calque demonstrates the existence of two-sided translingual correspondences in the middle of simple vocabulary units that are used as “building material” to reproduce the internal form of a borrowed word or a translation. It is often compared to the interpretation of a word. This translation has a significant disadvantage — verbiage.

The method of descriptive translation can also be carried out by means of a substitution method. Substitution translation is a method of transmitting neologism, in which a word (or phrase) that already exists in the translation language, which is not a neologism in it, but has sufficient commons of meanings with the original word, is used as its equivalent. Ideally, semantic congruence can be achieved here, that is the coincidence of denotative values (with the inevitable divergence in some connotative values). For example, exchange rate — курс обміну, literally “рівень обміну”, “order interval” — “цикл замовлення” (interval between successive orders), “managed floating rate” — “коректуючий курс”. A number of neologisms in modern English are formed by abbreviation. All of the above methods can be used to translate them. A special place among neologisms-abbreviations occupy the so-called “graphic condensates” — the result of the operation of an innovative way of producing linguistic units that contain not only initial letters (as in acronym and abbreviation) but also other graphic characters, for example: 4X (forex — foreign exchange) — “іноземна валюта”, “ринок іноземної валюти”. Often, such tumors represent a specific type of abbreviations using number “2” due to its homophonicity with the prefix “to”. Neologisms of this type will be translated by means of descriptive translation. For example: B2B (business to business) — “ділові відносини між підприємствами”; C2C (consumer to consumer) — “ділові відносини між споживачами”.

The advantage of the descriptive method is that the meaning of the English neologism is performed by a more or less widespread explanation. This method can be used to interpret meanings in dictionaries as well as to translate neologisms in a specific text. Of course, it is used when none of the above methods convey the necessary meaning of the concept being translated (iPad, iPod, Apple). It is common to use words consisting of two parts. The first

part is submitted in English, and the word retains its originality, and the second part — in Ukrainian (web-сторінка). V. Komisarov defines the approximate translation as “the use of a grammatical unit of the language of translation, which in this context partially corresponds to the non-equivalent grammatical unit of the language of the original”. Such translation retains the basic meaning of the word, but in Ukrainian the word differs from the original language by the lexical background.

Scientists E. Kush, E. Pavlova and others identify *quasiuntranslatable* methods of the neologism transmission. In the case of *quasi untranslatable* methods, translation is replaced by the act of borrowing the sound (transcription) or graphic (transliteration) form of the word, together with the meaning from the original language into the language of translation. However, the non-translatability of this technique is in fact only a seeming one: in fact, the borrowing here is done precisely for the sake of translation as a necessary prerequisite for its implementation. The borrowed word becomes a fact of the language of the translation and already acts as such as the equivalent of a foreign word identical to it.

Several key words from the Star Wars franchise have been officially added to the Oxford English Dictionary. They're incredibly important to the universe created by George Lucas more than four decades ago.

First of all, the Oxford English Dictionary has recognized the word *lightsaber*. But the English spelling, “*lightsabre*.” is used in any case, we now have a formal definition of the weapon for a more civilized age, which has the definition as follows: “***In the fictional universe of the Star Wars films: a weapon resembling a sword, but having a destructive beam of light in place of a blade. Also: a toy resembling this [2]***”.

The second word that has been added to the Oxford English Dictionary is *Jedi*. Of all the words added, this feels like the most necessary. Jedi is one of those words that goes far beyond the Star Wars franchise and is a key, recognizable word within the grand, pop culture landscape.

It is defined as follows: “***In the fictional universe of the Star Wars films: a member of an order of heroic, skilled warrior monks who are able to harness the mystical power of the Force. Also in extended and allusive use; esp. someone (humorously) credited with great skill or preternatural powers. Also more fully Jedi knight, Jedi master [2]***”.

Oxford also decided to include *padawan* in the dictionary which is, again, a key element to the myth of the *Jedi* and the *Force*.

Here's how they chose to define it: “***In the fictional universe of the Star Wars films: an apprentice Jedi. Also (often humorously) in extended and allusive use: a youthful, naive, or untrained person. Frequently in young Padawan, esp. as a form of address [2]***”.

Last one, we have a formal definition for the *Force*. The Oxford English Dictionary has definitions for the word “*Force*” but they've made the important distinction of this being the capitalized version of the word referring to the mystical energy that binds everyone in Star Wars and offers balance to the universe. Force is defined as follows: “***In the fictional universe of the Star Wars films: a mystical universal energy field which certain individuals, such as the Jedi, can harness to gain special powers or abilities. Also in extended use, and in allusions to dialogue from the Star Wars films, esp. may the Force be with you (used to wish someone good luck, courage, etc.) [2]***”.

We concluded that translation of neologisms are being one of the most difficult tasks. It requires detailed analysis and research in order to translate a neologism into Ukrainian language. The study shows that the main difficulty of translating is the transfer of the meaning to a new word. Ways to enrich the vocabulary of the English language at the expense of neologisms have been provided in this article. As an example we have shown several neologisms that have been added to the Oxford English Dictionary from the Star Wars franchise recently.

Список літератури / References

1. Машковцева К. М. Особливості перекладу неологізмів з англійської мови українською на матеріалі трактату Е. Саїда «Орієнталізм». *Студентські наукові студії : молодіжний науковий журнал*. 2013. Вип. 1 (32), С. 27–30.
Mashkovtseva, K. M. (2013). *Osoblyvosti perekladu neolohizmiv z anhliiskoi movy ukrainskoiu na materiali traktatu E. Saida «Oriientalizm»* [Features of the translation of neologisms from English into Ukrainian on the material of E. Said's treatise «Orientalism»]. *Studentski naukovii studii* [Student Research Studios], no. 1 (32), pp. 27–30.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava, Environment-K Publ., 716 p.
3. Слепович В. С. Курс перевода (английский ↔ русский язык). Translation Course (English ↔ Russian). Минск. Тетра-Системс, 2003. 320 с.
Slepovich, V. S. (2003). *Kurs perevoda (anglijskij ↔ russkij jazyk)* [Translation Course (English ↔ Russian)]. Minsk, Tetra Systems Publ., 320 p.
4. Терехова Г. В. Теория и практика перевода : учебное пособие. Оренбург : ГОУ ОГУ, 2004. 103 с.
Terehova, G. V. (2004). *Teorija i praktika perevoda* [Theory and Practice of Translation]. Orenburg, GOU OSU Publ., 103 p.
5. Шкуліпа Ю. С. Основні способи перекладу неологізмів публіцистичного стилю з англійської мови українською. *Актуальні проблеми філології. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22–23 вересня 2017 року)*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 91–93
Shkulipa, Yu. S. (2017). *Osnovni sposoby perekladu neolohizmiv publitsystychnoho stylu z anhliiskoi movy ukrainskoiu* [Basic ways of translating journalistic style neologisms from English into Ukrainian]. *Aktualni problemy filolohii. Materialy V Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Odesa, 22–23 veresnia 2017 roku)* [Actual problems of philology. Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference (Odessa, September 22–23, 2017)]. Kherson, Helvetika Publishing House, pp. 91–93.
6. American Heritage Dictionary. Available at : <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=online> (accessed 12 October 2019).
7. The Oxford English Dictionary. Available at : https://public.oed.com/updates/new-words-list-october-2019/#new_words (accessed 12 October 2019).
8. Star Wars Words Jedi, Padawan, Lightsaber & the Force Added to Oxford Dictionary. Available at : <https://movieweb.com/star-wars-words-oxford-english-dictionary> (accessed 12 October 2019).
9. Star Wars. Available at : https://en.wikipedia.org/wiki/Star_Wars (accessed 12 October 2019).

Дата надходження рукопису 04.11.2019

Мета — описати загальні особливості перекладу англійських неологізмів українською мовою.

Методи. Використано методи аналізу, узагальнення, порівняння, вивчення критичної літератури за темою, роботу з науковими джерелами.

Результати. Дійшли до висновку, що переклад неологізмів є одним з найскладніших завдань. Дослідження показує, що основною складністю перекладу є перенесення значення в нове слово. У цій статті наведено способи збагачення словникового запасу англійської мови за рахунок неологізмів. Проведене дослідження дає підставу ствер-

джувати, що в сучасній науковій літературі багато дослідників виокремлюють такі основні способи перекладу неологізмів: 1) транслітерація і транскрипція; 2) калькування; 3) описовий переклад; 4) пряме включення; 5) приблизний переклад.

Транслітерація заснована на передаванні графічного зображення, а саме на передаванні букв, і використовується для передавання власних назв. Транскрипція заснована на фонетичному принципі, тобто передаванні звуків англійських звуків українськими літерами. Транскрипція набагато більш поширена в сучасній практиці перекладу, яка полягає в передаванні українських букв не у формі правопису, а у звучанні англійського слова. Через значні відмінності у фонетичних системах української та англійської мов такий переклад завжди дещо умовний і відтворює тільки схожість англійського звуку. Слід пам'ятати, що при використанні транскрипції завжди присутній елемент транслітерації. Переклад неологізмів шляхом калькування — метод, який полягає в заміні складових частин, морфем або слів (у випадку постійних фраз) одиницями оригіналу їх лексичними аналогами мовою перекладу. Переклад неологізмів за допомогою прямого включення полягає в заміні складових частин морфем або слів одиницями оригіналу — їх лексичними відповідниками мовою перекладу, залишаючись при цьому постійною внутрішньою формою лексичної одиниці. Перевага цього методу полягає в його стислості і простоті. Метод описового перекладу також може бути виконаний за допомогою методу заміщення. Описовий переклад — це метод передавання неологізму, в якому слово (або фраза), вже існуюче в мові перекладу, яке не є неологізмом в ньому, але має досить загальних значень з вихідним словом, використовується як його еквівалент. В ідеалі, тут можна досягти семантичної конгруентності, тобто збігу денотативних цінностей (з неминучою розбіжністю в деяких коннотативних цінностях).

Ключові слова: неологізм, переклад, способи перекладу, контекст.

Цель — описать общие особенности перевода английских неологизмов на украинский язык.

Методы. Используются методы анализа, обобщения, сравнения, изучения критической литературы по теме, работа с научными источниками.

Результаты. Пришли к выводу, что перевод неологизмов является одной из самых сложных задач. Требуется проведение подробного анализа и исследования, чтобы перевести неологизм на украинский язык. Исследование показывает, что основной трудностью перевода является перенос значения в новое слово. В этой статье приводятся способы обогащения словарного запаса английского языка за счет неологизмов. Проведенное исследование дает основание утверждать, что в современной научной литературе многие исследователи выделяют следующие основные способы перевода неологизмов: 1) транслитерация и транскрипция; 2) калькирование; 3) описательный перевод; 4) прямое включение; 5) примерный перевод.

Транслитерация основана на передаче графического изображения, а именно на передаче букв, и используется для передачи имен собственных. Транскрипция основана на фонетическом принципе, то есть передаче звуков английских звуков украинскими буквами. Транскрипция гораздо более распространена в современной практике перевода, которая заключается в передаче украинских букв не в форме правописания, а в звучании английского слова. Из-за значительных различий в фонетических системах украинского и английского языков такой перевод всегда несколько условен и воспроизводит только сходство английского звука. Следует помнить, что при использовании транскрипции всегда присутствует элемент транслитерации. Перевод неологизмов путем калькирования. Метод, который заключается в замене составных

частей, морфем или слов (в случае постоянных фраз) единицами оригинала их лексическими аналогами на языке перевода. Перевод неологизмов посредством прямого включения состоит в замене составных частей морфем или слов единицами оригинала — их лексическими соответствиями на языке перевода, оставаясь при этом постоянной внутренней формой лексической единицы. Преимущество этого метода заключается в его краткости и простоте. Метод описательного перевода также может быть выполнен с помощью метода замещения. Описательный перевод — это метод передачи неологизма, в котором слово (или фраза), уже существующее в языке перевода, которое не является неологизмом в нем, но имеет достаточно общих значений с исходным словом, используется в качестве его эквивалента. В идеале, здесь можно достичь семантической конгруэнтности, то есть совпадения денотативных ценностей (с неизбежным расхождением в некоторых коннотативных ценностях).

Ключевые слова: неологизм, перевод, способы перевода, контекст.

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-25-34

УДК 81'276:811.111'06 (045)

Остапенко С. А.,

канд. пед. наук,

доцент

Миснік Я. С.,

студентка

Донецкий національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,

Кривий Ріг, Україна, e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua

e-mail: mysnik@donnuet.edu.ua

СЛЕНГ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ РОЗМОВНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

UDC 81'276:811.111'06 (045)

Ostapenko S. A.,

PhD in Pedagogic Sciences,

Associate Professor

Mysnik Ya. S.,

Student

Donetsk National University of Economics and Trade

named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,

Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua

e-mail: mysnik@donnuet.edu.ua

СЛЕНГ AS A SOURCE OF ENGLISH COLLOQUIAL ENRICHMENT

Мета — провести контекстуальний лінгвостилістичний аналіз моно- та синосленгізмів британського ареалу англійської мови та запозичень на рівні сленгу з американського ареалу у зіставленні з літературною англійською мовою на прикладі сучасного англійського «робочого» роману.

Методи. Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу та узагальнення наукової та навчально-методичної літератури з проблем вживання, утворення та перекладу сленгізмів; теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу; цілісних та інтегральних підходів до дослідження лінгвістичних явищ; порівняльного, описового та аналітичного.

Результати. Проведений контекстуальний лінгвостилістичний аналіз моно- та синосленгізмів свідчить про наявність у творах сучасних англійських «робочих» новелістів великої кількості сленгових слів, а також запозичень на рівні сленгу американізмів та про тенденцію демократизації англійської розмовної мови за рахунок нелітературної експресивно-стилістичної лексики. Автори зазначають, що багато

сленгових слів у результаті їх досить частого вживання в живому розмовному мовленні перейшли до категорії літературної лексики і закріпились у ній. Однією з причин, що підготували ґрунт для переходу деяких сленгізмів до літературної мови, була та обставина, що вони не мали синонімів у літературній англійській мові (маються на увазі, звичайно, моносленгізми).

У результаті проведеного аналізу було з'ясовано, що найбільшою кількістю синонімів позначаються ті предмети та явища, які відіграють важливу роль для носіїв мови; запозичені американські сленгізми внаслідок своєї популярності витісняють із використання суто британські сленгові слова.

Авторами було розглянуто різні способи утворення сленгізмів та встановлено, що найбільші труднощі при читанні творів сучасних англійських «робочих» новелістів викликає широке використання авторами відхилень від літературної норми як фонетичних, так і граматичних.

Ключові слова: сленгізм, літературна норма, асиміляція, словотворення, відхилення, емоційне забарвлення, синонімічний ряд.

Постановка проблеми. Лінгвістика останніх двадцяти років активно переключилася з вивчення писемної мови на дослідження й аналіз безпосереднього живого спілкування. Функціональні різновиди застосування мови є похідними, вторинними від елементарної і основної форми — розмовної. Вивчення розмовної мови дуже важливе тому, що розмовна мова є єдиною істинною мовою і нормою оцінки всіх інших форм мови. Але, що таке сленг? Сленг — це соціальний різновид мови, вживаний більш-менш обмеженою кількістю людей і відрізняється за своєю будовою (фонетикою, граматиною, лексемним складом і семантикою) від мовного стандарту. Мовний стандарт — це зразкова, нормалізована мова, норми якої сприймаються як правильні і загальнообов'язкові і яка протиставляється діалектам і просторіччю. Сленг реалізується в тому чи іншому колективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою вивчення сленгу займалися такі вчені, як: Е. Партрідж, С. Флекснер, В. Фріман, М. Маковський, А. Баррере, Ч. Леланд, І. Гальперін, В. Дж. Бурк, В. Хомяков, І. Арнольд, Т. Соловйова та ін. Незважаючи на достатню кількість літератури зі сленгу, тематика і завдання наукових і науково-популярних робіт по сленгу виявляються обмеженими. Якщо роботи присвячені так званому спеціальному сленгу, тобто сленгу окремих соціальних груп, то їх характер виявляється суто описовим, а не аналітичним, і часто присвячений соціальним, а не лінгвістичним особливостям сленгу.

Сучасна англійська література сповнена сленгізмів, аналіз яких у мовленнєвому стилі того чи іншого певного автора, а в нашому випадку — сучасного англійського «робочого» роману, раніше ні ким не здійснювався. Саме тому лінгвостилістичний аналіз сленгізмів у творах сучасних англійських «робочих» новелістів і є основним предметом нашого дослідження.

Мета статті — провести контекстуальний лінгвостилістичний аналіз моно- та синосленгізмів британського ареалу англійської мови та запозичень на рівні сленгу з американського ареалу у зіставленні з літературною англійською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному мовознавстві термін «сленг» застосовується для позначення слів, що не відповідають узусу літературної мови і вживаються насамперед в усному мовленні. Ось чому автори сучасного англійського «робочого» роману широко застосовують у розповіді в першу чергу сленг як засіб характеристики особливостей усного мовлення в молодіжному середовищі.

Для переважної більшості сленгізмів є характерною критична, переважно негативна, оцінка предметів і явищ у фамільярній і нерідко грубій формі. Новизна вживання сленгових слів і висловів дозволяє віднести їх до неологізмів розмовного типу. Однією із характерних рис сленгізмів є їх нестійкість. Багато слів, які почали своє існування як сленгові, на сучасному етапі міцно увійшли до англійської літературної мови. Однією з причин, що підготували ґрунт для переходу цих сленгізмів до літературної мови, була та обставина, що вони не мали літературних синонімів.

Основним предметом нашого дослідження стали загальновідомі та загальноновживані сленгові слова та вирази, що звучать найбільш яскраво, свіжо і виразливо і належать до загального сленгу.

Як правило, більшість сленгізмів мають стилістично нейтральні синоніми в літературній мові. Сленгізми, що є стилістичними, емоційно забарвленими синонімами літературних слів та словосполучень, позначаються терміном «синосленгізми». Сленгізми, що виражають специфічні, емоційно-забарвлені поняття, для літературного відтворення яких необхідно вдаватися до описових прийомів, називаються моносленгізмами.

Для проведення аналізу моно- та синосленгізмів британського ареалу англійської мови не ізольовано, а у зіставленні з літературною мовою, скористаємося класифікацією В. Алікберова [1], який поділяє сленгізми на декілька тематичних груп:

- 1) сленгізми, що торкаються деяких тінювих сторін британської дійсності, а також мають відношення до життя кримінального світу;
- 2) сленгізми, у яких з особливою виразністю відтворюється національна своєрідність регіонального варіанта мови;
- 3) сленгізми, що відображають побутові, соціальні проблеми, найбільш типові для Британії;
- 4) сленгізми, що найбільш широко використовуються у повсякденному побуті;
- 5) сленгізми, що рідко вживаються у повсякденному житті.

До першої групи моно- та синосленгізмів, що вивчаються в нашій роботі, належать такі сленгові слова:

‘squeal’ — give away a confederate;

‘frame’ — form a plan to make somebody appear guilty of something;

‘scrap’ — rough-and-tumble fight;

‘tart’ — girl of loose morals.

‘So he’d gone the way of all flesh, just the same as William Hay, who Jack Leningrad had also *framed*’ [9, p. 306]

Із сленгізмів, що мають відношення до життя кримінального світу, правопорушення, утворюються багаточисельні синонімічні ряди:

‘crook’, ‘fake’, ‘rigger’ — swindler;

‘nab’, ‘nail’, ‘cop’ — catch, arrest;

‘cop’, ‘copper’, ‘nark’ — policeman;

‘clink’, ‘glasshouse’, ‘nick’, ‘quod’ — prison;

‘scrounge’, ‘pinch’, ‘nick’, ‘nip’ — steal.

‘Two of them have been over the wall, you know, Nick and Bud, an’ they say that Cocker spent most of his National Service in the *glasshouse*.’ [6, p. 40]

До другої групи аналізованих сленгізмів належать ті сленгові слова, у яких з найбільшою виразністю проявляється національна своєрідність регіонального варіанта мови. Усім відомо, якою складною була грошова система у Великій Британії. Це наклало свій відбиток і на сленг:

‘bean’ — guinea;

‘fiver’ — five pound note;
 ‘packet’ — biggish sum of money;
 ‘tenner’ — banknote value ten pounds;
 ‘tin’ — silver coin.

‘I haven’t any change, only a **bob**.’ [3, p. 30]

До третьої групи сленгових слів відносяться моно- і синосленгізми, що відображають загалом соціальні проблеми, найбільш типові для Англії:

‘rep’ — man or woman of loose morals;
 ‘drain’ — heavy drinker;
 ‘wog’ — gentleman of colour;
 ‘scab’ — workman refusing to strike, or who takes a striker’s place;
 ‘hum’ — tramp.

‘She’d had quite a life compared to his: fiancé drowned, married life to an advertising **nob**, nursing on and off, and God knows what else.’ [10, p. 57]

До четвертої, найбільш чисельної групи аналізованих нами сленгізмів, належать переважно ті, що мають найбільш широке вживання у повсякденному житті. Ці синосленгізми, як правило, утворюють сленгові синонімічні групи. І що довший сленгів синонімічний ряд того чи іншого сленгового поняття, то менше шансів у літературних слів потрапити в цей ряд. Загальнолітературні слова витісняються із цього ряду більш експресивними й емоційними синонімами, що дублюють літературну лексику:

‘conk’, ‘snout’ — nose;
 ‘fag’, ‘cig’ — cigarette;
 ‘poppycock’, ‘bilge’, ‘rot’ — nonsense;
 ‘gob’, ‘trap’, ‘kisser’, ‘cake-hole’ — mouth;
 ‘feller’, ‘pal’ — friend;
 ‘crummy’, ‘grubby’, ‘chatty’ — dirty;
 ‘snappy’, ‘swanky’, ‘plushy’, ‘nifty’, ‘posh’, ‘classy’, ‘dinky’, ‘slap-up’ — chic.

‘My car wants something doing to the engine’, I said, ‘and a **pal** of mine who works at the garage can only do it tonight.’ [9, p. 67]

‘We went to a **plushy** cinema in the middle of town and all we could do was held hands.’ [3, p. 59]

‘Who ever heard of a **posh** weddin’ wi’ out speeches?’ [3, p. 20]

Фамільярне емоційне забарвлення синосленгізмів, що відносяться до четвертої групи, відрізняється різноманіттям відтінків (жартівливе, глузливе, іронічне, грубе):

‘chick’ — girl,
 ‘She’s a **chick** with some class, Sam, see.’ [2, p. 205]

‘dish’ — attractive woman,

‘That tart on the bike. Christ, look at her! What a **dish!**’ [2, p. 210]

‘sow’ — fat woman,

‘And I’m just thinking what a repulsive old **sow** she really is and how much I hate her when her voice-box starts operations again.’ [3, p. 262]

‘bag’ — unattractive, boring woman,

‘What were they, a couple of old **bags?**’ [7, p. 69]

П’ята група включає моно- та синосленгізми, що вживаються у повсякденному житті досить рідко:

‘grueller’ — problem that is difficult or impossible to solve;
 ‘heck’ — hell;
 ‘cove’ — person;
 ‘beano’ — feast;

‘dumplin’ — short stout person.

‘It’s a real *scorcher* of a day.’ [2, p. 14]

‘Lights were on in most of the houses on both sides, and there was the uneager hurrying of feet as people started another *grueller*.’ [7, p. 51]

Сучасний період взаємодії двох основних варіантів англійської мови характеризується впливом американського ареалу на більш консервативний британський ареал, що відображає вплив США на Велику Британію в усіх сферах культурного та повсякденного життя, і що можна прослідкувати, аналізуючи запозичені на рівні сленгу американізми, пов’язані з тим чи іншим видом діяльності людини. Процес асиміляції американських сленгізмів у британському варіанті англійської мови відбувається доволі швидко, чому дуже сприяє реклама американського способу життя усіма засобами масової комунікації і велика потреба в постійному поповненні експресивних засобів, а також тенденція позначати великою кількістю синонімів предмети та явища, які відіграють велику роль для носіїв мови. Переважна більшість запозичених на рівні сленгу американізмів є експресивно-стилістичними синонімами загальноанглійської лексики, відрізняючись лише відтінками значення.

Асимільовані в британському ареалі англійської мови американські сленгізми можна поділити на дві лексико-тематичні групи:

I — сленгізми, що мають відношення до кримінального світу, висвітлюють життя соціального «дна» британського суспільства;

II — сленгізми, що висвітлюють реалії повсякденного життя (побут, культура, соціально-економічні відносини).

До першої групи американських сленгізмів, що розглядаються нами в їх контекстуальному значенні, можна віднести такі сленгові слова:

‘dick’ — detective;

‘gyp’ — cheat;

‘bleeder’ — blackmailer;

‘frisk’ — search a person for concealed weapons;

‘poker-face’ — face which expresses no form or reaction whatever.

‘Some days later a plain-clothes *dick* knocked at the door.’ [11, p. 30]

‘The other *bouncer* was Kenny Dukes, who’d been a middle-weight boxer in his younger days.’ [9, p. 146]

До другої групи аналізованих американських сленгізмів належать такі сино- та моносленгізми:

‘dandy’ — excellent;

‘mom’ — mother;

‘mope’ — walk slowly;

‘cert’ — sure thing;

‘lug’ — despicable person.

‘That’s *dandy*! Tommy said. We gotta walk, Jimmy, nothing else for it.’ [8, p. 116]

‘Then I got my fists ready, expecting them to come for me, but they just wrote down what I said, thinking it was a *gimmick*, I suppose.’ [10, p. 179]

Деякі запозичені американські сленгізми можна об’єднати у сленгові синонімічні ряди:

‘slug’, ‘goon’ — stupid;

‘jane’, ‘beaut’ — lovely girl;

‘bent’, ‘cuckoo’ — insane;

‘scoot’, ‘vamoose’, ‘scram’ — leave hurriedly;

‘guff’, ‘spiel’, ‘conflab’ — talk.

‘Go on, the man said, get out, you useless *goon*.’ [6, p. 156]

‘And don’t give me that *guff* about further education.’ [4, p. 61]

‘We’ve had some *beauts* in here, eh, Tich? Remember those two birds hitch-hiking back last Friday?’ [6, p. 44]

Говорячи про певні тенденції словотворення у сленгі, необхідно зазначити, що до сленгу належить більшість скорочень літературних слів, які стисло висловлюють дане поняття:

‘cig’ — cigarette;

‘pop’ — popular concert;

‘perp’ — energy.

Серед сленгізмів, що трапляються у творах сучасних англійських «робочих» новелістів, чимало й інших односкладових слів:

‘rot’ — nonsense;

‘nut’ — insane;

‘dud’ — useless thing;

‘nob’ — socially or professionally important person.

‘She fishes out a packet of *fags* and offers me one.’ [3, p. 136]

‘The kids now don’t want all this nagging about class. They want the *pops* and the Italian suits and they are right.’ [13, p. 260]

У творах сучасних англійських «робочих» новелістів є багато сленгізмів, утворених шляхом словоскладення, а також складних слів, одним із компонентів яких є сленгізми:

‘clever-dick’ — know-all;

‘argy-bargy’ — disputing;

‘blab-mouth’ — talker;

‘airy-fairy’ — dainty;

‘copperbox’, ‘gob-stoppers’, ‘top-nobs’.

Крім того, сленгізми можуть ще входити до складу деяких словоутворень, наприклад: *cork-tipped fag*, *plain-clothed coppers*, *four-eyed clocks*, *hard-earned lolly*, *middle-aged bloke*, *poor old punch-drunk never-sleeping Two Step Stanley*.

До сленгізмів належать і складні дієслова (дієслова, утворені шляхом приєднання постдієслівних словотвірних елементів):

‘belt up’ — stop talking;

‘ball up’ — muddle;

‘beetle off’ — clear out;

‘fed up’ — wearied with anything;

‘suck up’ — try to please by flattery.

Стосовно сленгових словосполучень, що трапляються у творах сучасних англійських «робочих» письменників, то у структурному відношенні вони у більшості випадків являють собою загальноживане дієслово плюс іменник:

‘make it snappy’ — quicker;

‘take one’s hook’ — clear off or go away;

‘do a hop’ — dance;

‘do a bunk’ — run away;

‘get smb’s goat’ — irritate or annoy one.

‘I’m going *to do a bunk*. Run off somewhere, I’m going to start walking. They wain’t find me.’ [12, p. 150]

‘You didn’t think I’d *take my hook* and leave you to face it all on your own, did you?’ [3, p. 206]

‘*Being in a bit of a flap* I forgot to shoot the bolt behind.’ [3, p. 10]

Найбільші труднощі при читанні творів сучасних англійських «робочих» новелістів викликає широке використання авторами відхилень від літературної норми. Наведемо приклади найбільш поширених з них.

I. Виражені на письмі сленгові відхилення від фонетичної норми.

1. Дієреза (втрата словом звуку або складу в результаті асиміляції або дисиміляції):

а) на початку слова, наприклад, *way (away)*;

‘I just said the first thing **‘at** (that) came into my head, Vince said.’ [2, p. 201]

‘Let **‘em** (them) think of me as they always have.’ [2, p. 148]

б) у середині слова, наприклад, *fr (for)*;

‘Didn’t I give you another half-crown **on’y** (only) the other week?’ [2, p. 58]

‘He got run over one **Sat’day** (Saturday) mornin’ just as I wa’ comin’ out’ [2, p. 91]

‘It’s ever so nice havin’ **some’dy** (somebody) big an’ strong to look after you, Thelma’s saing.’ [2, p. 19]

в) у кінці слова, наприклад, *o’ (of)*;

‘**Cryin’** (crying) won’t do any good.’ [2, p. 138]

‘You can bet your life they’re not short **o’** brass.’ [2, p. 168]

‘Me **an’** (and) Sam; **an’** you **an’** Finch if you’re game.’ [2, p. 207]

г) іноді в одному слові спостерігається дві дієрези, наприклад:

‘Down wi’ the belly-ache an’ there should be understudy. **Un’erstan’?** (Understand?) [5, p. 22]

‘I told ‘em as how you an’ me were pals, and you should **‘a’** (have) seen their eyes pop out!’ [7, p. 69]

д) доволі рідко трапляються й три дієрези в одному слові, наприклад: *‘a’in’ (having)*;

‘So there’s nothin’ to stop that bugger, Brett, from **‘a’in’** (having) another session down there.’ [7, p. 83]

2. Скорочення словосполучень у розмовному стилі, що спостерігаються у швидкому недбалому мовленні, наприклад: *d’you (do you), y’see (you see), lemme let me), dunno (don’t know)*;

‘I saw her first, **din’** (did not) I?’ [2, p. 213]

‘How ‘bout a **cuppa** (cup of) tea, honey?’ [5, p. 40]

‘It’s worth **more’n** (more than) the bike.’ [7, p. 6]

3. Деякі зміни звуків, наприклад: *set (sit), dis (this), kin (can), wid (with)*;

‘**Niver** (never) seen such a performance in all me born days.’ [5, p. 69]

‘**Gor** (got) his home address, have we?’ [6, p. 39]

4. Окремі випадки монофтонгізації, наприклад, *kem (came), lak (like)*;

‘**Tek** (take) another step forward, and I’ll brain yer.’ [9, p. 3]

‘Better **mek** (make) it the night after, there’s a nattering night.’ [6, p. 139]

5. Оглушення кінцевого приголосного, наприклад, *holt (hold), wisht (wished)*;

‘Ah **wisht** wished) to hell we’d never hooked up at this place.’ [5, p. 51]

II. Сленгові відхилення від граматичної норми.

1. Випадання дієслова зв’язки;

‘**He ‘ugly** (he is ugly), I know that, but I love the bugger.’ [8, p. 45]

‘**Yo the one** (you are the one) who’s responsible for that pit disaster, nobody else!’ [8, p. 188]

‘Pal **of mine in** trouble (of mine is in trouble), he said briefly.’ [5, p. 206]

2. Вживання *ain’t* як універсальну заперечну форму для будь-якого допоміжного дієслова;

- ‘Never mind Collin, it ain’t (isn’t) all that bad.’ [12, p. 105]
 ‘It’s all right: I ain’t (haven’t) nicked it.’ [12, p. 20]
3. Опущення допоміжного дієслова у формах перфекта;
 ‘**Seen** Bill Harrison, Bob?’ [7, p. 8]
 ‘**Heard** ‘bout Bill Harrison?’ [7, p. 55]
 ‘What **you done** (you have done) wi’ your hand?’ [2, p. 60]
4. Вживання так званого подвійного заперечення;
 ‘It **ain’t no** (it is no) use running away.’ [12, p. 151]
5. Відхилення у вживанні займенників;
 ‘Jeez, Bob, I must ‘a’ lost it when we were with **them** (those) two arts.’ [7, p. 81]
 ‘Ah’ll give **ye** (you) a bob for this ...’ [5, p. 175]
 ‘Will ye (you) hold **yer** (your) gob!’ [4, p. 195]
 ‘Get **yoursen** (yourself) a decent Job afore you come courtin’ a daughter o’ mine’, he said. [3, p. 2]
6. Руйнування особово-часової парадигми дієслова:
 а) вирівнювання парадигми неправильних дієслів за моделлю правильного дієслова, наприклад, **knowed** (knew);
 б) вирівнювання дієслівної парадигми по 1-й особі однини або по 3-й особі однини, що призводить до порушення узгодження за числом між іменником (або займенником) та дієсловом, наприклад: I **says**, you **was**, you **does**;
 в) зведення дієслівної парадигми до однієї або двох форм для всіх осіб та форм часу: **give** замість gives, gave, given.
 ‘**We was** (we were) wonderin’, Thelma says, ‘if you’d like to lend us your portable set.’ [2, p. 11]
 ‘**They was** (they were) losing bets and the bookie tore it up and chucked it away.’ [6, p. 200]
 ‘But **Ah knows** (I know) your tricks.’ [4, p. 147]
 ‘**You knows** (you know) I was born here, Bob.’ [7, p. 25]
- Висновки.** Отже, проведений контекстуальний лінгвостилістичний аналіз моно- та синосленгізмів британського ареалу англійської мови та запозичень на рівні сленгу з американського ареалу, зроблений у зіставленні з літературною англійською мовою, дозволяє зробити такі висновки:
- 1) наявність у творах сучасних англійських «робочих» новелістів великої кількості сленгових слів, а також запозичень на рівні сленгу американізмів, свідчить про тенденцію демократизації англійської розмовної мови за рахунок нелітературної експресивно-стилістичної лексики;
 - 2) багато сленгових слів унаслідок їх досить частого вживання в живому розмовному мовленні перейшли до категорії літературної лексики і закріпились у ній (‘cop’, ‘dough’);
 - 3) однією з причин, що підготували ґрунт для переходу деяких сленгізмів до літературної мови, була та обставина, що вони не мали синонімів у літературній англійській мові (маються на увазі, звичайно, моносленгізми):
 ‘thriller’ — crime novel with plenty of action and violence;
 ‘grueller’ — problem that is difficult or impossible to solve;
 - 4) найбільшою кількістю синонімів позначаються ті предмети та явища, які відіграють важливу роль для носіїв мови:
 chic (‘snappy’, ‘swanky’, ‘plushy’, ‘nifty’, ‘posh’, ‘classy’);
 - 5) запозичені американські сленгізми внаслідок своєї популярності витісняють із використання суто британські сленгові слова:
 girl: ‘bint’, ‘jane’ (U. S. sl.);

money: 'lolly', 'gilt', 'dough' (U. S. sl.);
chic: 'snappy', 'swanky', 'posh', 'dandy' (U. S. sl.).

6) до сленгу належить більшість скорочень літературних слів, які стисло висловлюють дане поняття ('cig' — cigarette; 'pop' — popular concert);

7) найбільші труднощі при читанні творів сучасних англійських «робочих» новелістів викликає широке використання авторами відхилень від літературної норми як фонетичних, так і граматичних.

Сленг — це одне з найцікавіших явищ сучасної лінгвістичної науки. З одного боку, він сприймається як щось чуже мові, надмірне, не властиве інтелігентній людині. З іншого боку, можна спостерігати «експансію» сленгової лексики в усі сфери людської діяльності. Сленг — це засіб, через який мови змінюються й оновлюються, його енергія і колорит збагачують повсякденне життя. Сленгові одиниці схильні до частих змін, що робить їх мовною прикметою покоління.

Список літератури / References

1. Аликберов В. И. Сленг и перевод (Slang & Translation) : учебное пособие. Тернополь : Навчальна книга — Богдан, 2013. 72 с.
Aliberov, V. I. (2013). *Sleng i perevod* [Sleng and translation]. Ternopil, Navchalna Knyha — Bohdan Publ., 72 p.
2. Barstow, S. (1965). *Desperadoes*. London, Penguin Books, 217 p.
3. Barstow, S. (1961). *King of loving*. London, Michael Joseph, 286 p.
4. Chaplin, S. (1989). *The Day of the Sardine*. London, Scorpion Cavendish Ltd., 311 p.
5. Chaplin, S. (1962). *The Watchers and the Watched*. London, George G. Harrap & CO. LTD, 283 p.
6. Dykes, J. (1972). *The Taste of Yesterday*. London, HarperCollins Distribution Services, 176 p.
7. Farrimond, J. (1963). *Dust in my Throat*. London, Geoege G. Harrap & CO. LTD, 223 p.
8. Farrimond, J. (1967). *No Friday in the Week*. London, Geoege G. Harrap & CO. LTD, 200 p.
9. Sillitoe, A. (1979). *A Start in Life*. London, W. H. Allen, 381 p.
10. Sillitoe, A. (1967). *The Death of William Posters*. London, Pan Books Ltd., 271 p.
11. Sillitoe, A. (1972). *The Loneliness of the Long-distance Runner*. London, Pan Books, 189 p.
12. Sillitoe, A. (1963). *The Ragman's Daughter*. London, W. H. Allen, 154 p.
13. Williams, B. (1964). *Second Generation*. London, Chatto & Windus, 347 p.

Дата надходження рукопису 03.11.2019

Цель — провести контекстуальный лингвостилистический анализ моно- и синосленгизмов британского ареала английского языка и заимствований на уровне сленга из американского ареала в сопоставлении с литературным английским языком на примере современного английского «рабочего» романа.

Методы. Основные научные результаты получены с помощью комплекса общенаучных и специальных методов исследования, а именно: анализа и обобщения научной и учебно-методической литературы по проблемам употребления, образования и перевода сленгизмов; теоретического обобщения, анализа и синтеза; целостных и интегральных подходов к исследованию лингвистических явлений; сравнительного, описательного и аналитического.

Результаты. Проведенный контекстуальный лингвостилистический анализ моно- и синосленгизмов свидетельствует о наличии в произведениях современных английских «рабочих» новеллистов большого количества сленговых слов, а также заимствований на уровне сленга американизмов и о тенденции демократизации английской разговорной речи за счет нелитературной экспрессивно-стилистической лексики. Авторы отмечают, что многие сленговые слова в результате их достаточно частого употребления в живой разговорной речи перешли в категорию литературной лексики и закрепились в ней; одной из причин, которые подготовили почву для перехода некоторых сленгизмов в литературный язык, было то обстоятельство, что они не имели синонимов в литературном английском языке (имеются в виду, конечно, моносленгизмы).

В результате проведенного анализа было установлено, что наибольшим количеством синонимов обладают те предметы и явления, которые играют важную роль для носителей языка; заимствованные американские сленгизмы вследствие своей популярности вытесняют из использования сугубо британские сленговые слова.

Авторами были рассмотрены различные способы образования сленгизмов и установлено, что наибольшие трудности при чтении произведений современных английских «рабочих» новеллистов вызывает широкое использование авторами отклонений от литературной нормы как фонетических, так и грамматических.

Ключевые слова: сленгизм, литературная норма, ассимиляция, словообразование, отклонение, эмоциональная окраска, синонимический ряд.

Objective. The objective of the article is to conduct a contextual linguostylistic analysis of the mono- and syno-slangisms of the British English language range and slang borrowings from the American area in comparison with literary English via the examples of a modern English «working» novel.

Methods. The main scientific results are obtained applying a set of general scientific and special methods of research, namely: analysis and generalization of scientific and educational-methodical literature on the problems of the use, formation and translation of slangisms; theoretical generalization, analysis and synthesis; holistic and integral approaches to the study of linguistic phenomena; comparative, descriptive and analytical.

Results. Conducted contextual linguostylistic analysis of mono- and syno-slangisms testifies to the presence of a large number of slang words in the works of modern English «working» novelists, as well as to the slang level of Americanism and the tendency of democratization of English colloquial language due to non-literary stylistic expression. The authors note that many slang words, as a result of their frequent use in live spoken language, have become classified and entrenched in literary vocabulary; One of the reasons that prepared the ground for the transition of some slangisms to literary language was the fact that they did not have synonyms in literary English (monolingualisms, of course).

The analysis reveals that the greatest number of synonyms are those objects and phenomena that play an important role for native speakers; borrowed American slangism, because of its popularity, is being supplanted by the use of purely British slang words.

The authors consider various ways of forming slangisms and find out that the greatest difficulties in reading the works of contemporary English «working» novelists is the widespread use by authors of deviations from the literary norm, both phonetic and grammatical.

Key words: slangism, literary norm, assimilation, word formation, deviance, emotional coloring, synonym.

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-35-40

УДК 81 (045)

Фурт Д. В.,
старший викладач

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: furt@donnuet.edu.ua

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНВАРІАНТ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

UDC 81 (045)

Furt D. V.
Senior Lecturer

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: furt@donnuet.edu.ua

CONCEPT “INVARIANT” INTERPRETATION IN MODERN LINGUISTICS

Мета — окреслити проблему інваріативності в сучасній лінгвістиці та проаналізувати існуючі підходи трактування цього поняття.

Методи. Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: систематизації та узагальнення, теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати. У статті розглянуто питання інваріативності в сучасній лінгвістиці. Визначено, що інваріант відноситься до рівня абстрактних сутностей та використовується для виділення одиниць емічного плану, які реально не існують, оскільки виводяться дослідниками на основі виявлення в процесі синтезу спільних рис варіантних проявів. Визначено, що в понятті інваріанта відображаються загальні властивості класів досліджуваних об'єктів. А також зазначено, що фактично інваріанти вважаються метамовним позначенням змісту категоріальної семи. У статті також розглянуто поняття «інваріант» та «варіант», проаналізовано різні підходи трактування поняття «інваріативність» та виокремлено різні ступені узагальненості інваріативності. У роботі визначено загальні характеристики інваріантів. Акцентовано увагу на тому, що проблеми онтології мови викликають гострі суперечки серед лінгвістів, тому навіть у рамках однієї й тієї самої школи можна спостерігати помітні розбіжності як у розумінні самого явища, так і в освітленні властивостей, особливостей і окремих сторін мови, які характеризують його природу.

Ключові слова: інваріант, лінгвістика, системи мови, інваріантність фрази.

Постановка проблеми. Інваріант — це відома теорія справедливо існуючої закономірності людського мислення, яка полягає у тому, що немає взаємно-однозначної відповідності між вираженням думки та її змістом. Це пов'язано з тим, що мова і мислення — це не одне й те саме; безумовно, між ними є зв'язок, але вони представляють різні явища людської свідомості. У випадку з перекладом, інваріант складається з еквівалентності змістів та ідентичності мовних функцій мови оригіналу і мови перекладу.

Кожен знак мови має двосторонній характер: форму та значення. У різних мовах присутні різні за формою знаки, але схожі за змістом. Під час перекладу зникають розбіжності за змістом між двома мовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою інваріативності займалися різні вчені: Ю. Апресян, О. Ахманова, А. Бондарко, С. Кацнельсон, Н. Кондаков, Н. Перцов, В. Солнцев, Р. Якобсон, В. Ярцевий, Ж. Дубоїс, М. Гіасомо, Л. Гуеспін та інші.

Мета статті — окреслити проблему інваріативності в сучасній лінгвістиці, проаналізувати сучасні підходи щодо трактування даного поняття та розглянути процес інтерпретації в сучасній лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття *інваріанта* та *варіанта*, які характерні для будь-якої сутнісної характеристики об'єктів, явищ, подій реальної дійсності і їх конкретної реалізації в тій чи іншій термінології, присутні в багатьох науках про світ. Теорія лінгвістики також не може ігнорувати ці найважливіші поняття, які, на думку В. Солнцева, мають велике, якщо не вирішальне значення для характеристики онтологічної природи мови загалом [8].

Термін «інваріант» означає елемент абстрактної системи мови [3]. У визначенні О. Ахманової інваріант належить до рівня абстрактних сутностей та використовується для виділення одиниць емічного плану, які реально не існують, оскільки виводяться дослідниками на основі виявлення в процесі синтезу спільних рис варіантних проявів. Подібне визначення інваріанта пізніше було дано В. Солнцевим, який вважав, що інваріант позначає деякий ідеалізований об'єкт, відповідний класу однорідних реальних об'єктів [8].

Так чи інакше, в понятті інваріанта відображаються загальні властивості класів досліджуваних об'єктів. Інваріанти фактично вважаються метамовним позначенням змісту категоріальної семи. Інваріант у «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» характеризується В. Солнцевим як абстрактне позначення певної сутності у відверненні від її конкретних модифікацій — варіантів» [8]. За такого тлумачення, на наш погляд, інваріант є абстракцією, прямо не пов'язаною з конкретною реалізацією певної мовної одиниці.

У семантиці, очевидно, слід виходити з інваріантності денотата як певного «еталонного» представника класу однорідних предметів.

Автори «Лінгвістичного словника» зазначають, що в лінгвістиці інваріантами називають елементи, які залишаються незмінними [6]. У цьому визначенні йдеться вже не про дематеріалізовані абстракції, а про матеріальний загальномовний елемент (структурно-синтаксичний, лексичний, морфологічний, фонетичний), повторюється як загальне в окремому в кожному з членів класу (парадигми). Певною мірою до такого виду інваріанта нематематичної природи можна віднести прототипи.

У сучасній лінгвістиці подібне співвідношення має бути. Таке тлумачення інваріанта пов'язано з розумінням наявності в його змісті категоріальних, наявних у всіх синтагматичних варіантах семантичних ознак. Так, А. Бондарко визначає інваріант у лінгвістиці як ознаку або комплекс ознак досліджуваних системних об'єктів, який залишається незмінним за всіх перетворень, зумовлених взаємодією вихідної системи з навколишнім середовищем [4, с. 5.]. Таким чином, лінгвіст не вважає поняття «інваріант» дематеріалізованою абстракцією. У його визначенні інваріанта знаходить відгук розуміння Р. Якобсоном так званих загальних значень. Р. Якобсон, досліджуючи парадигматичні та синтагматичні значення відмінкових форм, вводить, відповідно, терміни «загальне значення» і «приватне значення» граматичних форм [9]. Згодом цей термін Р. Якобсона використовується й іншими відомими лінгвістами [9].

Ознака незмінності зберігається за визначенням інваріанта і в логіці: інваріантом пропонується називати «вираз, число..., пов'язане з будь-якою цілісною сукупністю об'єктів, яке залишається незмінним протягом усіх перетворень цієї сукупності об'єктів» [2, с. 39].

Отже, з одного боку, інваріантом називається поняття про змістовні та формальні ознаки, якими повинен володіти певний зразковий представник того чи іншого категоріального відношення (або значення). З іншого боку, інваріант належить до явищ мовного плану як синтезована, але оформлена за законами цієї мови одиниця того чи іншого мовного рівня і тому однаково вживана як категоріальний субститут у будь-якому з відповідних контекстів. У цьому розумінні інваріант настільки ж матеріальний, що і кожен з варіантів його реалізації.

Ми використовуємо поняття інваріанта саме в другому значенні, визнаючи, однак, певну правомірність і першого підходу до його розуміння.

Встановлення інваріантів категоріальних значень у внутрішньокатегоріальному сенсі означає встановлення ієрархічної парадигми синтагматичних значень (або синтагматичних варіантів загального значення). Тому в інваріантному підході лінгвістами вбачається встановлення семантичної єдності. Якщо ж говорити про інваріантність на рівні міжкатегоріальному, міжрівневому або міжмовним та позамовним, то можна прийти до такого розуміння інваріанта, до якого свого часу прийшов Н. Хомський.

На наш погляд, слід розрізняти інваріативність різного ступеня узагальненості: інваріанти категорій, парадигм, класів тощо. Категоріальні мовні архетипи та інваріанти в рамках метамовного опису: в тому числі й ті абстраговані змодельовані суті, які можна представити у вигляді формул, схем, транскрипцій, теоретичних дескрипцій або дефініцій. Фактично А. Бондарко говорить про таку можливість у своєму визначенні інваріанта, яке ми згадували вище.

Для значущих одиниць мови виділення інваріантів становить велику складність. Для синтаксичної (граматичної) семантики це ще більш важке завдання, хоча ідеї інваріантності та варіантності виявилися продуктивними і для цієї області семантики: для системного дослідження її основні одиниці — пропозиції.

На думку Н. Арутюнової, проблема інваріантності та варіантності повинна окремо ставитися і вирішуватися для одиниць плану змісту й плану вираження [1, с. 23–35.]. Однак пізніше лінгвістам довелося вирішувати цю проблему комплексно, знаходячи певну відповідність між планом змісту та планом вираження, як, наприклад, у дослідженні Ю. Апресяна щодо взаємодії синтаксису та семантики [5]. Цьому сприяло висунуття тези про ізоморфізми, або ізосемічності одиниць різних рівнів.

Говорячи про інваріантності фрази, Ю. Апресян пов'язує поняття її інваріантності з її екстралінгвістичним субстратом. У його визначенні семантичним інваріантом окремої фрази є «елементарна ситуація»; семантичним інваріантом класу фраз — «клас елементарних ситуацій» [5].

Висновки. Отже, говорячи про інваріанти двосторонніх одиниць мови, ми повинні вести мову про знакову інваріантність загалом. З іншого боку, важливо зазначити, що говорити про інваріантність таких одиниць можна тільки виходячи зі змістовного субстрату екстралінгвістичної дійсності препозитивних знаків, але не знаків взагалі, а категоріальних знаків: знаків з певним категоріальним ставленням.

Інваріант препозитивності знаку з певним категоріальним значенням характеризується: 1) кількісною відповідністю учасників ситуації, обставин; 2) позиційною відповідністю лінійного розташування в синтагматичному ланцюзі компонентів а) типовій ситуації і б) семантичній структурі препозитивного, тобто ідентичною прогресивною функціональною послідовністю а) учасників, обставин певної категоріальної ситуації і б) конститuentів функціональної семантичної структури препозитивного знаку; 3) збігом функціональних ролей учасників ситуації і функціональних конститuentів семантичної структури препозитивного знаку. Так, в інваріантах препозитивних категорій агент дії або володар властивості в означуваному є підметом, об'єкт дії — прямим доповненням, особа, на користь якої здійснюється дія — непрямим доповненням, ім'я простору — обставиною місця.

При цьому конститuentи препозитивного означуваного представлені відповідними лексико-морфологічними та лексико-семантичними класами субстанціальних конститuentів, які відповідають виконанню ними первинних синтаксичних функцій в інваріантному вираженні. У препозитивному інваріанті як функціонально-іконічному поданні функціональної структури категоріальних відносин конститuentів спостеріга-

ється цілковита відповідність між компонентами категоріальної ситуації і її проекцією на мовне вираження, тобто між семантичними ролями компонентів ситуації і синтаксичними функціями, з одного боку, і семантичними ролями іменних компонентів та їх семантичним змістом — з іншого.

Тож проблеми онтології мови продовжують викликати гострі суперечки серед лінгвістів. Ці проблеми вирішуються по-різному різними лінгвістичними школами залежно від їх загальнотеоретичних позицій. Навіть у рамках однієї і тієї самої школи можна спостерігати помітні розбіжності як у розумінні самого явища, так і в освітленні властивостей, особливостей і окремих сторін мови, які характеризують його природу. Тому обговорення спірних питань теорії мови, і зокрема її онтології, залишається актуальним завданням.

Список літератури / References

1. Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. Москва : Наука, 1967. 256 с.
Apresyan, Yu. D. (1967). *Ekspperimentalnoe issledovanie semantiki russkogo glagola* [An experimental study of the semantics of the Russian verb]. Moscow, Nauka Publ., 256 p.
2. Арутюнова Н. Д. Вариации на тему предложения. Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. Москва : Наука, 1969. 384 с.
Arutyunova, N. D. (1969). *Variatsii na temu predlozheniya. Invariantnyie sintaksicheskie znacheniya i struktura predlozheniya* [Variations on the topic of the proposal. Invariant syntactic meanings and sentence structure]. Moscow, Nauka Publ., 384 p.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Современная энциклопедия, 1969. С. 176.
Ahmanova, O. S. (1969). *Slovar' lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]. Moscow, Sovremennaya Enciklopediya Publ., 176 p.
4. Бондарко А. В. Инварианты и прототипы в системе функциональной грамматики. *Проблемы функциональной грамматики: семантическая инвариантность / вариативность*. СПб. : Наука, 2003. 398 с.
Bondarko, A. V. (2003). *Invariantyi i prototipyi v sisteme funktsionalnoy grammatiki. Problemyi funktsionalnoy grammatiki: Semanticheskaya invariantnost' / variativnost'* [Invariants and prototypes in the system of functional grammar. In Problems of functional grammar: Semantic invariance / variability]. St. Petersburg, Nauka Publ., 398 p.
5. Кручинкина Н. Д. Категориальный пропозитивный инвариант. *III Международная научная конференция «Язык и культура». Тезисы докладов*. Москва : МИИЯ, 2005. С. 71–72.
Kruchinkina, N. D. (2005). *Kategorialnyi propozitivnyi invariant* [Categorical propositive invariant]. *III Mezhdunarodnaya nauchnaya konferentsiya «Yazyk i kultura». Tezisyi dokladov*. [III International Scientific Conference «Language and Culture». Abstracts of reports]. Moscow, MIA Publ., pp. 71–72.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. Москва: Современная энциклопедия, 1990. 709 с.
Yartseva, V. N. (ed.) (1990). *Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Sovremennaya Enciklopediya Publ., 709 p.
7. Перцов Н. В. Инварианты в русском словоизменении. Москва : Языки русской культуры, 2001. 204 с.
Pertsov, N. V. (2001). *Invariantyi v russkom slovoizmenenii* [Invariants in the Russian inflection]. Moscow, Yazyiki russkoy kulturyi Publ., 202 p.
8. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. Москва : Наука, 1977. 294 с.

Solntsev, V. M. (1997). *Yazyk kak sistemno-strukturnoye obrazovaniye* [Language as a system-structural formation]. Moscow, Nauka Publ., 294 p.

9. Якобсон Р. Избранные работы. Москва : Прогресс, 1985. 460 с.

Jacobson, R. (1985). *Izbrannyye raboty* [Selected Works]. Moscow, Progress Publ., 460 p.

Дата надходження рукопису 15.11.2019

Цель — определить проблему инвариативности в современной лингвистике и проанализировать существующие подходы трактовки данного понятия.

Методы. Основные научные результаты получены с использованием комплекса общенаучных и специальных методов исследования, а именно: систематизации и обобщения, теоретического обобщения, анализа и синтеза.

Результаты. В статье обозначены вопросы инвариативности в современной лингвистике. Определено, что инвариант относится к абстрактным сущностям и используется для выделения единиц эмпирического плана, которые реально не существуют, поскольку выводятся исследователями на основе выявления в процессе синтеза общих черт вариантных проявлений. Отмечено, что в понятии инварианта отражаются общие свойства классов исследуемых объектов. А также указано, что фактически инварианты считаются метаязыковым обозначением содержания категориальной семи. В статье также рассмотрены понятия «инвариант» и «вариант». Также проанализированы различные подходы трактовки понятия «инвариативность» и выделены различные степени обобщенности инвариативности. В работе определены общие характеристики инвариантов. Акцентируется внимание на том, что проблемы онтологии языка вызывают острые споры среди лингвистов, поэтому даже в рамках одной и той же школы можно наблюдать заметные различия как в понимании самого явления, так и в освещении свойств, особенностей и отдельных сторон языка, которые характеризуют его природу.

Ключевые слова: инвариант, лингвистика, системы языка, инвариантность фразы.

Objective. The article purpose is to outline the problem of invariance in modern linguistics and to analyze the concept interpretation existing approaches.

Methods. The main scientific results are obtained using a set of general scientific and special methods of research, namely: systematization and generalization, theoretical generalization, analysis and synthesis.

Results. The article discusses the issue of invariance in modern linguistics and analyzes different approaches of interpretation of this concept.

The invariant is a well-known theory of the just existing pattern of human thinking, which is expressed in that there is no one-to-one correspondence between the expression of thought and its meaning. This is due to the fact that language and thinking are not one and the same thing, they are certainly connected, but they represent different phenomena of human consciousness. In the case of translation, the invariant consists of the equivalence of the contents and the identity of the linguistic functions of the original and the translation.

In order to better understand what a translation invariant is, one should pay attention to the language system, which is significant in this respect. Each sign has a two-sided character: form and meaning. There are different characters in different languages, but similar in content. When translating, there are no differences in content between the two languages.

The term «invariant» means an element of the abstract language system in distraction from its specific implementations.

The Linguistic Dictionary authors note that in linguistics invariants are called elements that remain unchanged. In this definition it is no longer about dematerialized abstractions, but about the material common element (structurally syntactic, lexical, morphological, phonetic), repeated as a common one in each of the class members (paradigms). To some extent prototypes can be attributed to this type of non-metallic invariant.

On one hand, the invariant is the concept of substantive and formal features that a certain representative of a categorical relationship (or meaning) must possess. On the other hand, the invariant refers to the phenomena of the linguistic plan as a synthesized, but decorated by the laws of that language, a unit of one or another linguistic level and therefore equally used as a categorical substitute in any of the relevant contexts.

Key words: *invariant, linguistics, language systems, phrase invariance.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-40-48

УДК 811.111

Удовіченко Г. М.,
канд. пед. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Герасименко Д. В.,
студентка

e-mail: daria. art111@gmail. com

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ П. ЗЮСКІНДА «ЗАПАХИ, АБО ІСТОРІЯ ОДНОГО ВБИВЦІ (ПАРФУМИ)»

UDC 811.111

Udovichenko H. M.,
PhD in Pedagogic
Sciences

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Herasymenko D. V.,
student

e-mail: daria. art111@gmail. com

PECULIARITIES OF THE TERM REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF PATRICK SÜSKIND'S NOVEL "PERFUME: THE STORY OF A MURDERER"

Мета — дослідження особливостей відтворення термінів в українському перекладі роману П. Зюскінда «Запахи, або Історія одного вбивці (Парфуми)».

Методи. У статті були використані методи аналізу, синтезу, зіставлення, вивчення критичної літератури за темою, роботи з науковими джерелами.

Результати. Переклад термінів у художній літературі не обмежений такими жорсткими вимогами, як у спеціальній літературі. Достовірність художнього твору — це достовірність іншого роду, що не документальна. Якщо використовувати роман П. Зюскінда як приклад, то потрібно не достовірно перелічувати назви сировини та способи створення парфумів, хоча і це важливо. Але все ж головне — ство-

рення атмосфери того часу, достовірності ситуацій, описаних у романі. Термін у художньому тексті є елементом, який допомагає автору створити образ, що і повинно враховуватися перекладачем. Проте, це не означає, що, стикаючись із терміном, перекладач може опустити його, перекласти так, як йому заманеться або замінити нетерміном. Використання навіть близького за значенням синоніма, який не є терміном, або ж належить терміносистемі іншої науки може призвести до неправильного розуміння тексту, тому що терміни, навіть із суто формального боку, вживаються автором з певною метою, це вимагає більш ретельного і обережного пошуку еквівалента для термінологічних одиниць. Визначено, що особливість перекладу терміна в художньому тексті пов'язана із взаємозалежністю елементів тексту. Доведено, що з якою б метою не був введений спеціальний текст, терміни, використані в ньому, виконують вже не тільки стилістичну функцію. Їх поява детермінована особливостями самого спеціального тексту. Інколи використання синонімів, а тим паче нетермінів, просто неможливе. Опущення даних термінів або заміна їх на синоніми може порушити логічність сприйняття твору загалом.

Ключові слова: термін, лексичний еквівалент, транскодування, транслітерація, транскрибування.

Постановка проблеми. Мета перекладу — як можна точніше передати інформацію, яку викладено в оригіналі. Перекладач робить це за допомогою вмілих перекладацьких трансформацій. На практиці, однак, виявляється, що переклад не є досить легким завданням та потребує спеціальних навичок. Іноді правильний переклад потребує незвичайних трансформацій, засобів, прийомів. Так, попереднє прочитання матеріалу допомагає точніше визначити доречні визначення — однак сама галузь, до якої належить твір, або інша специфіка автора, мови оригінального тексту тощо обмежує свободу перекладача у виборі цього перекладу. Не тільки деякі аспекти мови оригінального тексту можуть не існувати в мові перекладу, а й у самій мові перекладу може не бути відповідних аналогів, що б цілком покрити потребу в точності. Одним з таких прикладів є так звані «терміни».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років вітчизняними (Н. Александрова, Л. Вознюк, В. Борщовецька, Д. Ганич, Л. Герман, В. Головін, І. Гумовська, А. Д'яков, С. Дем'яненко, О. Дуда, О. Константінова, І. Кочан, Т. Кияк, Г. Мацюк, Т. Панько, Т. Перепелиця, Н. Стефанова, Г. Чорновол та ін.) й зарубіжними (Л. Борисова, В. Гак, А. Герд, О. Іванова, Д. Лотте та ін.) лінгвістами активно розглядаються питання стандартизації термінології, створення термінологічних словників. У різних аспектах проблемою перекладу термінів переймаються такі науковці, як: Г. Агапова, О. Ахманова, І. Багмут, О. Баловнева, А. Білецький, Л. Борисова, М. Брантес, О. Глоба, О. Дуда, О. Іванова, В. Карабан, Т. Кияк, А. Коваленко, К. Крушельницька, В. Мирошніченко, Л. Нелюбін, І. Носенко, С. Радецька, Е. Скороходько, Ю. Соболю, О. Суперанська, А. Циркаль, К. Шипіло, розробки яких зробили істотний внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів.

Мета статті — дослідження особливостей відтворення термінів в українському перекладі роману П. Зюскінда «Запах, або Історія одного вбивці (Парфуми)».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення того, як використовувати та розуміти терміни під час перекладу, спочатку треба з'ясувати, як їх визначають різні вчені.

«Термін», за думкою І. В. Арнольд, «називає слово або словосполучення, що є службовим для чіткого вираження поняття, специфічного для якої-небудь галузі знан-

ня, виробництва або культури, та яке обслуговує комунікативні потреби в цій сфері діяльності людини» [1].

Поняття «термін» український мовознавець В. Карабан визначає як «мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки». На його думку, суть та основу технічних та наукових текстів і становлять терміни [4].

Т. Панько дотримується такого визначення «Терміном називається слово, яке вживається в будь-якій спеціальній галузі знань для точного визначення певного поняття» [9]. Аналогічне формулювання може дати Національне агентство зі стандартизації: «Слово чи словосполучення, застосоване для позначення деякого поняття [8]».

А. Коваленко дає таке визначення терміна: «термін — це емоційно нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів» [5].

«Термін — це слово чи словосполучення, яке виражає чітко окреслене поняття з будь-якої галузі науки, техніки й мистецтва. Від звичайного слова чи словосполучення термін відрізняється точністю семантичних меж» [10].

Термін є «словом чи словосполученням, у якого мовний знак спільний з поняттям у системі понять, особливої галузі науки та техніки», як стверджує В. С. Кулебакін [6, с. 80].

Як можна помітити з різних думок учених-філологів на тему термінології, більшість визначень слова «термін» поділяються на дві групи. До першої групи належать досить вузькі визначення, що описують терміни як спеціальні слова, знаки тощо, які покликані точно позначити поняття та його зв'язок з іншими поняттями в межах будь-якої сфери; можна знайти підтвердження цієї точки зору в роботах Д. С. Лотте, який дав точний та зрозумілий опис: «Термін — слово або словосполучення, що покликане точно позначити поняття і його співвідношення з іншими поняттями в межах однієї сфери» [2].

Для вдалого та точного передавання інформації використовується декілька прийомів перекладу термінів. Один з таких — знаходження лексичного еквівалента. Лексичний еквівалент — це постійна лексична відповідність, яка точно збігається зі значенням слова [4, с. 255]. Такі терміни, як *memory* — пам'ять, *software* — програмне забезпечення, *router* — маршрутизатор, *link* — зв'язок є лексичними еквівалентами іншомовним термінам. Цей вид перекладу є доволі поширеним під час перекладу й зазвичай використовується дуже часто (особливо при перекладі з англійської мови), хоча в українській мові існує не так багато слів-відповідників з галузі програмування, що зумовлює нижчий ступінь використання прийому, ніж в інших галузях. Наступні приклади відповідають знаходженню лексичного еквівалента: *network* — мережа; *error* — помилка; *memory* — пам'ять; *keyboard* — клавіатура; *desktop* — робочий стіл.

Інший досить часто вживаний прийом — транскодування. Транскодування — політерне або пофонемне передавання лексичної одиниці мови оригіналу за допомогою алфавіту мови перекладу, тобто форма слова, звукова або графічна, передається за допомогою абетки мови перекладу. Найчастіше виникає необхідність у ньому, якщо в мові перекладу немає відповідного поняття, а перекладач не може підібрати аналогічного терміна, який би задовольняв вимогам терміна. Види транскодування можна поділити на транслітерацію та транскрибування.

Транслітерація — механічне передавання однієї графічної системи відповідними графічними знаками іншій при другорядній ролі фонетичного складу слова, тобто під час перекладу знаки однієї мови будуть змінені знаками мови перекладу. Таким чином абеткою передається вся або більша частина слова. Особливо часто помічається застосування цього прийому при перекладі термінів або терміноелементів давньогрецького

та латинського походження, що використовуються міжнародно. Треба зазначити, що через другорядну роль подібності звучання слова іноді новоутворене слово читається відмінно від оригіналу.

Прикладів слів, що були перекладені за допомогою транслітерації, в сучасній мові дуже багато: *hacker* — хакер, *assembler* — асемблер, *interface* — інтерфейс, *computer* — комп'ютер, *user* — юзер, *decoder* — декодер, *codec* — кодек, *processor* — процесор та ін.

Транскрибування (або транскрипція) на відміну від транслітерації, коли найголовніше передати графічну (письмову) частину слова, ставить передусім за мету якомога точніше передати фонетичну частину слова. Наприклад таких: *Microsoft* — Майкрософт, *Sony Corporation* — Соні Корпорейшн, *datagram* — дейтаграма.

Згідно з думкою багатьох фахівців, термін не належить до числа одиниць, що ускладнюють роботу перекладача через свою однозначність та відсутність синонімів та конотативних значень. Але, термін однозначний і позбавлений синонімів і конотацій тільки в науковому стилі мови, що відрізняє під час перекладу терміна в художньому тексті.

Переклад термінології є суттєвою проблемою ще й тому, що властиві науковій і технічній мовам терміни в художньому тексті мають інші функції. У науковому тексті термін відіграє називну роль: це знак, який вказує в принципі на точно визначене поняття. а в художньому творі, не втрачаючи свого предметного значення, має й стилістичну функцію. Труднощі розпізнавання ускладнюються ще й тим, що термін може бути вжито в нетермінологічному значенні, а звичайне слово — в ролі терміна.

Переклад термінів у художньому тексті підпорядкований основним принципам перекладу цієї категорії слів: термін перекладається терміном. Термін-еквівалент на мові перекладу повинен цілком відповідати терміну мовою оригіналу. Перекладач не може «перевиражати» термін на мові перекладу, тому що термін мови оригіналу потрібно замінити відповідним терміном мови перекладу в його загальноприйнятній, офіційній, що затвердилася у відповідній термінології формі. Однак у художньому творі інколи важливіше імітувати науковий стиль, задля створення атмосфери — мова перекладу повинна бути «професійною» з точки зору відповідної області життя — зрозуміло, в межах допущеного автором оригіналу «професіоналізму» і не порушуючи естетичні позитивні якості твору.

Зазвичай перекласти неважко, коли в мові перекладу існує термін-еквівалент. А якщо еквівалента немає? У науковій літературі фахівця влаштує тільки точний термін, а не як не дефініція або тлумачення. Тому перекладач «створює» свій, запозичуючи іншомовний варіант, або ж за рахунок термінологізації загальномовної одиниці. У художньому перекладі можливості ширше. Основна тенденція в загальному та сама — дотримуватися еквівалентності. У романі добре продумана заміна може бути для адекватного перекладу обов'язковою. При перекладі художнього тексту, на відміну від наукового, допустимі й інші трансформації: можна видове поняття замінити родовим. Як наслідок, можливі: описовий переклад, приблизна заміна синонімом і навіть цілковита відмова від перекладу терміна.

Інколи письменники включають термінологічні елементи в репліки своїх героїв для створення або доповнення їх характеристики. Переклад такого тексту вимагає ретельного збереження не тільки точності термінології, скільки цього зіткнення несумісних елементів тексту. З цією ж метою автори включають у пряму мову не просто терміни, а шматки термінологічного тексту, що імітують «фахову мову», і ще частіше — усталені звороти. Таке вживання «професійної мови» вже може істотно ускладнити роботу перекладача: необхідний не тільки термін-еквівалент і не просто вдала

відповідність якогось поєднання фразеології (в іншому тексті гарний переклад можна забезпечити за допомогою фразеологічної одиниці, побудованої і на основі зовсім іншого способу) — тут доводиться намагатися відповідності термінологічного і фразеологічного; знайти потрібний фразеологізм, побудований на основі колишнього термінологічного поєднання. Переклад ускладнює і те, що терміни підмови тієї чи іншої науки нерідко мають нетермінологічні синоніми. Розмовний синонім відрізняється не лише за стилем, але і частково і за змістом.

Особливість перекладу терміна в художньому тексті пов'язана зі взаємозалежністю елементів тексту. Доведено, що з якою б метою не був введений спеціальний текст, терміни, використані в ньому, виконують вже не тільки стилістичну функцію. Їх поява детермінована особливостями самого спеціального тексту. Часто використання синонімів, а тим паче нетермінів, просто неможливе. Опущення даних термінів або заміна їх на синоніми може порушити логічність сприйняття твору загалом.

Якщо в спеціальному тексті термін може бути незалежним від контексту, то в художньому тексті таке неможливо взагалі. Однак дана залежність не завжди ускладнює завдання перекладача; вона може і полегшувати його. Тісна взаємозалежність елементів тексту дозволяє ввести кілька еквівалентів: синонімічні терміни; родові поняття замість видових і навпаки; нетерміни. Можна також використовувати різні скорочення або навпаки, якщо автор вводить скорочення — то перекладач може скористатися багатоконпонентним терміном.

Переклад будь-якого спеціального тексту має свої труднощі, тому що він має низку лексичних, граматичних і стилістичних особливостей, що висуває особливі вимоги до перекладу. Крім того, слід пам'ятати, що спеціальні матеріали можуть бути як письмового, так і усного характеру. Труднощі, що випливають з цього положення, зростають у декілька разів, якщо справа стосується перекладу спеціальних текстів, введених в канву художнього твору. В цьому випадку перекладачеві доводиться вирішувати екстралінгвістичні завдання і перш за все усвідомлюючи, з якою метою той чи інший спеціальний документ вводиться в текст всього твору. Одночасно з цим перед ним виникає і проблема перекладу самого спеціального тексту. Наскільки переклад спеціального тексту в художньому творі може відрізнятися від перекладу спеціального тексту для професійних потреб, і чи може він відрізнятися взагалі? Паралельно виникає питання пошуку еквівалентів для термінів, що входять у даний текст. Чи можливе використання синоніма або заміна терміна нетерміном? Якщо так, то в яких випадках? Руйнують ці відступи від оригіналу цілісність твору і задум автора, і наскільки?

Слід врахувати і те, що присутність певних термінів у тексті забезпечує збереження приналежності даного тексту до певного класу текстів, до певної професійної або наукової сфери. Опущення даних термінів або заміна їх на синоніми може різко знизити впізнаванність належності, і отже, порушити логічність сприйняття твору загалом.

Крім усього вищесказаного, терміни можуть мати і фактологічну цінність. Таку саму цінність можуть мати і граматичні, і стилістичні особливості спеціальних текстів. Отже, будь-який відступ від змісту і форми оригіналу може бути чреватим порушенням цілісності сприйняття, і навіть руйнуванням смислової структури твору.

Усе це не вичерпує питань перекладу термінології в художньому тексті. С. Влахов і С. Флорін у своїй роботі «Неперекладне в перекладі» навели такі положення:

«1. Основний принцип термінологічного перекладу — термін передається терміном.

2. На відміну від наукового тексту, в художній літературі терміни, особливо споконвічні для іноземних мов, розпізнаються важче.

3. Відхилення від основного принципу перекладу допускаються переважно в тих випадках, коли термін у даному тексті не має термінологічного значення, не несе значного семантичного навантаження і, зрозуміло, якщо він втратив зв'язок з відповідною терміносистемою.

4. За відсутності у мові перекладу терміна-еквівалента в науковому тексті його запозичують або створюють новий, надають термінологічного значення загальнолітературній одиниці, а в художньому тексті воліють інші прийоми, намагаючись, проте, не порушити «термінологічного звучання» тексту: заміну іншим (зазвичай близьким за значенням, а іноді навіть далеко не рівнозначним) терміном, компенсацію видового поняття родовим, синонімом різного ступеня близькості, приблизним за відповідністю (звичайним словом) і навіть нульовий переклад.

5. Внутрішня форма терміна, яка береться до уваги під час перекладу наукової літератури, може мати значення в художньому перекладі, але тільки в тих випадках, коли вона відіграє аналогічну роль в оригіналі. Прозора внутрішня форма може, з іншого боку, стати джерелом перекладацьких невдач — унаслідок нерозпізнання терміна або невміння поєднати при перекладі термінологічне значення з образним.

До перелічених вище позицій необхідно додати таке:

6. Особлива обережність потрібна під час перекладу термінів у спеціальних текстах, введених у канву твору.

7. Якщо термін має фактологічну цінність, то будь-який відступ від змісту і форми оригіналу може мати самі негативні наслідки для перекладу» [2].

Аналіз перекладу роману П. Зюскінда «Запахи, або Історія одного вбивці (Парфуми)», зробленого Іриною Фрідріх, показав, що більшість термінів було перекладено за допомогою методів перекладу як транслітерація і транскрибування: *der Theology* — теологія, *die Katastrophe* — катастрофа (транслітерація); *der Satan* — сатана, *die Migräne* — мігрень, *Cholera* — холера, *die Pelargonie* — пеларгонія, *das Bakterium* — бактерія (транскрибування) [11; 3].

Певну кількість термінів було перекладено за допомогою словоскладання, лексичного еквіваленту та прийому цілісного перетворення: *das Etablissement* — створення, розробка, *das Liebe* — любов, *die Zeit* — час, *Darmruhr* — дизентерія, *die Zuverlässigkeit* — надійність [11; 3].

Під час перекладу *Angsteinflößendes* — той, що втілює страх, перекладач використовує словоскладання [11; 3].

Велика кількість термінів, що означають речовини та сировину для створення парфумів, перекладається способом перекладу терміна терміном.

Найбільш вживаними методами перекладу є транслітерація і транскрибування, а метод калькування в романі Зюскінда та в німецькій мові загалом є рідкісним явищем, адже порушує граматичні конструкції німецької мови.

Висновки. Загалом можна сказати, що переклад термінів у художній літературі не обмежений такими жорсткими вимогами, як у спеціальній літературі. Достовірність художнього твору — це достовірність іншого виду, що не документальна. Якщо використовувати роман П. Зюскінда як приклад, то потрібно не достовірно перелічувати назви сировини та способи створення парфумів, хоча і це важливо. Але все ж головне — створення атмосфери того часу, достовірності ситуацій, описаних у романі. Термін у художньому тексті є елементом, який допомагає автору створити образ, що і повинно враховуватися перекладачем. Проте це не означає, що, стикаючись з терміном, перекладач може опустити його, перекласти так, як йому заманеться або замінити

нетерміном. Використання навіть близького за значенням синоніма, який не є терміном, або ж належить терміносистемі іншої науки може призвести до неправильного розуміння тексту, тому що терміни, навіть із суто формального боку, вживаються автором з певною метою, це вимагає більш ретельного і обережного пошуку еквіваленту для термінологічних одиниць.

Список літератури / References

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: учебное пособие. М. : Высшая школа, 1991. 140 с.

Arnol'd, I. V. (1991). *Osnoviy nauchnyh issledovaniy v lingvistike: uchebnoe posobie* [Fundamentals of scientific research in linguistics: a training manual]. Moscow, Vysshaja Shkola Publ., 140 p.

2. Влахов С. Н., Флорин С. В. Непереводимое в переводе. М. : Высшая школа, 1986. 416 с.

Vlahov, S. N., Florin, S. V. (1986). *Neperevodimoe v perevode* [Untranslated in translation]. Moscow, Vysshaja Shkola Publ., 416 p.

3. Зюскінд П. (1985). Запахи, або Історія одного вбивці (Парфуми). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=123> (дата звернення 12 жовтня 2019).

Ziuskind, P. (1985). *Zapakhy, abo Istoriia odnogo vbyvtsi (Parfumu)* [Perfume: the story of a murderer]. Available at : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=123> (accessed 12 October 2019).

4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. [англ./укр.]: навчальний посібник для ВНЗ. Тернопіль : Нова Книга, 2002. 576 с.

Karaban, V. I. (2002). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. [anhl./ukr.]* [Translation of English scientific and technical literature]. Ternopil, Nova Knyha Publ., 576 p.

5. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад : навчальний посібник. Тернопіль : Вид-во Карпюка, 2001. 284 с.

Kovalenko, A. Ya. (2001). *Naukovo-tekhnichnyi pereklad: Navchalnyi posibnyk.* [Scientific and technical translation]. Ternopil, Karpiuk Publ., 284 p.

6. Кулебакин В. С., Климовицкий А. Я. Работы по построению научно-технической терминологии в СССР и советская терминологическая школа. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии : материалы совещания, проведенного Академией наук СССР в Ленинграде 30 мая — 2 июня 1967 г.* М.: Наука, 1970. С. 15–19.

Kulebakin, V. S., Klimovickij A. Ja. (1970). *Raboty po postroeniju nauchno-tehnicheskoy terminologii v SSSR i sovetskaja terminologicheskaja shkola. Lingvisticheskie problemy nauchno-tehnicheskoy terminologii* [Work on the construction of scientific and technical terminology in the USSR and the Soviet terminological school]. *Lingvisticheskie problemy nauchno-tehnicheskoy terminologii* [Linguistic problems of scientific and technical terminology]. Moscow, Science Publ., pp. 15–19.

7. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики. М. : Издательство АН СССР, 1961. 160 с.

Lotte, D. S. (1961). *Osnovy postroenija nauchno-tehnicheskoy terminologii: voprosy teorii i metodiki* [Fundamentals of building scientific and technical terminology: theory and methodology issues]. Moscow, Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, 160 p.

8. Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів. Режим доступу : http://ukrndnc.org.ua/index.php?option=com_terminus&Itemid=194&task=view&id=39021 (дата звернення 12 жовтня 2019).

Natsionalnyi bank standartyzovanykh naukovo-tekhnichnykh terminiv [The National Bank for Standardization of Science and Technology Terminology]. Available at : http://ukrndnc.org.ua/index.php?option=com_terminus&Itemid=194&task=view&id=39021

ukrndnc.org.ua/index.php?option=com_terminus&Itemid=194&task=view&id=3902 (accessed 12 October 2019).

9. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.

Panko, T. I., Kochan, I. M., Masiuk, H. P. (1994). *Ukrainske terminoznavstvo* [Ukrainian Terminology]. Lviv, 216 p.

10. Пиотровский Р. Г. К вопросу об изучении термина. *Ученые записки ЛГУ*. 1952. № 161. С. 21–36.

Piotrovskij, R. G. (1952). *K voprosu ob izuchenii termina* [On the study of the term] *Uchenye zapiski LGU* [Scientific notes of Leningrad State University], no. 161. pp. 21–36.

11. Züskind Patrick (1985). *Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders*. Available at : https://www.e-reading.club/bookreader.php/1001484/Patrick_-_Das_Parfum_Die_Geschichte_eines_Morders.html (accessed 12 October 2019)/

Дата надходження рукопису 10.12.2019

Objective. *The objective of the research is to investigate the peculiarities of the reproduction of terms in the Ukrainian translation of Patrick Süskind's novel "Perfume: the Story of a Murderer".*

Methods. *The methods of analysis, synthesis, comparison, study of critical literature on the topic, work with scientific sources are used.*

Results. *The translation of terms in fiction is not limited to such stringent requirements as in specialized literature. The authenticity of a work of art is the authenticity of another kind, which is not documentary. To use Patrick Süskind's novel as an example, it is not necessary to list the raw material names and methods of perfume, though it is important. But the main thing is to create the atmosphere of the time, the reliability of the situations described in the novel. The term in fiction is basically an element of style, the basis of creating an artistic image, which should be taken into account by the translator. However, this does not mean that, when faced with a term, the translator may omit it, translate as he pleases, or replace it with a term. Even a synonym close in meaning, which is not a term, or belongs to the terminology of another science / field of life, can violate the whole integrity of the work. After all, the terms, even on a purely formal side, indicate a certain situation. They sharply limit the scope of the work, which imposes a framework on translation, and requires a more careful and careful search for an equivalent for terminological units. It is determined that the feature of translation of a term in an artistic text lies in the interdependence of the elements of the text. Terms are entered by the author for a specific purpose. They create a holistic perception, and any deviation from the shape of the original can disturb that perception.*

It is proved that for whatever purpose a special text was introduced, the terms used in it fulfill more than just a stylistic function. Their appearance is determined by the features of the most special text. Often, the use of synonyms, and, moreover non-terms, is simply impossible. The presence of certain terms in the text preserves the belonging of the text to a particular class of texts, to a specific professional or scientific field. Omitting these terms or replacing them with synonyms can dramatically reduce the identity of the term and, therefore, disrupt the logic of perception of the work as a whole.

Key words: *term, lexical equivalent, transcoding, transliteration, transcription*

Цель — *исследование особенностей воспроизведения терминов в украинском переводе романа П. Зюскинда «Парфюмер. История одного убийцы».*

Методы. *В статье были использованы методы анализа, синтеза, сопоставления, изучения критической литературы по теме, а также работы с научными источниками.*

Результаты. *Перевод терминов в художественной литературе не ограничен такими жесткими требованиями, как в специальной литературе. Достоверность художественного произведения — это достоверность другого рода, не документальная. Если использовать роман Зюскинда в качестве примера, то нужно не достоверно перечислять названия сырья и способы создания духов, хотя и это важно. Но все же главное — создание атмосферы того времени, достоверности ситуаций, описанных в романе. Термин в художественной литературе — в основном элемент стиля, основа создания художественного образа, что и должно учитываться переводчиком. Однако это не означает, что, сталкиваясь с термином, переводчик может опустить его, перевести так, как ему заблагорассудится или заменить нетермином. Даже близкий по значению синоним, который не является термином, или же принадлежит терминосистеме другой науки, может нарушить всю целостность восприятия произведения. Ведь термины, даже с чисто формальной стороны, указывают на определенную ситуацию. Они резко ограничивают сферу действия произведения, накладывают рамки при переводе и требуют более тщательного и осторожного поиска эквивалента для терминологических единиц. Определено, что особенность перевода термина в художественном тексте заключается во взаимозависимости элементов текста. Термины вводятся автором с определенной целью. Они способствуют целостному восприятию, и любое отступление от формы оригинала может нарушить это восприятие.*

Доказано, что с какой бы целью не был введен специальный текст, термины, использованные в нем, выполняют уже не только стилистическую функцию. Их появление детерминировано особенностями самого специального текста. Нередко использование синонимов, а тем более нетерминов, просто невозможно. Присутствие определенных терминов в тексте обеспечивает сохранение принадлежности данного текста к определенному классу текстов, к определенной профессиональной или научной сферам. Опущение данных терминов или замена их на синонимы может резко снизить узнаваемость принадлежности, и, следовательно, нарушить логичность восприятия произведения в целом.

Ключевые слова: *термин, лексический эквивалент, транскодирование, транслитерация, транскрибирование.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-49-55

УДК 37.02: 378 (045)

Удовіченко Г. М.,
канд. пед. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Кашпуровська О. С.,
учитель

Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 8
Криворізької міської ради Дніпропетровської обл.,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: aleccs.82@gmail.com

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

UDC 37.02: 378 (045)

Udovichenko H. M.,
PhD in Pedagogic
Sciences

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Kashpurovska O. S.,
Teacher

Kryvyi Rih Comprehensive School #8 of Kryvyi Rih City Council
in Dnipropetrovsk Region, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: aleccs.82@gmail.com

SPECIFICITY OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE TRANSLATION

***Мета** — проаналізувати специфіку та способи подолання труднощів під час перекладу науково-технічної літератури.*

***Методи.** У роботі були використані методи аналізу, синтезу, зіставлення, вивчення критичної літератури за темою, роботи з науковими джерелами.*

***Результати.** Алгоритм перекладу наукових текстів повинен включати в себе постановку завдання, визначення реципієнта і цілі перекладу, визначення жанру тексту, встановлення можливих способів передання думки і стилю викладу автора. Перекладений текст повинен бути максимально наближений до оригіналу і за точністю інформації, що передається, і за іншими параметрами. Крім того, англійські й українські тексти характеризуються частим вживанням скорочень, аббревіатур і умовних позначень. Якщо умовні позначення завжди можна подивитися в цій самій книзі або публікації, оскільки вони застосовуються тільки всередині даної роботи, то переклад аббревіатур і скорочень може викликати чималі складності. Крім загальновідомих скорочень, що застосовуються в усьому світі, існують і багатозначні аббревіатури, скорочення, характерні тільки для певної галузі, і навіть кілька варіантів написання однієї і тієї ж аббревіатури. Допомогти розібратися у всьому їх різноманітті допоможуть словники. Однак перед перекладачем можуть постати досить складні питання, вирішення яких напрацьовується з досвідом: переклад авторських термінів і слів, максимально наближений до автора стиль викладу тексту, переклад специфічної термінології, що вимагає глибоких знань у тій чи іншій області. Усі ці труднощі можна вирішити, тільки здобувши достатнього практичного досвіду.*

***Ключові слова:** текст, науково-технічна література, переклад, труднощі перекладу.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена підвищеною популярністю і потребою перекладу науково-технічних текстів з огляду на поширення технічної та наукової інформації по всьому світу. Нині переклад текстів науково-технічного стилю дуже витребуваний. Основне завдання науково-технічного перекладу полягає в точному доведенні матеріалу до реципієнта перекладу. Зазвичай це досягається логічним викладом матеріалу, не допускаючи емоційного вираження. Тексти

науково-технічної літератури представлені великим різноманіттям: від текстів, орієнтованих на вузьких фахівців будь-якої області, до науково-популярних текстів, реципієнтом яких слугує велике коло людей, не обов'язково компетентних у цьому питанні. Завдяки інтенсивному розвитку науково-технічного стилю з'явилося безліч нових жанрів: монографія, комерційна реклама, патентний опис, каталоги, довідники та багато інших. Кожному з цих жанрів притаманні свої особливості і, виходячи з них, перекладач обирає конкретні методи перекладу. Переклад науково-технічних текстів як дисципліна також займає важливе місце в сучасному суспільстві. З розвитком прогресу науки і техніки в мовознавстві накопичується безліч питань, які потребують аналізу і дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь вивченості даної проблеми доволі обмежений: більшість літератури та посібників з перекладу датується кінцем минулого сторіччя, а нині публікуються здебільшого різні словники і довідники технічного характеру. Розглядом перекладів науково-технічних текстів займалися такі лінгвісти, як: М. М. Морозов, Я. І. Рецкер, А. В. Федоров (30-ті роки), Н. Б. Аристов, І. М. Берман, Л. С. Бархударов, Є. А. Зверева, С. І. Кауфман, О. В. Ковальницький, Т. Н. Міхельсон, А. Г. Савінський, Е. Ф. Скороходько, І. Ф. Турук (50–60-і роки). Великий внесок у розвиток теорії і практики перекладу науково-технічних текстів зробили А. В. Федоров та А. Малблан.

Мета статті — проаналізувати специфіку та способи подолання труднощів під час перекладу науково-технічної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переклад науково-технічної літератури є одним з додатків загальної теорії перекладу. Для того, щоб зрозуміти, у чому полягають особливості перекладу наукового тексту, слід виокремити його основні мовностилістичні ознаки. У праці Ю. Ванникова [2] наведено приблизний список таких параметрів:

- 1) експліцитність і однозначність викладу, відсутність «гри смислів» і смислової невизначеності, пов'язаної з установкою на форму повідомлень;
- 2) експліцитний вираз логіко-семантичних відносин між одиницями тексту;
- 3) стандартизованість / абстрактність / узагальненість викладу;
- 4) організація на рівні мовних модусів — типізованих способів викладу (кожна частина тексту, що представляє реалізацію певного модусу мови, потенційно є самостійним текстом);
- 5) домінування логічного / інформаційного / специфічного предметно-тематичного змісту;
- 6) жанрова приналежність (жанр є синтезом і формою презентації всіх інших ознак);
- 7) необов'язковість експресивності і стилістичного маркування.

З-поміж перелічених вище характеристик наукового тексту найбільш важливими є (3) і (5). Це зумовлює, по-перше, невисокий інтерес до дослідження поведінки граматичних категорій у текстах цього жанру, і по-друге, — підвищена увага до лексичних проблем, що по суті своїй є «двома сторонами однієї медалі».

Так, наприклад, у роботі Л. Бархударова [1] міститься спроба встановити деяку відповідність між побутовою лексикою і її вживаністю в наукових текстах. Виділяються три групи слів:

- 1) слова, значення яких невизначені як у побутовому, так і в науковому використанні (наприклад *life*);
- 2) слова, які мають у науковому використанні більш вузьке, певне значення порівняно зі своїм побутовим використанням (наприклад *atom, salt*);
- 3) слова, значення яких або різко відрізняються від їх побутових значень, або нагадують їх лише віддалено (наприклад *work, force, power*).

Співзвучні цьому міркування Леонарда Талмі [6], а також огляд Є. Рахліної [4, с. 285–290] про два типи змісту: з одного боку, структурний зміст, що забезпечується граматикую, а з іншого — тематичний, субстанціональний, що забезпечується лексикою.

Для ефективного пошуку вирішення проблеми розставлення артикля спостереження і класифікації такого роду дуже важливі, бо відзначають зміну екстенціонала імені у зв'язку з його конкретними або абстрактними вживаннями.

Ще один пов'язаний із цим феномен описується в роботах І. Маркелової [3]. Це явище анімізму — вживання «неживого» іменника як активного виконавця дії.

Також слід зазначити нечисленні, але доволі цікаві спроби розглянути науковий текст із позицій класичної сюжетно-персональної структури тексту. Так, у роботі Ю. Ванникова [2] описується створення попередньої денотатної структури перекладного тексту для забезпечення більшої адекватності під час перекладу. Досліджувалися переклади наукових статей з атомної фізики. Денотатна структура являла собою безліч лексем, що становлять предметне поле статті, з'єднаних лініями, що символізують семантичні відносини між ними. Така структура створювалася на базі вихідного тексту і сприяла кращому розумінню сенсу статті перекладачем, що своєю чергою, позитивно впливало на ступінь адекватності тексту перекладу.

В останні два десятиліття як загальну тенденцію відзначають посилення ролі «образу автора» в науковому тексті, а також індивідуальної стилістичної манери того, хто пише: «...незважаючи на вимогу стандартизації, що висувається до мови науково-технічної літератури, відтворення головних особливостей індивідуальної стилістичної манери є необхідною умовою визнання еквівалентності оригіналу та перекладу» [7]. Однак формальні показники категорії означеності-неозначеності не можна вважати граматичним засобом, за допомогою якого авторська індивідуальність яскраво виражається в тексті.

І все ж з-поміж усіх текстів, що традиційно належать до загальнонаукового стилю, власне, наукові тексти стоять осторонь. У зв'язку з цим не можна не відзначити комплексне дослідження Н. К. Рябцевої «Теоретичний і лексикографічний опис наукового викладу: міжмовний аспект» [5]. Крім безсумнівної практичної користі — словника-керівництва для перекладача, вона пропонує комплексний аналіз структури наукового тексту — тексту наукової статті. Як уже зазначалося вище, для текстів даного жанру безсумнівною проблемою є інтерпретація «образу автора», який є «суб'єктом знання і пізнання». Бо науковий текст — це «не тільки окремий стиль із добре описаним набором властивостей (об'єктивність, точність, ясність тощо), але в першу чергу особливим чином організований виклад.» [5]

Для перекладу наукової літератури, як і для перекладу взагалі, характерні вже згадані лексичні та граматичні труднощі. Граматика в контексті жанру наукової літератури, на наш погляд, не є чимось специфічним. Лексика ж, навпаки, концентрує в собі самотність будь-якого жанру. У зв'язку з цим необхідно виділити три основні групи лексем, що трапляються в текстах наукових статей: термінологічна (набір термінів, понять конкретної, вузької термінологічної галузі); загальна (надчастотне ядро, яке складають службові слова, предикати-зв'язки тощо); загальнонаукова (*проблема, питання, метод, оцінка, модель* — абстрактна повнозначна лексика, найбільш частотна для даного типу текстів).

Великий інтерес становить саме третій тип лексики. Вживаючись у контексті наукового викладу, вона стає несамостійною, семантично бідною, використовується здебільшого у функції текстового оператора, за допомогою якого вибудовується логічна структура наукового викладу. Її основною функцією є «свідома концептуалізація пред-

мета і методу дослідження, задання перспективи і парадигми вивчення і принципів викладу» [5]. Тобто відбувається своєрідна параметризація простору наукового тексту, що накладається на поняттєву структуру, яка визначається термінологічним апаратом предметної області. Таким чином, використання лексеми в загальнонауковому контексті можна трактувати як ще одне її значення, що являє собою лексичну функцію предикатів, що описують логічні відносини.

Специфіка жанру науково-технічної літератури також визначається типом композиції тексту. З композицією тексту пов'язана ідея про «функцію створення тексту» статті Вайнрайха. Дійсно, є велика спокуса провести паралель між структурою чарівної казки як першотексту і структурою тексту наукового. Це могло б значно полегшити розуміння поведінки статті. Однак тут виникають деякі проблеми. На відміну від героїв чарівної казки, номінація яких у тексті більш-менш однозначна (Бабуся, Червона Шапочка і т. ін.), у науковому тексті «персонажі» виділяються не так однозначно, більш того, досить часто явище, іменоване в логіці «підміною денотату» (наприклад, підміна процесуального значення лексеми ПЕРЕКЛАД її результативно-предметним значенням). На відміну від казки науковий текст більш «подрібнений» — персонажі не завжди є «наскрізними», але локальними для кожної конкретної частини розповіді.

Як зазначає у своїй роботі Н. Рябцева [5], науковий текст характеризується трьома фазами розвитку: «зав'язка» (усвідомлення й експозиція незнання, постановка проблеми); «експозиція» (уявлення способу перетворити незнання в знання); «кульмінація» (висновки, результати, оцінка нового знання і його інтеграція в дисциплінарну картину світу).

Висновки. Під час вивчення різних напрямів і жанрів науково-технічного перекладу, структури й особливостей науково-технічних текстів українською та англійською мовами було виявлено, що науково-технічний стиль тексту виконує в першу чергу інформативну і когнітивну функції, однак у багатьох випадках переклад допускає використання експресивної та емоційно забарвленої лексики для виконання функції впливу або естетичну функцію. Існує безліч видів (жанрів) науково-технічних текстів: технічні інструкції, монографії, енциклопедії, закони та юридичні акти, статті для різного кола читачів, науково-популярні твори, комерційна реклама тощо. Вибір перекладачем засобів перекладу передусім залежить від жанру тексту і тієї аудиторії (реципієнта), на яку він розрахований. Якщо переклад технічних інструкцій передбачає використання сухої і суворої мови, то переклад мистецтвознавчих текстів чи комерційної реклами буде переслідувати інші цілі, і для його перекладу будуть обрані інші способи. Крім жанру тексту і його функції перекладач керується особливостями граматичного, лексичного ладу мови оригіналу і перекладу, і його стилістикою. Англійський та український наукові тексти сильно відрізняються за всіма цими параметрами. Англійський науково-технічний текст характеризується такими параметрами: з лексичного боку: чітко виражені думки, відсутність зайвих слів, що не несуть смислового навантаження, вузьке і більш конкретне значення слів; із граматичної точки зору: дієслова переважно в теперішньому часі й активному стані, для різних жанрів різна побудова речення (від складного поширеного до декількох простих), виділення загальної думки на початку речення; з точки зору стилістики: більш «живий» опис процесів, часткове використання засобів художньої виразності.

Українські науково-технічні тексти відрізняються за цими параметрами, для них характерно: винесення головної думки у кінець речення; надмірність лексики; поєднання різноманітних часів; сухість оповідання.

Однак і для українських, і для англійських текстів характерне використання односторонніх слів, широке застосування аббревіатур і скорочень, різних кліше. При перекладі на всі ці пункти слід звертати особливу увагу.

Алгоритм перекладу наукових текстів повинен включати в себе постановку завдання, визначення реципієнта і мету перекладу, визначення жанру тексту, встановлення можливих способів передавання думки і стилю викладу автора. Перекладений текст повинен бути максимально наближений до оригіналу і по точності інформації, що передається, і за іншими параметрами. Крім того, англійські й українські тексти характеризуються частим вживанням скорочень, аббревіатур і умовних позначень. Якщо умовні позначення завжди можна подивитися в цій самій книзі або публікації, оскільки вони застосовуються тільки всередині даної роботи, то переклад аббревіатур і скорочень може викликати чималі складнощі. Крім загальновідомих скорочень, що застосовуються в усьому світі, існують і багатозначні аббревіатури, скорочення, характерні тільки для певної галузі, і навіть кілька варіантів написання однієї і тієї самої аббревіатури. Допомогти розібратися у всьому їх різноманітті допоможуть словники. Однак перед перекладачем можуть постати досить складні питання, вирішення яких напрацьовується з досвідом: переклад авторських термінів і слів, максимально наближений до автора стиль викладу тексту, переклад специфічної термінології, що вимагає глибоких знань у тій чи іншій області. Усі ці труднощі можна вирішити, тільки здобувши достатнього практичного досвіду.

Список літератури / References

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М. : Международные отношения, 1975. 240 с.

Barhudarov, L. S. (1975). *Jazyk i perevod. (Voprosy obshhej i chastnoj teorii perevoda)*. [Language and translation (Questions of general and particular theory of translation)]. Moscow, International Relations Publ., 240 p.

2. Типы научных и технических текстов и их лингвистические особенности : метод. пособ. Ч. 1. / разработ. Ю. В. Ванников. М., 1984. 50 с.

Vannikov, Ju. V. ed. (1984). *Typy nauchnyh i tehniceskikh tekstov i ih lingvisticheskie osobennosti* [Types of scientific and technical texts and their linguistic features], part 1, 50 p.

3. Маркелова И. Ю. Стилистические аспекты перевода специальных текстов. *Вопросы теории и практики перевода научно-технической литературы*. Пенза, 1990. С. 11–12.

Markelova, I. Ju. (1990). *Stilisticheskie aspekty perevoda special'nyh tekstov* [Stylistic aspects of the translation of special texts]. *Voprosy teorii i praktiki perevoda nauchno — tehniceskoy literatury* [Questions of theory and practice of translation of scientific and technical literature]. Penza, pp. 11–12.

4. Рахилина Е. В. Когнитивная семантика: история, персоналии, идеи, результаты. *Семиотика и информатика*. 1998. Вып. 36. С. 274–323.

Rahilina, E. V. (1998). *Kognitivnaja semantika: istorija, personalii, idei, rezul'taty*. [Cognitive semantics: history, personalities, ideas, results.]. *Semiotika i informatika* [Semiotics and computer science]. Moscow, iss. 36, pp. 274–323.

5. Рябцева Н. К. Теоретическое и лексикографическое описание научного изложения: Межъязыковой аспект: научный доклад. Москва, 1996. 35 с.

Ryabceva, N. K. (1996). *Teoreticheskoe i leksikograficheskoe opisanie nauchnogo izlozheniya: Mezhyazykovoj aspekt* [Theoretical and lexicographical description of scientific presentation: Interlanguage aspect]. Moscow, 35 p.

6. Талми Л. Отношение грамматики к познанию. *Вестник МГУ. Филология*. 1999. № 1. С. 91–115.; № 4. С. 76–104.; № 6. С. 88–121.

Talmi, L. (1999). *Otnoshenie grammatiki k poznaniyu*. [The ratio of grammar to knowledge]. *Vestnik MGU. Filologiya* [Bulletin of Moscow State University. Philology]. Moscow, no. 1, pp. 91–115; no. 4, pp. 76–104; no. 6, pp. 88–121.

7. Тимонина А. Л. Авторский стиль как проблема научно-технического перевода. *Вопросы теории и практики перевода научно-технической литературы*. Пенза, 1990. С. 12–17.

Timonina, A. L. (1990). *Avtorskij stil' kak problema nauchno-technicheskogo perevoda* [The author's style as a problem of scientific and technical translation]. *Voprosy teorii i praktiki perevoda nauchno-technicheskoi literatury* [Questions of theory and practice of translation of scientific and technical literature]. Penza, pp. 12–17.

Дата надходження рукопису 10.12.2019

Цель — проанализировать специфику и способы преодоления трудностей при переводе научно-технической литературы.

Методы. В работе были использованы методы анализа, синтеза, сопоставления, изучения критической литературы по теме, работы с научными источниками.

Результаты. Алгоритм перевода научных текстов должен включать в себя постановку задачи, определение реципиента и цели перевода, определение жанра текста, установление возможных способов передачи мысли и стиля изложения автора. Переведенный текст должен быть максимально приближен к оригиналу и по точности передаваемой информации и по другим параметрам. Кроме того, английские и украинские тексты характеризуются частым употреблением сокращений, аббревиатур и условных обозначений. Если условные обозначения всегда можно посмотреть в этой же книге или публикации, так как они применяются только внутри данной работы, то перевод аббревиатур и сокращений может представить немалые трудности. Кроме общеизвестных сокращений, применяемых во всем мире, существуют и многозначные аббревиатуры, сокращения, характерные только для определенной отрасли, а также несколько вариантов написания одной и той же аббревиатуры. Помочь разобраться во всем их многообразии помогут словари. Однако перед переводчиком могут возникнуть достаточно сложные вопросы, решение которых нарабатывается с опытом: перевод авторских терминов и слов, максимально приближенный к автору стиль изложения текста, перевод специфической терминологии требует глубоких знаний в той или иной области. Все эти трудности можно решить, только набрав достаточного практического опыта.

Ключевые слова: текст, научно-техническая литература, перевод, трудности перевода.

Objective. The objective of the article is to analyze the specifics and ways of overcoming difficulties in the process of scientific and technical literature translation.

Methods. The methods of analysis, synthesis, comparison, study of critical literature on the topic, work with scientific sources are used in the work.

Results. An algorithm for translating scientific texts should include the formulation of the task, the definition of the recipient and the purpose of the translation, the definition of the genre of the text, the establishment of possible ways of conveying the thought and style of presentation of the author. The translated text should be as close as possible to the original one and to the accuracy of the transmitted information and other parameters. In addition, the English and Ukrainian texts are characterized by frequent use of abbreviations, shortenings and symbols. If conventions can always be viewed in the same book or publication, as they are used only within this work, then the translation of abbreviations and shorten-

ings can present considerable complexity. In addition to the well-known abbreviations used around the world, there are many meaningful acronyms, shortenings that are specific to a particular industry, as well as several variants of writing the same abbreviation. Dictionaries will help to understand their full diversity. However, the translator can face quite difficult questions, which are solved with experience: translation of the author's terms and words, the style of presentation of the text as close as possible to the author's, translation of specific terminology that requires deep knowledge in a particular field. All these difficulties can be overcome only by having gained enough practical experience.

Key words: text, scientific and technical literature, translation, translation difficulties.

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-55-60

УДК 821.161.2. Костенко: 81'373.45 (045)

Зінченко В. М., Донецький національний університет економіки
канд. пед. наук, і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
доцент Кривий Ріг, Україна, e-mail: zinchenko@donnuet.edu.ua
Ковшик Ю. К., e-mail: kovshik@donnuet.edu.ua
студентка

**ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ
МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ ЛІНИ КОСТЕНКО
«ТРИСТА ПОЕЗІЙ. ВИБРАНІ ВІРШІ»)**

UDC 821.161.2. Костенко: 81'373.45 (045)

Zinchenko V. M., Donetsk National University of Economics and Trade
PhD in Pedagogic named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Sciences, Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: zinchenko@donnuet.edu.ua
Associate Professor
Kovshyk Yu. K., student e-mail: kovshik@donnuet.edu.ua

**BORROWING AS A SOURCE OF LANGUAGE LEXICAL SYSTEM UPDATE
(AS EXAMPLIFIED IN POETRY COLLECTION OF «THREE HUNDRED
POEMS. SELECTED VERSES» BY LINA KOSTENKO)**

Мета — з'ясувати структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості запозиченої лексики у поезіях Ліни Костенко.

Методи. Теоретичні — аналіз та синтез літератури з досліджуваної проблеми; практичні — добір фактичного матеріалу та на його основі формулювання висновків про структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості запозиченої лексики у творчості Ліни Костенко.

Результати. Мова (а значить мовлення) — це і стилістика, орфоенія, й дотримання граматичних норм тощо, але передусім це лексика. А лексика мовця характеризується найперше її чистотою, синонімічним і фразеологічним багатством, нормативністю вимови і, зрештою, співвідношенням рідних (українських) чужомовних слів.

Лексика сучасної української мови склалась у процесі її тривалого історичного розвитку і становить продукт багатьох епох. Формування та розвиток її тісно пов'язані з історією українського народу.

На основі дібраного фактичного матеріалу можемо зробити висновок про те, що Ліна Костенко найчастіше використовує слова, які запозичені з західноєвропей-

ських мов 48 % зі 100 % (німецька, французька, англійська, італійська); здебільшого вона використовує їх не змінюючи значення, а застосовує як порівняння. Неслов'янські запозичення (з латинської, давньогрецької, тюркської) становлять 44 % досліджуваних слів, значення яких поетеса інколи змінює; використовує для порівняння. Запозичення зі слов'янських мов (старослов'янізми, полонізми, русизми), які використовує Л. Костенко, складають лише 8 %. Авторка вживає їх без зміни значень. Поетеса використовує запозичену лексику зі стилістичною настановою на створення інонаціонального мовного колориту в українській мовній основі. Ліна Костенко також широко використовує термінологічну лексику. Адже потенційні можливості відповідної лексичної категорії створюють художній образ, входячи до складу певної тропеїчної фігури, порівняння і збагачення художнього забарвлення, експресивне піднесення художнього середовища. Лексика іншомовного походження, коли нею користуватися без зловживань і перекручень, як це робить Л. Костенко, є одним із засобів збагачення словникового складу мови.

Ключові слова: запозичення, лексика, семантика, інонаціональний мовний колорит.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мови запозичена лексика значно активніше використовується у повсякденному житті навіть пересічних українців, попри те, що ставлення до неї було й залишається неоднозначним. А це, власне, свідчить про те, що запозичення постійно перебувають у колі зацікавлення науковців. Дослідження запозичень повсякчас залишатиметься однією з актуальних проблем як вітчизняної, так і зарубіжної лінгвістики.

Актуальним сьогодні є питання про вживання іншомовної термінологічної лексики. У сучасній термінології різних мов, зокрема української, спостерігається тенденція безконтрольного потоку запозичень не окремих термінів, а цілих блоків, унаслідок чого виникає проблема можливої втрати автентичності окремої національної мови, оскільки саме вона є першоджерелом будь-якої терміносистеми [3, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова — не матеріальний субстрат, хоча вона і представлена матеріальними ознаками (фонемами, морфемами тощо). Це духовна категорія, що існує для зв'язку людини зі світом [3, с. 21].

Традиційно склалися три підходи щодо чужомовної лексики, які були сформульовані у 30-і роки ХХ століття автором «Граматики иностранных слов» М. Юшмановим: пуристичний (ксенофобія), лояльний (ксеноманія) та раціональний (утилітарний). Пуристи заперечують будь-які іншомовні елементи в національній мові, зокрема інтернаціоналізми. Представники лояльного підходу, навпаки, підтримують процес запозичення як такий, що свідчить про зв'язки між народами, культурами тощо. Раціональний підхід дозволяє при потребі (у разі відсутності питомого відповідника) користуватися запозиченими лексемами.

Щодо використання іншомовних слів висловлювалися визначні вчені, письменники, політичні діячі (О. Сумароков, В. Даль, В. Белінський, П. Житецький). Питанням запозичень у сучасній українській мові займаються Ж. Колоїз, Г. Вознюк, Н. Непійвода, О. Кочерга, А. Медведєва, Л. Козак, Р. Вовченко, О. Пономарів та ін. [1, с. 118].

Мета статті — з'ясувати структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості запозиченої лексики у поезіях Ліни Костенко.

Завдання дослідження:

- 1) визначити стан розробки досліджуваної проблеми в науковій літературі;
- 2) класифікувати запозичену лексику по групах, залежно від того, з якої мови походять слова;

3) дібрати фактичний матеріал для дослідження, систематизувати та описати його;

4) проаналізувати особливості запозиченої лексики у творах Ліни Костенко.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своїм походженням лексика сучасної української мови не однорідна. Найбільша частина її, близько 90 %, належить до так званої корінної української лексики, яка включає всі слова, що ведуть свій початок від індоєвропейської мовної спільності, слова, що виникли у спільнослов'янській мові, та слова давньоруського походження, а також увесь лексичний фонд, створений на українському ґрунті. Решту лексичного складу (близько 10 %) сучасної української мови становлять запозичення з індоєвропейських, у тому числі й слов'янських, та неіндоєвропейських мов; іншомовні лексичні елементи завоювались українською мовою протягом усього її історичного розвитку [2, с. 101].

У світі немає жодної мови, у лексиці якої не було б запозичень з інших мов, тому що ні один народ, носій і творець своєї мови, не живе ізольовано, відокремлено від інших народів. Процес засвоєння слів якоюсь мовою з інших мов є одним з істотних шляхів збагачення її словникового складу, робить її гнучкішою, виразнішою [2, с. 121].

Запозичення — елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція та інше), який було перенесено з одної мови до іншої в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови до іншої [2, с. 252].

Розрізняють запозичання лексичні, словотвірні, морфологічні, семантичні, а також калькування.

Сучасні мовознавці розподіляють запозичену лексику української мови на три великі групи, беручи до уваги, з якої саме мови вона запозичена, а саме: 1) засвоєння зі слов'янських мов (старослов'янська, російська, польська); 2) засвоєння з неслов'янських мов (тюркська, грецька (або давньогрецька), латинська); 3) засвоєння із західноєвропейських мов (німецька, французька, англійська, італійська тощо) [1, с. 120].

Серед іншомовних запозичень, характерних для ряду структурно-функціональних стилів української літературної мови, розрізняють інтернаціоналізми та іншомовну лексику, яка в українській мові не акліматизувалася, не втратила своєї форми і використовується переважно з певною стилістично-художньою метою в художньо-белетристичному стилі і художньо-публіцистичному стильовому різновиді [4, с. 82].

Велика кількість слів іншомовного походження є інтернаціоналізмами, які, як правило, не мають відповідників у мові, що їх запозичила; поширені переважно у сфері лексики на позначення понять із галузі науки, культури, політики, мистецтва, суспільного життя: *буржуазія, клас, школа, синтез, молекула, трактор, героїзм, лірика* тощо [6, с. 188–190].

Морфемні інтернаціоналізми (*біо-, мікро-, макро-, полі-*), як правило, утворені на основі грецьких та латинських коренів (*відеотелефон, космодром, біоніка*); часто початкове *а-* чи *е-*, чи *ф-* (*алітерація, еволюція, факультет*).

Увага науковців зосереджується й на особливостях функціонування запозиченої лексики в різних функціональних стилях, зокрема й художньому. І це цілком закономірно, адже, по-перше, через різні зразки текстів (публіцистичні, інформаційні, художні тощо) іншомовні слова отримують апробацію, а по-друге, у такий спосіб стабілізуються мовленням, зазвичай піддавшись різноманітним модифікаціям.

Як свідчить дібраний фактичний матеріал, Ліна Костенко досить вміло послуговується словами, запозиченими з неслов'янських мов, що демонструють переважно традиційний план змісту і лише подекуди семантика відповідно до тієї чи тієї ситуації.

1. Тюркізми. Фонетичною рисою лексичних тюркізмів є сингармонізм голосних, наприклад: «Наснився мені чудернацький *базар*: / Під небом у чистому полі, / Для різних людей, / Для щедрих і скнар, / Продавалися різні долі» [5, с. 350].

Базар — у даному разі повторення голосного *a*.

2. Латинізми — це насамперед слова суспільно-політичного та мистецького призначення (*статут, коректора, екскурсовод, реабілітація* тощо): «А є одне, і так же іспокон: / *Статут* Литовський, Магдебурзьке право, / Панове судді, — це для нас закон» [5, с. 263].

3. Деякі слова давньогрецького походження, якими послуговується Ліна Костенко, мають виразні ознаки іншомовності, як-от голосний [e] на початку слова (*епілог, етика*): «І як злякаюсь: а куди ж тепер?! / Уже вершина, де ж мої дороги? / ... Він був старий. Старий він був. Помер. / Йому лизали руки *епілоги*» [5, с. 126].

4. Голосний [a] на початку слова (*асфальт*): «Все повторялось: краса, й потворність./ Усе було: *асфальти* й спориші. / Поезія — це завжди неповторність, / який безсмертний дотик до душі» [5, с. 317].

5. Засвоєння західноєвропейських мов. Вони використовуються здебільшого без зміни значення.

Наприклад: німецькомовні запозичення — це іменники з конкретним значенням, а саме: слова, пов'язані з мистецтвом — *дека, камертон*: «Я вранці голос горлиці люблю. / Чи, може, це ввижається мені / Той несказаний *камертон* природи, / Де зорі де тихі води? — / Я вранці голос горлиці люблю» [5, с. 392].

6. Запозичення з французької мови. Письменниця використовувала іменники з конкретним значенням, а саме: *машина, педаль, вагон* (технічна термінологія): «Згадайте в поспіху *вагона*, / В невідворотності зникань, / Як рафаелівська Мадонна / У вічі дивиться вікам» [5, с. 390].

7. Слова, запозичені з італійської мови, які переважно є музичною термінологією: «Щоб він *сопрано, мецо, басом*, / На сто немислимих октав, / Ячав, метався диким барсом / І нот ні в кого не питав» [5, с. 133].

8. Лексичні запозичення зі слов'янських мов (старослов'янізми, полонізми, русизми), які використовує письменниця, так само служать виразним стилістичним засобом.

Наприклад:

— старослов'янізми: *юнацький* (від «*юнак*», у якому початкове *ю* є відповідником до східнослов'янського *у*) «Хтось, може, винен пере ними. / Хтось, може, щось колись забув. / Хтось, може, зорями сумними / У снах *юнацьких* не побув» [5, с. 145];

— полонізми: *вітчизна* (суфікс *-изн (а)*): «І друзі там є. І «Сленую» писав я, і «Тризну». / І вірші ридають... Отак і життя промине. / Будь прокляті всі, хто відняв у мене *вітчизну!* / Але у *вітчизни* ніхто не одніме мене» [5, с. 363].

Єдине слово російського походженням, яке ми дібрали, було слово «*своєвременно*» («Загартований, заґратований, / прикиданий землею, снігами, кременем, / досі був би реабілітований. / Хоч посмертно, зате *своєвременно*» [5, с. 114]).

Запозичена лексика, так би мовити, «запрограмована» на створення інонаціонального мовного колориту на українській основі. Широко використовується також власне, термінологічна іншомовна лексика, що сприяє створенню колоритних художніх образів, що вимальовуються з різних трохеїчних фігур.

Як і споконвічно українські лексеми, запозичення мають різне функціонально-стилістичне призначення: то вони гадають невірною, твердого, рішучого забарвлення всьому контексту, то вони вносять у контекстуальну ситуацію відтінків урочистості, легкості, мелодійності.

Висновки. Отже, належно і вправно застосовані, відповідно до структурно-стильової специфіки тексту, іншомовні лексичні елементи є важливим поліфункціональним (стилетворчим і стилістично-експресивним) засобом.

Авторський словник Л. Костенко — надзвичайно багатогранний. Вона митець своєї доби, тому й не дивно, що письменниця використовує великий пласт запозиченої лексики. Це не є ознакою відмови від питомо української лексики, швидше за все, це відповідність часові. Коли Ліна Костенко пише про героїчне минуле — вона використовує відповідну лексику (старослов'янізми, тюркські слова, полонізми тощо), розкриваючи актуальні проблеми сьогодення — добирає слова, які найкраще відобразили б її думки (слова, що пізніше увійшли до активного вжитку: запозичення з німецької, англійської, італійської та інших мов).

Такі іншомовні вкраплення ілюструють те, що запозичена лексика, якою користуватися без зловживань, як це робить Ліна Костенко, є одним із засобів збагачення та увиразнення словникового складу мови.

Запозичена лексика збагачує наш словниковий запас, урізноманітнює мовлення, проте, для того, щоб правильно використовувати іншомовні слова, потрібно знати, з якої мови вони походять та що означають.

Список літератури / References

1. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська література : навчальний посібник. Київ : Літера, 2000. 668 с.

Shkuratiana, N. H., Shevchuk, S. V. (2000). *Suchasna ukrainska literatura* [Contemporary Ukrainian literature]. Kyiv, Litera Publ., 668 p.

2. Бурячки А. А., Винних В. О., Жовтобрюх М. А. та ін. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. рад. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 438 с.

Buriachky, A. A., Vynnykh, V. O., Zhovtobriukh, M. A. (1973). *Suchasna ukrainska literaturna mova: Leksyka i frazeolohiia* [Contemporary Ukrainian literary language: vocabulary and phraseology]. Kyiv, Naukova Dumka uabl., 438 p.

3. Колесникова І. Іншомовне слово в національній термінології. Погляди на роль чужомовної лексики. *Українська мова та література*. 2005. № 24. С. 21–25.

Kolesnykova, I. (2005). *Inshomovne slovo v natsionalnii terminolohii. Pohliady na rol chuzhomovnoi leksyky* [A foreign-language word in national terminology. Views on the role of foreign vocabulary]. *Ukrainska mova ta literatura* [Ukrainian language and literature], no. 7, pp. 21–25.

4. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. С. 78–94.

Bilodid, I. K. (ed.) (1973). *Suchasna ukrainska literaturna mova: Stylistyka* [Contemporary Ukrainian literary language: Stylistics]. Kyiv, Naukova Dumka Publ., pp. 78–94.

5. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші. Серія «Українська Поетична Антологія» / Видавництво І. Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» / упоряд. О. Пахльовська. Київ : Глобус, 2013. 415 с.

Kostenko Lina (2013). *Trysta poezii. Vybrani virshi. Seriiia «Ukrainska Poetychna Antolohiia»* [Three hundred poems. Selected verses. Series «Ukrainian Poetic Anthology»]. Kyiv, A-BA-BA-NA-LA-MA-NA — Hlobus Publ., 415 p.

6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 1999. 288 с.

Kocherhan, M. P. (1999). *Zahalne movoznavstvo*. [General linguistics]. Kyiv, Akademiia Publ., 288 p.

Дата надходження рукопису 04.11.2019

Цель — выяснить структурно-семантические и функционально-стилистические особенности заимствованной лексики в стихах Лины Костенко.

Методы. Теоретические — анализ и синтез литературы по исследуемой проблеме; практические — подбор фактического материала и на его основе формулирование выводов о структурно-семантических и функционально-стилистических особенностях заимствованной лексики в творчестве Лины Костенко.

Результаты. Лексика современного украинского языка сложилась в процессе его длительного исторического развития и составляет продукт многих эпох. Формирование и развитие ее тесно связаны с историей украинского народа.

Поэтесса использует заимствованную лексику со стилистической установкой на создание инонационального языкового колорита в украинской языковой основе.

Лексика иноязычного происхождения, когда ею пользоваться без злоупотреблений и искажений, как это делает Л. Костенко, является одним из средств обогащения словарного состава языка.

Ключевые слова: заимствования, лексика, семантика, инонациональный колорит.

Objective of the research is to find out structural-semantic and functionally stylistic features of the borrowed vocabulary in poetry by Lina Kostenko.

Methods. Theoretical — analysis and synthesis of literature of the researched issue; practical — to obtain factual materials and based on them make conclusions regarding structural-semantic and functionally stylistic features of the borrowed vocabulary in oeuvre by Lina Kostenko.

Results. Language (and therefore speech) is both stylistics, orthoepia, and compliance grammatical norms, etc., but above all it is vocabulary. And the vocabulary of the speaker is characterized first of all by its purity, synonymous and phraseological richness, normativity of pronunciation and, finally, correlation of native (Ukrainian) foreign words.

Vocabulary of the modern Ukrainian language was formed in the process of its extended historical development and is a product of many epochs. Its shaping and development is closely connected with the history of Ukrainian people.

Based on the factual material selected, we can conclude that Lina Kostenko most often uses words that are borrowed from Western European languages 48 % from 100 % (German, French, English, Italian); for the most part, it uses them without changing the value, but uses it as a comparison. Non-Slavic borrowings (from Latin, Ancient Greek, Turkic) make up 44 % of the studied words, the meaning of which the poet sometimes changes; uses for comparison. The borrowing from the Slavic languages (Old Slavic, Polonism, Russian) used by L. Kostenko is only 8 %. The author uses them without changing the values. The poet uses the borrowed elements of other languages with stylistic instruction with the purpose of creating the non-national diversity in the basis of Ukrainian language. Lina Kostenko also makes extensive use of terminology. After all, the potentialities of the corresponding lexical category create an artistic image, being part of a certain tropical figure, comparing and enriching the artistic color, expressive elevation of the artistic environment. Usage of vocabulary of foreign origin without its abuse and distortions, the way Lina Kostenko does, is one of the ways to enrich the vocabulary of language.

Key words: borrowing, vocabulary, semantics, non-national diversity in the basis of Ukrainian language.

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-61-66

УДК 81:1 (045)

Рибалка Н. В.,
асистент

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг, Україна, e-mail: rybalka_n@donnuet.edu.ua
Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №8 Криворізької міської ради Дніпропетровської обл., Кривий Ріг, Україна, e-mail: lysa.karina05@gmail.com

Лиса К. С.,
учитель

АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПРЕДМЕТ» І «ПРЕДМЕТНІСТЬ» У ПОНЯТІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

UDC 81:1(045)

Rybalka N. V.,
Assistant Professor

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: rybalka_n@donnuet.edu.ua
Kryvyi Rih Comprehensive School #8 of Kryvyi Rih City Council in Dnipropetrovsk Region, Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: lysa.karina05@gmail.com

Lysa K. S.,
Teacher

ANALYSIS OF WAYS OF «SUBJECT» AND «SUBJECTIFICATION» NOTIONS FORMATION IN THE CONCEPTUAL WORLDVIEW

***Мета** — розглянути питання щодо шляхів формування понять «предмет» і «предметність» як результат процесу сприйняття в понятійній картині світу.*

***Методи.** Основні наукові результати було отримано за допомогою використання комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: систематизації та узагальнення, а також теоретичного методу (вивчення й аналіз загальнонаукової і навчально-методичної літератури).*

***Результати.** У статті проаналізовані питання шляхів формування понять «предмет» і «предметність», сформовані в понятійній картині світу, і їх співвіднесеність із реальним світом і світом мови. Також було виявлено, що формування поняття «предмет» і «предметність» починається у людини в ранньому дитинстві, а кожен етап формування даних понять відповідає певному рівню розвитку мислення і співвідносні з ним етапи засвоєння мови. Формування поняття «предметність» супроводжується появою категорії просторовості, пов'язаної зі сприйняттям предметів близьких і віддалених, видимих і невидимих, позначення місць з усім, що знаходиться в них, категорії просторового переміщення і спокою, категорії впливу на інші предмети, активних і пасивних предметів, категорії якості, форми і первинного рахунку. На різних рівнях розуміння предметності виявляються свої особливості, різний діапазон охоплення предметів, поява різних категорій, що відображають міжпредметні зв'язки, що знаходить відповідне вираження і в мові. Образ предмета представлений у свідомості у вигляді системи різноманітних ознак, до яких належать форма, колір, смак, запах, матеріал і пов'язані з ним властивості пружності, пластичності, твердості тощо. Система образу предмета характеризується нами як локальна за місцем освіти. Спочатку між відображенням предметом і його образом у свідомості дитини існує зв'язок. Однак локальна система образу речі не збігається з об'єктом пізнання (річчю), а лише є його відповідністю у свідомості людини. Образи окремих речей входять в інвентарну систему образів у свідомості людини, які потребують подальшого вивчення.*

***Ключові слова:** процес сприйняття, предмет, предметність, міжпредметні зв'язки, денотат, референт.*

Постановка проблеми. Незаперечним фактом є те, що досвід пізнання навколишнього світу кожною людиною постійно оновлюється і реалізується у формі понять. Поняття відображають наші знання як про окремі предмети, так і про класи предметів. Відображення конкретних речей приводить до формування поняття «референт». Процеси абстрагування й узагальнення, властиві нашому мисленню, сприяють появі поняття «денотат». Ці поняття про предмети формуються як у процесі відображення самих речей, так і під впливом мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення поняття «предмет» у науковій літературі різноманітні, вони знайшли послідовне висвітлення в роботах П. Алексеева, А. Паніна, Аристотеля, І. Сеченова, Б. Спінози, А. Спіркіна, А. Уємова.

Мета статті — проаналізувати шляхи формування понять «предмет» і «предметність» як результат процесу сприйняття в понятійній картині світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предмети реального світу формують уявлення про предмет як про субстанції. Однак будь-який дошкільник вважатиме рівноправними фрази нахталт «Мама прийшла» і «Любов прийшла», «Бабуся пішла» і «Біль пішла». Це наводить на думку про те, що поняття «предмет» у свідомості людини пов'язано не тільки з його матеріальністю (субстанціональністю). Те, що вищенаведені поняття (любов і біль) сприймаються як предмети, не викликає ні у кого сумнівів. У зв'язку з цим цікавим видається дослідити такий феномен, як поняття «предметність», сформований у понятійній картині світу, і його співвіднесеність із реальним світом і світом мови, де предмет виражається граматичною категорією іменника. Поняття «предметність» (категорія предметності) важливе для людської свідомості на всіх стадіях її розвитку. Кожен етап формування понять «предмет» і «предметність» відповідає певному рівню розвитку мислення і співвідносні з ним етапу засвоєння мови. На різних рівнях розуміння предметності виявляються свої особливості, різний діапазон охоплення предметів, поява різних категорій, що відображають міжпредметні зв'язки, що знаходять відповідне вираження і в мові. Формування поняття «предметність» супроводжується появою категорії просторовості, пов'язаної зі сприйняттям предметів близьких і віддалених, видимих і невидимих, позначення місць з усім, що знаходиться в них, категорії просторового переміщення і спокою, категорії впливу на інші предмети, активних і пасивних предметів, категорії якості, форми і первинного рахунку. Формування поняття «предмет» починається у людини в ранньому дитинстві. Світ навколо нас наповнений речами. Процес формування понять про оточуючі нас речі є результатом нашої здатності до сприйняття, тобто відображення речей у деякій сукупності їх рис і ознак. Сприйняття, своєю чергою, стає можливим тільки на певній стадії формування органів почуттів і завдяки їх координованій взаємодії [5]. При цьому наші поняття про речі правильні настільки, наскільки правильно і глибоко ми можемо осмислити дані про них, що поставляються нашими органами слуху, зору, нюху, дотику.

Істотним для формування понять про речі є те, що ознаки і властивості речей сприймаються нами не тільки в результаті відображення самих речей, а й відносин між речами, у тому числі, просторово-часових і причинно-наслідкових зв'язків у навколишньому світі: «Чи розрізняю я один предмет від іншого, будь-яку якість у предметі; чи впізнаю я предмет, який уже бачив раніше; чи знаходжу в ньому зміни від того, яким він був раніше; чи бачу один предмет у спокої, а інший у русі, один праворуч, другий ліворуч і так далі, — усе це складні враження, рівнозначні думки...» [3].

Важливим етапом у процесі формування поняття «предмет» є відокремлене сприйняття предмета в просторі, виділення окремого предмета з безлічі інших. Те, що поняття «предмет» з'являється у людини в самому ранньому дитинстві доводиться в числі іншого дослідженнями мовних творів маленьких дітей. Формування цього по-

няття відбувається в процесі відображення фізичних предметів навколишнього світу і в результаті виділення ознак, істотних для кожного з предметів реального світу. Тому спочатку виникають у людини поняття, пов'язані з конкретними матеріальними предметами. Першим умінням на шляху формування поняття «предмет» відомий російський фізіолог І. М. Сеченов називає здатність людини відокремлювати предмети в просторі, в результаті якої спочатку в свідомості дитини предметом є все те, що має кордон: люди навколо нього, іграшки, предмети обстановки, піщинка, сонце тощо. Для почуття, на думку І. М. Сеченова, замкнута в собі межа є єдиним критерієм відособленості предмета [3]. Дитина виділяє предмет з усього іншого світу і відображає його у своїй свідомості. Відокремленість пов'язана з такою характеристикою речі, як окремішність і передбачає існування деяких ознак, за допомогою яких річ виділяється з решти світу. Індивідуальність речі, що складається з її ознак, слугує якоюсь межею, що відокремлює одну річ від іншої. Індивідуальність передбачає можливість встановлювати тотожність речей і їх відмінність [7].

Кожен окремий предмет у реальному світі існує як функціональна система, між елементами якої (якостями) існує функціональний зв'язок. Окрема річ матеріальна, а матерія — незліченне різноманіття різних якостей [7]. Відповідно до Аристотеля, існуючими незалежно є окремі речі — субстанції. Певні речі мають властиві їм якості. Якщо слідувати логіці Аристотеля, то прикладами окремих речей або субстанцій можна вважати «Ейфелеву вежу», «сусідського собаку» і «цей олівець», тому що всі вони існують незалежно. Водночас властивості, згідно з логікою Аристотеля, не можуть існувати поза речами: «У той же час висота Ейфелевої вежі, чорне забарвлення собаки і шестигранний перетин олівця є властивостями, які не існують незалежно від вежі, собаки і олівця. Субстанції володіють властивостями, і властивості існують як властивості субстанції. Крім субстанцій властивості не мають будь-якого незалежного існування».

Такі характеристики, як висота, форма, колір ми відносимо до якостей речі, а під властивостями розуміємо стан і дію. Під якістю ми розуміємо те, що невід'ємно від речі: зміна властивої речі якості може призвести до зміни самої речі; властивість, на відміну від якості, пов'язана зі ставленням речі до інших речей і процесів природи. «Властивості в їх ставленні до речей можна розбити на дві групи. Властивості однієї групи є межею даної речі, тобто зі зникненням цієї властивості дана річ перетворюється в іншу. Такі властивості назвемо якостями речі. Іншими словами, якість це істотна властивість. Властивості іншої групи не є межами даної речі. Їх будемо називати просто властивостями» [7].

У системі, що складається з десяти категорій знання і пізнання, запропонованих Аристотелем, і залишалися незмінними аж до появи категорій І. Канта, одна категорія — категорія субстанції — протиставлялася іншим дев'яти (акциденція). Під категорію субстанції, згідно з Аристотелем, підпадають усі понятійні утворення, завдання яких полягає в позначенні суцього, тобто того, що може існувати саме по собі і бути носієм несамостійних властивостей. Акциденції, до яких Аристотель відносить і атрибути, навпаки, позбавлені властивостей і пов'язані з субстанцією як з їх носієм, так із їх онтологічним субстратом [2]. Б. Спіноза, подібно до Аристотеля, вважає атрибутом все те, «... що розум представляє в субстанції як що становить її сутність» [4]. А. І. Уемов розглядає річ як систему якостей. Зміна якостей у процесі розвитку або під впливом зовнішніх факторів може сприяти перетворенню однієї речі в іншу, незалежно від збереження або зміни притаманних їй просторових характеристик. Так, лід перетворюється в іншу річ — воду, вода перетворюється в пар. Радій при радіоактивному розпаді перетворюється в радон, нейтрон — у протон і так далі. Одна річ — гусениця — перетворюється в іншу річ — лялечку, лялечка — в метелика.

Сутність якісного розуміння речі А. І. Уємов висловлює в таких визначеннях: «Річ — це система якостей. Різні речі — це різноманітні системи якостей. Одна і та ж річ — це одна і та ж система якостей» [7].

Функціональний зв'язок між якістьми сприяє збереженню цілісності речі. У разі втрати однієї з якостей, порушується цілісність речі, і вона припиняє своє існування, при цьому маються на увазі ті якості, які забезпечують існування речі, тобто істотні. Наприклад, словом «чоловік» ми позначаємо людину, дорослу, чоловічої статі. Відсутність однієї з ознак, наприклад, ознаки статі, не дозволяє нам за двома, що залишилися («людина» і «дорослий») ідентифікувати даний предмет як чоловіка. Ознаки «людина», «чоловічої статі» за відсутності вказівки на вік дозволяють нам припустити, що це або хлопчик, або чоловік. Відсутність родової ознаки «людина», за наявності двох інших («вік» і «стать») дозволяють нам думати, що це тварина. Такі ознаки як, «хворий», «сильний», «сміливий», «веселий», «лютий», не порушують цілісності речі, їх відсутність не призведе до зникнення речі. Таким чином, ми бачимо, що не всі ознаки однаково важливі як для розуміння сутності речі, так і для виділення речі як окремого предмета з числа інших предметів. Функціональний зв'язок між якістьми забезпечує функціональну цілісність речі, а отже, річ являє собою функціональну систему якостей (або ознак).

Образ предмета у свідомості людини представлений у вигляді локальної системи ознак. Предмети реального світу, які оточують дитину, знаходяться у певному обмеженому просторі, наприклад, у кімнаті. Усі зібрані тут речі створюють єдиний інтер'єр і, таким чином, об'єднані локальним зв'язком. На основі локального зв'язку всі речі в кімнаті об'єднуються в локальну систему. Об'єктами пізнання для дитини дані предмети виявляються випадково: якби дитина опинилася в іншій кімнаті або в будь-якому іншому місці, набір об'єктів пізнання міг би бути зовсім іншим. Якщо предмети представити у вигляді непересічних один з одним геометричних фігур, з тим щоб підкреслити «окремість» кожної речі при сприйнятті і виділити її просторові межі, що охоплюють усе те, що ми сприймаємо як відноситься до даної речі, то сприйняття спрощено відбуватиметься у вигляді процесу послідовного відображення окремих речей.

Як виділяти річ, так і пізнавати її можна за допомогою почуттів, причому, «... найбільше значення для людини має зір при пізнанні віддалених предметів і дотик при вивченні близьких» [7]. Дитина відображає предмет, який опинився у неї в полі зору, виявляє і запам'ятовує якості предмета, розглядаючи, чіпаючи його, граючи ним. У свідомості дитини даний предмет зберігається у вигляді многочленів образу, що представляє собою систему ознак предмета. Одні ознаки сприймаються нашими органами зору, наприклад, колір, форма, і тому можуть бути позначені як образотворчі образи. Інші ознаки, такі як запах, смак даються нам через відчуття і є необразотворчими образами: «Відчуття — необразотворчі, сприйняття — образотворчі образи» [1].

Висновки. Отже, образ предмета представлений у свідомості у вигляді системи різноманітних ознак, до яких належать форма, колір, смак, запах, матеріал і пов'язані з ним властивості пружності, пластичності, твердості тощо. Система образу предмета характеризується нами як локальна за місцем освіти. Спочатку між відображеним предметом і його образом у свідомості дитини існує зв'язок. Однак локальна система образу речі не збігається з об'єктом пізнання (річчю), а лише є його відповідністю у свідомості людини. Образи окремих речей входять в інвентарну систему образів у свідомості людини, які потребують подальшого вивчення.

Список літератури / References

1. Алексеев П. В., Панин А. В. Философия. М.: Проспект, 1997. 568 с.

- Alekseev, P. V., Panin, A. V. (1997). *Filosofiya* [Philosophy]. Moscow, Prospekt Publ., 568 p.
2. Аристотель. Категории : Сочинения в 4 томах. Т. 2. М. : Мысль (АН СССР. Институт философии. Философское наследие), 1978. 5190 с.
- Aristotel (1978). *Kategorii. Sochineniya v 4 tomah* [Categories. Works in 4 volumes]. Volume 2. Moscow, Myisl Publ., 5190 p.
3. Сеченов И. М. Избранные философские и психологические произведения. М.: ОГИЗ, Государственное изд-во политической литературы. 1947. 646 с.
- Sechenov, I. M. (1947). *Izbrannyye filosofskie i psihologicheskie proizvedeniya* [Selected philosophical and psychological works]. Moscow, OGIz Publ., 646 p.
4. Спиноза Б. Этика. Избранные произведения. Т. I. М. : Госполитиздат, 1957. 631 с.
- Spinoza, B. (1957). *Etika. Izbrannyye proizvedeniya* [Ethic. Selected works]. Moscow, Gospolit Publ., 631 p.
5. Спиркин А. Г. Отношение. *Философский энциклопедический словарь*. М.: Советская энциклопедия. 1983. 470 с.
- Spirkin, A. G. (1983). *Otnoshenie* [Relationship]. In *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Sovetskaya entsiklopediya, 470 p.
6. Спиркин А. Г., Ярошевский М. Г. Категории / Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1983. 251 с.
- Spirkin, A. G., Yaroshevskiy, M. G., (1983). *Kategorii* [Categories] In *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Sovetskaya entsiklopediya, 470 p.
7. Уемов А. И. Вещи, свойства и отношения. М. : Наука, 1963. 184 с.
- Uemov, A. I. (1963). *Veschi, svoystva i otnosheniya* [Things, properties and relationships]. Moscow, Nauka Publ., 184 p.

Дата надходження рукопису 22.11.2019

Цель — рассмотреть вопрос о путях формирования понятий «предмет» и «предметность» как результат процесса восприятия в понятийной картине мира.

Методы. Основные научные результаты были получены с помощью использования комплекса общенаучных и специальных методов исследования, а именно: систематизации и обобщения, а также теоретического метода (изучение и анализ общенаучной и учебно-методической литературы).

Результаты. В статье проанализированы вопросы путей формирования понятий «предмет» и «предметность», сформированные в понятийной картине мира, и их соотносительность с реальным миром и миром языка. Также было выявлено, что формирование понятий «предмет» и «предметность» начинается у человека в раннем детстве, а каждый этап формирования данных понятий соответствует определенному уровню развития мышления и сопоставимые с ним этапы усвоения языка. Формирование понятия «предметность» сопровождается появлением категории пространственности, связанной с восприятием предметов близких и отдаленных, видимых и невидимых, обозначения мест со всем, что находится в них, категории пространственного перемещения и покоя, категории воздействия на другие предметы, активных и пассивных предметов, категории качества, формы и первичного счета. На разных уровнях понимания предметности проявляются свои особенности, разный диапазон охвата предметов, появление различных категорий, отражающих межпредметные связи, находит соответствующее выражение и в языке. Образ предмета представлен в сознании в виде системы разнообразных признаков, к которым от-

носятся форма, цвет, вкус, запах, материал и связанные с ним свойства упругости, пластичности, твердости и так далее. Система образа предмета характеризуется нами как локальная по месту образования. Сначала между отраженным предметом и его образом в сознании ребенка существует связь. Однако локальная система образа вещи не совпадает с объектом познания (вещью), а лишь является его соответствием в сознании человека. Образы отдельных вещей входят в инвентарную систему образов в сознании человека, которые требуют дальнейшего изучения.

Ключевые слова: процесс восприятия, предмет, предметность, межпредметные связи, денотат, референт.

Objective. The objective of the article is to discuss the ways of forming the concepts of “subject” and “subjectivity” as a result of the process of perception in the conceptual picture of the world.

Methods. The main scientific results are obtained using a complex of general scientific and special research methods, namely: systematization and generalization, as well as the theoretical method (study and analysis of general scientific and educational literature).

Results. The article analyzes the issues of the ways of forming the concepts of “subject” and “subjectivity”, formed in the conceptual picture of the world, and their correlation with the real world and the world of language. It was also revealed that the formation of the concepts of “subject” and “subjectivity” begins in a person in early childhood, and each stage of the formation of these concepts corresponds to a certain level of development of thinking and the stages of language acquisition with it. The formation of the concept of objectivity is accompanied by the emergence of a category of spatiality associated with the perception of objects close and distant, visible and invisible, designation of places with everything that is in them, categories of spatial movement and peace, categories of impact on other objects, active and passive objects, quality categories, form and primary invoice. At different levels of understanding of subjectivity, their own characteristics are manifested, a different range of coverage of objects, the appearance of various categories reflecting intersubject communications, finds a corresponding expression in the language. The image of an object is represented in the mind in the form of a system of various signs, which include shape, color, taste, smell, material and the properties of elasticity, plasticity, hardness and so on. The system of the image of the subject is characterized by us as local at the place of formation. First, between the reflected object and its image in the mind of the child there is a connection. However, the local system of the image of a thing does not coincide with the object of cognition (a thing), but only is its correspondence in the human mind. Images of individual things are included in the inventory system of images in the human mind, which require further study.

Key words: perception process, subject, objectivity, intersubject communications, denotatum, referent.

СУСПІЛЬСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. ОСОБИСТІТЬ

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-67-73

УДК 331.101.262-055.2»19/20»

Романуха О. М.,
канд. іст. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: Romanukha@donnuet.edu.ua

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ НА РИНКУ ПРАЦІ НАПРИКІНЦІ XIX — ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Romanukha O. M.
PhD in Historical Sciences,
Associate Professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: Romanukha@donnuet.edu.ua

UKRAINIAN WOMEN IN THE LABOUR MARKET OF THE LATE XIX — EARLY XX CENTURIES

***Мета** — вивчити феномен дискримінації жінок у системі соціально-трудових відносин на території України наприкінці XIX — початку XX століть.*

***Методи.** Використано комплекс загальнонаукових методів гносеології: теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу, індукції та дедукції. Вихідним фактом дослідження є констатація залежності результатів пошуку роботи від розгалуженості соціальних мереж, особливо слабких соціальних зв'язків.*

***Результати.** Проаналізовано рівень гендерної рівності на території України наприкінці XIX — початку XX століть. Звернено увагу на структуру соціальної системи, роль та місце жінки в ній. Визначено етапи та причини зміни ситуації, які сприяли зростанню місця та ролі жінки на ринку праці. Досліджено особливості галузевого поділу ринку праці, взаємозалежність між збільшенням кількості працюючих жінок та проведенням суспільних реформ. Зазначено важливість рівного доступу до освіти як запоруки професійної конкурентності жінки. Підкреслено, що збільшення трудових прав жінки відбувалось здебільшого під дією зовнішніх, міжнародних чинників, а не лише внутрішніх реформ та промислового перевороту. Економічна криза, Перша світова війна стали каталізаторами суспільних змін через необхідність збільшення виробництва, а не зміни мислення суспільства чи відношення до проблеми.*

***Ключові слова:** трудові відносини, праця, гендерна рівність, жінка, суспільство, розвиток, ринок праці.*

Постановка проблеми. Перебудова українського суспільства відповідно до нових економічних умов призвела до дерегуляції низки аспектів суспільного буття. Одним з таких прикладів є зниження ролі держави в регламентації трудових відносин. Активний розвиток приватного підприємництва надав необмежені права власнику самостійно визначати гендерний склад трудового колективу, умови праці підлеглих. Сьогодні, як і багато років тому, найбільшою групою ризику в цьому питанні лишаються жінки. Збереження на державному рівні ряду прав та пільг не переконує власників активно залучати жінок до робочого процесу, особливо в деяких галузях промисловості. Даний аспект засвідчує домінування в трудових стосунках не скільки тенденцій розвитку суспільства, законодавства, стільки традицій і стереотипів. Вивчення питання становища українських жінок на ринку праці наприкінці XIX — початку XX століть допоможе відстежити спільні тенденції, проблеми, виробити механізми їх вирішення, трансформувати домінуючі стереотипи сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження питань гендеру і безпосередньо впливу даного аспекту на працевлаштування жінок наукову цікавість становлять роботи Дж. Маккі, Т. Парсонса, Е. Гідденс, М. Фуко, К. Уеста, Д. Зіммермана, І. Гофмана, Р. Столлера, Г. Рубін. З-поміж українських дослідників цікавість до піднятого питання проявляли: Г. Герасименко, В. Вітковський, І. В. Лебединська, Т. М. Мельник, В. В. Семенов. У своїх роботах науковці звертали увагу на історичні передумови формування сучасної гендерної ситуації на ринку праці України, проводили паралелі з метою аналізу гендерних режимів не лише у просторі, але й часі, звертали увагу на вплив гендерних стереотипів щодо сфер зайнятості жінок у сучасному українському суспільстві [1; 6].

Мета статті — комплексно вивчити феномен дискримінації жінок у системі соціально-трудових відносин на території України наприкінці XIX — початку XX століть.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерна рівноправність є характерною рисою українського суспільства. Упродовж багатьох років існування Київської Русі, козацької України, жінка завжди виступала рівноправним суб'єктом суспільних відносин та мала однакові права з чоловіком. Втрата державності та потрапляння українських земель до складу сусідніх країн суттєво змінили гендерний баланс. Сконцентрувавши обов'язки жінки здебільшого на домашній роботі та господарстві, суспільство не лише обмежило половину себе в можливостях для розвитку, але й уповільнило суспільний прогрес. Зміна ситуації стала можлива з початком реалізації промислового перевороту, який було проголошено в 30-ті роки XIX століття, однак реалізовано лише в другій половині XIX століття. На той час українські землі входили до складу Російської та Австро-Угорської імперії, а рівень суспільного життя, прав і свобод характеризувався як дуже низький не лише для жінок, але й чоловіків. Ні чоловіки, ні жінки не брали участі у формуванні органів державного правління. Разом з тим, відповідно до чинного в той період законодавства, жінки були обмежені у своїх правах значно більшою мірою, ніж чоловіки. Дані особливості поширювались на усіх без винятку жінок незалежно від їх соціального походження. Представниці панівних соціальних груп (дворянство, буржуазія) також були позбавлені низки прав, хоч і перебували дещо в кращому становищі, ніж селянки і робочі [1].

Значну роль у виникненні такої ситуації відіграли соціально-економічні умови трансформаційного періоду — зниження рівня доходів населення, фемінізація безробіття, збільшення кількості сімей, рівень доходу яких був нижче тогочасного прожиткового мінімуму тощо. Проте, порівняно з вище зазначеним, значно впливовішим фактором стали усталені в суспільстві погляди. Традиційний поділ праці в сім'ї, обов'язків, суспільні інститути залишались основним механізмом регулювання, що визначав місце та роль жінки в суспільстві. Як приклад, інститут соціалізації будувався на принципах виховання хлопчиків і дівчаток у рамках жорсткого поділу на маскулінні і фемінні риси. Мало відмінною була гендерна політика держави, що сповідувала принципи ототожнення жінки з репродуктивно-сімейною політикою та витікаючи з відси ролей у сім'ї. Дореформений період XIX століття окреслював трудові можливості жінки сільським господарством і то як підневільної робочої сили без права вибору.

Зміни відбулися наприкінці XIX століття. Активна розбудова промисловості, відміна кріпосного права, надання певних громадсько-політичних прав сприяла суспільному зростанню ролі жінки. В 1871 році в Російській імперії наказом Олександра II було дозволено приймати жінок на службу в державні та громадські установи. 1912 року Державна дума ухвалює закон про зрівняння в правах спадкування, від-

повідно до якого жінки зрівнювалися з чоловіками при спадкуванні лише рухомого майна [2].

Успішність кар'єрного зростання та конкурентності жінки на ринку праці на пряму залежали від освіти. На кінець XIX століття рівень освіченості серед жінок був украй низьким. До початку реформ другої половини XIX століття середню освіту в Російській імперії могли отримати лише представниці дворянського стану. Проведення освітньої реформи 1864 року відкрило широкі можливості для жінок, проте обмеження фінансування з боку держави звело усі досягнення нанівець. Не маючи вільних коштів для отримання освіти, більшість жінок залишалися неосвіченими. Незначні зрушення у цьому напрямку вдавалося зробити за рахунок пожертвувань та меценатської підтримки небайдужих людей [3].

Вирішення проблеми освіти для жінок на Західноукраїнських землях, що перебували у складі Австро-Угорщини, відбувалося не менш складно. Перші державні школи для дівчат почали створюватися там лише в кінці XIX століття. Водночас жінки отримали право відвідування університетів. На перших порах як вільний слухач, а пізніше на правах повноправних студенток. У розрізі національної структури здобувачів освіти — жінок, відзначається тенденція до небажання українок вчитися порівняно з представницями інших національностей (росіянки, польки, єврейки). Напередодні Першої світової війни майже всі дівчата з інтелігентних сімей мали середню освіту, але мало хто атестат зрілості, і тільки 50 українок отримало університетську освіту [3].

Щодо зайнятості жінок варто зазначити — жінки становили 17,3 % від усього загалу працівників. Це було в 5,7 разів менше за чоловіків. Активний розвиток промисловості поступово сприяв збільшенню кількості жінок на підприємствах. Так на кінець XIX століття у фабрично-заводському виробництві і гірській промисловості працювало 88,6 тис. жінок, що становило 12,3 % всього населення Східної України. Відсоток жінок, задіяних у роботі адміністративних установ, судів, ліберальних професіях становив 8,7 % від числа всіх зайнятих у цій сфері. Найбільшою кількістю жінок була в торгівлі, транспортному обслуговуванні — 15,8 %. Спираючись на результати перепису 1897 року, можна зазначити незначні зрушення в питанні гендерного рівноправ'я жінок при влаштуванні на роботу, проте збереження для більшості представниць основної сфери зайнятості — домашнє господарство [4].

Дискримінаційним лишався і розмір оплати праці жінки. Більшість галузей, де залучали до праці жінок, мали низький рівень заробітної плати. Галузевий поділ праці в 1897 році засвідчив відсутність жінок у таких напрямках, як будівництво, виробництво екіпажів, пошта. Мізерною була кількість жінок, залучена в гірській промисловості, трохи більше у деревообробній, але значною була їх частка у сфері пошиття одягу і в торгівлі спиртним. Майже однакова кількість чоловіків і жінок була задіяна в тютюновій галузі. Найбільш поширеною жіночою працею була в хімічній і текстильній промисловості.

Значний сплеск використання жіночої праці відбувся на початку XX століття. Поширення світової економічної кризи переконало роботодавців брати жінок на роботу. Основна причина — більш менша вартість їх послуг. У період з 1901 по 1913 роки чисельність робітниць зросла на 81 %, у той час як робочих лише на 30 %. Лідерами з працевлаштування жінок стали харчова і легка промисловість. Слабка їх представленість продовжувала зберігатися у важкій і кам'яновугільній галузях. Ще більше дані тенденції посилював початок Першої світової війни. Мобілізація виробництва напередодні війни, мобілізація чоловіків на фронт вимагали великої кількості робочих рук, якими стають жінки. Відсоток жіночої праці на початку 1912 року дещо знизився, але став підніматися з 1913 року і дуже сильно зріс у 1914–1915 рр. Середній відсоток

жінок, задіяних у виробництві на початок 1917 року, сягав 19,6 %. Це зафіксувало тенденцію до заміни чоловічої праці жіночою.

Порівнюючи дані процеси з рівнем зайнятості жінок у Європі на прикладі Німеччини, бачимо багато у чому їх схожість. Активний розвиток промисловості наприкінці XIX століття сприяв збільшенню кількості робітників з 10,7 млн. чоловік до 12,8 млн. чоловік, у тому числі зайнятих у промисловості і ремеслі з 4,1 млн. чоловік до 6 млн. чоловік. У 1907 р. чисельність робітників досягла 17,8 млн. чоловік. У тому числі 8,6 млн. чоловік, зайнятих у промисловості. В окремих секторах промислового виробництва зростання чисельності робітників досягло масштабів, що вражають. З 1882 по 1907 рр. чисельність робітників, зайнятих у гірничодобувній промисловості, зростає з 441 тис. чоловік до 963 тис. чоловік, у машинобудуванні з 285 тис. чоловік до 907 тис. чоловік, у хімічній промисловості з 58 тис. чоловік до 159 тис. чоловік, у металообробці з 529 тис. чоловік до 1186 тис. чоловік. Такий бум супроводжувався зростанням і кількості жінок у питомій вазі робочих країни. Наприклад, якщо в 1875 році частка жінок у промисловому виробництві досягла 16,3 %, то до 1907 року цей показник збільшився до 17,8 %. Найбільший відсоток жінок, зайнятих у промисловому виробництві, досягав у текстильній промисловості і виробництві одягу (50 % усіх працівників у галузі), виробництві паперу (32,6 %), харчової промисловості (22,1 %) та хімічної промисловості (16,2 %). У сфері послуг частка жінок до 1907 року склала 38,1 %. Порівнюючи динаміку зростання залучення жінок у промисловість у Європі і на території України, можемо констатувати факт більшого працевлаштування жінок у Європі, що можливо пояснити пізнішим початком промислового перевороту на території Російської імперії. Рівень оплати праці жінок був однаково низьким як в Україні, так і в Європі. Для прикладу саму мізерну заробітну плату отримували жінки робочі швейних фабрик — у розмірі 8,8 марок [5].

Говорячи про зростання ролі жінки на ринку праці, вести мову про покращення умов праці не доводиться. Законодавство про працю перебувало в зародковому стані і не сприяло створенню відповідних умов ні для жінок, ні для чоловіків. Початок даної роботи припадає на 1886 рік, коли народився закон про працю підлітків і осіб жіночої статі в промисловості. Згідно з ним заборонялась нічна праця жінок і підлітків (15–17 років) на бавовняних, полотняних і вовняних фабриках з 21.00 до 5 години ранку. У 1890 році його було доповнено рядом змін, згідно з якими нічна робота дозволялась в екстрених випадках, робоча зміна скорочувалась на 30 хв., попередня тривалість зміни становила 12 год. Складні умови праці часто ставали причинами травм. Законодавчо дані питання були врегульовані лише на початку XX століття. Відповідно до них жінки зрівнювались у правах з чоловіками та могли розраховувати на отримання компенсацій. Одночасно з цим розширювався перелік галузей, де дозволялось використання праці жінок. З початком війни праця жінок стала використовуватися і в тих галузях, де раніше заборонялась законом. Упущенням слід вважати відсутність законодавства про охорону материнства і дитинства. Зважаючи на складні соціально-економічні умови життя, допомога вагітним жінкам у системі державних медичних закладів майже не надавалась [6].

Зберігаючи правову нерівність, суспільство породжувало майнову. Рівень оплати жіночої праці був значно нижче чоловічого. Працюючи нарівні з чоловіками, жінки отримували за свою працю набагато менше. Вони були менш захищені та у разі протесту чи участі в акції протесту опинялися одразу звільненими, що фактично прирікало їх до голодної смерті. Порівнюючи рівень оплати праці чоловіків і жінок, необхідно зазначити, що чоловік наприкінці XIX століття отримував у середньому 14015 рублів на місяць, жінка лише 10 рублів. Робота за наймом з щоденною оплатою коливалася в

межах 25–35 копійок для жінки та 43 копійок — 1 рубля 17 копійок для чоловіка. Напередодні Першої світової війни заробітна плата жінки становила 50 % від заробітної плати чоловіків.

Висновки. Отже, складні соціально-економічні, політичні, побутові умови буття жінки наприкінці XIX — початку XX століть більшою мірою були результатом рівня суспільного розвитку та усталених порядків. Позбавлені політичних, економічних прав їх простір самореалізації обмежувався здебільшого веденням домашнього господарства. Домінуючим суспільним стереотипом було переконання, що жінка — це перш за все берегиня домашнього вогнища, жінка не має достатніх інтелектуальних здібностей, щоб займатися чоловічими видами діяльності. Це пояснює відсутність жінок в економічній, соціокультурній, політичних сферах. Неможливість отримання освіти жінками перетворювало дану проблему на невирішену та сприяло формуванню в самих жінок усталеного переконання, що вони не рівня чоловікам, слабкі та беззахисні.

Дані особливості були притаманні жінкам на всій території України, що перебували у складі як Російської, так і Австро-Угорської імперій, незалежно від соціального походження та рівня достатку сім'ї. Ситуація починає змінюватися з активізацією промислового перевороту наприкінці XIX століття. Посилення впливу економічних законів на суспільне буття «прибутку, вигоди» ставало головним аргументом для роботодавців при взятті на роботу жінки. Низька оплата праці жінки, відсутність прав були головними аргументами для представників бізнесу. Враховуючи посилення негативних міжнародних чинників на економіку Росії та Австрії, наближення Першої світової війни, роль жінки у виробництві пропорційно зростала. Потреба країн у промислових výroбах, мобілізація чоловіків до армії не лишали вибору буржуазії та надавали жінкам можливості змінити ситуацію. Позитивним моментом стає паралельне зростання їх прав, рівня соціальної захищеності. При цьому галузева специфікація та рівень оплати праці продовжував демонструвати гендерну обмеженість та нерівність. Основними сферами працевлаштування жінок лишалися харчова, легка, особливо текстильна, тютюнова промисловість. Недосяжними продовжували бути важка промисловість, державна служба. Тому можна сміливо констатувати той факт, що покращення ролі жінки на ринку праці багато в чому відбувалось під дією економічних чинників, а не зміни мислення суспільства, підвищення рівня його ліберальності.

Список літератури / References

1. Герасименко Г. В. Гендерні проблеми на ринку праці України. *Демографія та соціальна економіка*. 2005. № 1. С. 178–183.
Herasymenko, H. V. (2005). *Henderni problemy na rynku pratsi Ukrainy* [Gender problems in the labour market of Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and social economy], no. 1, pp. 178–183.
2. Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2011. – 32 с..
Company ВАІТЕ (2011). *Zhinky ta xholoviky na rynku pratsi Ukrainy. Porivnialne doslidzhennia Ukrainy ta YeS* [Women and men in the labour market of Ukraine. A comparative study of Ukraine and the EU]. Kyiv, ВАІТЕ Publ.
3. Дягілев В. М. Історичні аспекти гендерної політики в Україні (соціально-правовий статус жінки в українській історії). *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 5–7 грудня 2002 року, м. Київ. К.: Державний ун-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соц. досліджень, 2002. С. 75–78.

Diahilev V. M. (2002). *Istorychni aspekty hendernoi polityky v Ukraini (socialno-pravovyi status zhinky v ukrainskii istorii)* [Historical aspects of gender policy in Ukraine (social and legal status of a woman in Ukrainian history)]. *Formuvannia hendernoho paritetu v konteksti suchasnykh socialno-ekonomichnykh peretvoren: materialy mizhnarodnoi naukovo-prakyichnoi konferentsii* [Formation of Gender Parity in the Context of Contemporary Socio-Economic Transformations: Proceedings of an International Scientific and Practical Conference]. Kyiv, State University of Family and Youth Issues; Ukrainian Institute for Social Research Publ., pp. 75–78.

4. Кімел М. Гендероване суспільство. К. : Сфера, 2003.

Kimmel, M. (2003). *Henderovane suspilstvo* [Gender society]. Kyiv, Sfera Publ.

5. Женщины в Немецкой экономике в первой половине XIX века. URL : <http://yspu.org/hreader/1/?in=2> (дата звернення 17.10.2019).

Zhenshiny v Nemeckoj ekonomike v pervoj rolovine XIX veka [Women in German economy in the first part of the nineteenth century]. Available at : <http://yspu.org/hreader/1/?in=2> (Accessed 17 October 2019).

6. Вікторовський В. До проблеми жіночої несвободи. *Універсум*. 1995. № 11–12. С. 49–57.

Viktovskyi, V. (1995). *Do problemy zhinochoi nesvobody* [To the problem of women's unfreedom]. *Universum* [Universe], no. 11–12, pp. 49–57.

Дата надходження рукопису 30.10.2019

Цель — изучить феномен дискриминации женщин в системе социально-трудовых отношений на территории Украины в конце XIX — начале XX веков.

Методы. Использован комплекс общенаучных методов гносеологии: теоретического обобщения, анализа и синтеза, индукции и дедукции. Исходным фактом исследования является констатация зависимости результатов поиска работы от разветвленности социальных сетей, особенно слабых социальных связей.

Результаты. Проанализирован уровень гендерного равенства на территории Украины в конце XIX — начале XX веков. Обращено внимание на структуру социальной системы, роль и место женщины в ней. Определены этапы и причины изменения ситуации, которые способствовали росту места и роли женщины на рынке труда. Исследованы особенности отраслевого разделения рынка труда, взаимозависимость между увеличением количества работающих женщин и проведением общественных реформ. Отмечена важность равного доступа к образованию как гаранта профессиональной конкурентности женщины. Подчеркнуто, что увеличение трудовых прав женщины происходило во многом под действием внешних, международных факторов, а не только внутренних реформ, промышленного переворота. Экономический кризис, Первая мировая война стали катализаторами общественных изменений из-за необходимости увеличения производства, а не изменения мышления общества или отношение к проблеме.

Ключевые слова: трудовые отношения, труд, гендерное равенство, женщина, общество, развитие, рынок труда.

Objective. The objective of the article is to study of the phenomenon of discrimination against women in the system of social and labour relations in the territory of Ukraine in the late XIX — early XX centuries.

Methods. A complex of general scientific methods of epistemology is used: theoretical generalization, analysis and synthesis, induction and deduction. The initial fact of the research is the statement of the dependence of the results of job search on the branching of social networks, especially the weak social ties.

Results. *The rough socio-economic, political, and living conditions of woman's being in the late nineteenth century — early twentieth century were mostly the result of the level of social development and long-standing rules. Having been deprived political, economic rights, their space of self-realization was confined largely to housekeeping. The dominant social stereotype was the belief that a woman is first of all a housewife, a woman does not have sufficient intellectual capacity to engage in male activities. This explains the absence of women in economic, socio-cultural, and political spheres. The inability of women to educate turned this problem into an unsolved one, and helped to form in women's consciousness the established belief that they were not equal to men, weak and defenseless. These features were characteristic to women throughout the territory of Ukraine, which were part of both the Russian and Austro-Hungarian empires, regardless of their social origin and the level of family well-being. The situation began to change with the intensification of the industrial revolution in the late nineteenth century. Strengthening the impact of economic laws on the social existence of «profits, benefits», became the main argument for employers when hiring a woman. The low pay of women, lack of rights, became the main arguments for business representatives. Taking into account the intensification of negative international factors on the economy of Russia and Austria, the approaching World War I, role of women in production sphere increased proportionally. The need of countries for industrial products, the mobilization of men into the armies did not leave the choice to the bourgeoisie and enabled women to change the situation. A positive point is the parallel growth of their rights, the level of social protection. At the same time, industry specification and wages continued to show gender limitation and inequality. The main areas of employment for women remained the food, light, especially textile, and tobacco industries. Heavy industry, public service continued to be unattainable. Therefore, we can boldly state that the improvement of the role of women in the labour market was largely due to economic factors, rather than a change in the thinking of society, increasing its level of liberality.*

Key words: *labour relations, labour, gender equality, woman, society, development, labour market.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-74-80

УДК 336.77:34 (045)

Шульженко І. В.,
канд. юрид. наук,
доцент

Рубан Ю. О., студентка

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: shulzhenko@donnuet.edu.ua
e-mail: ruban@donnuet.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ КРЕДИТУВАННЯ

UDC 336.77:34 (045)

Shulzhenko I. V.,
PhD in Juridical Sciences,
Associate Professor
Ruban J. O., student

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: shulzhenko@donnuet.edu.ua
e-mail: ruban@donnuet.edu.ua

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CREDIT CONDITIONS

***Мета** — дослідити проблему споживчого кредитування. Оскільки кредитування відіграє важливу роль не лише в тому, щоб забезпечити соціальні вимоги населення, а й вплинути на розвиток економіки держави у всіх галузях, розпочинаючи від виготовлення і реалізації товарів та послуг до діяльності часткових підрозділів фінансової системи.*

***Методи.** Вирішення поставлених завдань здійснювалось за сприяння таких методів, як розгляд та узагальнення наукової, науково-популярної літератури та нормативно-правових актів.*

***Результати.** Варто ввести певні зміни та вдосконалення в чинне законодавство, котре налаштовує правовідносини в галузі, та внесення нових, сучасних положень щодо кредитування. Оскільки споживче кредитування — найпопулярніший та поширений вид банківських операцій у різних країнах світу. Для прикладу, не завадить прийняти сучасні доповнення у Закон України «Про споживче кредитування», котрий має встановити розбірливі критерії споживчої позики, розмір повідомлення, котрі банк має надати споживачу, а також установити спеціальну відповідальність фінансових закладів за недодержання обов'язку щодо надання відповідної інформації, тощо.*

***Ключові слова:** кредит, кредитування, споживчий кредит, банк, закон, грошові запаси, кредитор, фінансові послуги, фінансово-кредитний ринок, угода, договір, позичальник.*

Постановка проблеми. В Україні розвиток нинішніх ринкових взаємовідносин вимагає відповідної діяльності ринку фінансових послуг, невіддільним елементом якого є кредитування. За підтримкою даного інституту, учасники громадянських правовідносин одержують доступ до грошових запасів, якщо вони їм потрібні.

Завдяки актуальності правової охорони позикодавців банку, регламентування, яке цілеспрямоване на захист активів банківських закладів, постають певні запитання щодо останніх формулювання впливу публічно-правової регламентації з огляду на певні прийоми урядового регулювання на сутність господарських правових взаємин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які досліджувались у галузі правового регулювання взаємин сторін кредитної угоди та у галузі споживчого кредитування, висвітлювалися у працях таких учених, як: М. М. Агарков, С. Й. Вільнянський, Е. А. Флейшиц, Є. С. Компанейц і Е. Г. Полонський, В. Я. Погребняк, І. С. Сарнаков, Є. О. Суханов, С. К. Соломін та багатьох інших.

Мета статті — обґрунтування і розгляд положень про кредитування, що надаються громадянам, де кредитна угода піддається впливу на сутність, визначальні та супротивні домовленості зі сторони державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цивільний кодекс України наголошує на тому, що порушення кредитором доходів, у випадку дострокового повернення споживачем, кредитує подібним видом втрат, як упущена вигода, згідно зі ст. 22 Цивільного кодексу України. Проте покарання такими збитками припустиме тільки внаслідок недотримання цивільного зобов'язання, а воно в даному випадку неприсутнє. Також, відповідно до ч. 4 ст. 1166 Цивільного кодексу України шкода, завдана правомірними вчинками, компенсується тільки в інцидентах, установлених Кодексом або іншим законом. Через це, домовленості угоди про споживчу позику, що обмежують права набувача відносно до повноважень, установлених вказаним законом, є незначними; про це зазначається у ч. 2 ст. 12 Закону України «Про споживче кредитування».

З огляду на це, для вирішення проблеми відшкодування втрат кредиторів, які виникають у разі дострокового повернення споживчого кредиту, потрібно не тільки виключення із закону всіх імперативних норм, що забороняють встановлювати в договорі додаткову плату за дострокове повернення споживчого кредиту, а й внесення до Закону України «Про споживче кредитування» норм, які б дозволяли кредиторів отримувати таку додаткову плату. Зазначимо, що до аналогічного висновку, аналізуючи російське цивільне законодавство, дійшов О. Я. Курбатов [1].

Але на практиці постають питання з приводу формулювання визначальних домовленостей кредитного договору для банків. У ст. 345 Господарського кодексу України приведено їх перелік. Це мета, сума і термін кредиту, установи й системи його видачі й погашення, класифікація забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки тощо.

Тому, до ст. 345 Господарського кодексу України належить таке:

1. Кредитні операції полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян. Кредитними визнаються банківські операції, визначені як такі Законом України «Про банки і банківську діяльність».

2. Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови і порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту.

3. Правові наслідки недійсності кредитного договору, а також недійсності договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, визначаються Цивільним кодексом України.

Не менш важливою є ст. 346 Господарського кодексу України, у якій наводиться інформація про кредитування суб'єктів господарювання:

1. Для одержання банківського кредиту позичальник надає банкові такі документи:

— клопотання (заяву), у якому зазначаються характер кредитної угоди, мета використання кредиту, сума позички і строк користування нею;

— техніко-економічне обґрунтування кредитного заходу та розрахунок економічного ефекту від його реалізації;

— інші необхідні документи.

2. Для зниження ступеня ризику банк надає кредит позичальникові за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку, під заставу належного позичальникові майна, під інші гарантії, прийняті у банків-

ській практиці. З цією метою банк має право попередньо вивчити стан господарської діяльності позичальника, його платоспроможність та спрогнозувати ризик непогашення кредиту.

3. Кредити надаються банком під відсоток, ставка якого, як правило, не може бути нижчою від відсоткової ставки за кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним по депозитах. Надання безвідсоткових кредитів забороняється, крім випадків, передбачених законом.

Також слід звернути увагу, на те що при формулюванні суттєвих умов угод банківського кредиту не завадить прислухатися до головних засад кредитування, наведених в його положеннях, але Положення про кредитування позбавилося чинності відповідно до Постанови Правління Нацбанку України від 18.02.2004 р. Наявність цього Положення надавала можливість відносити до визначальних домовленостей забезпеченість, вороття, терміни тощо.

Не визначає фіксованих положень кредитування і громадських визначальних угод кредитної угоди нормативне регулювання у спеціальних вимогах, що регламентує фінансово-кредитний ринок, згідно із Законами України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», котрі установлюють додаткові установи кредитних угод, що будуть визначальними після угоди сторін. Положення кредитування, яких банк повинен дотримуватися відповідно до абз. 5 ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність», у визначеному законі до них робиться відсилання.

Законодавчу базу, яка налагоджує взаємовідносини у галузі споживчого кредитування, дозволено поділити на дві групи. Перша посвячується законам та підзаконним актам, що налагоджують кредитні взаємовідносини як правовий інститут та багатоманітні прилеглі до них галузі, а друга — просто споживчий кредит, як характерний вид позики.

До нормативно-правового забезпечення ходу кредитування підказують чинні закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження та установи Національного банку України, розпорядження та укази міністерств та відомств тощо.

До першої групи можна віднести такі кодекси, закони та підзаконні акти:

- Конституція України;
- Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р.;
- Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» № 2704-VI від 23.06.2005 р.;
- Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р.;
- Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрації обтяжень» № 1255-IV від 18.11.2003 р.;
- Закон України «Про заставу» № 2654-XII від 02.10.1992;
- Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» № 23 від 25.01.2012;
- інші.

Друга група включає Закон України «Про захист прав споживачів», а також укази та розпорядження НБУ, що регулюють часткові плани діяльності банків у цій галузі. Досліджуючи формулювання поняття «споживчий кредит» у різноманітних законодавчих постановах, слід зазначити характер його вживання над протилежними положеннями кредитування.

Отже, як показує іноземний досвід, не всі кредити за участю фізичної особи аналізуються як споживчі. Наприклад, у Франції як споживчий розглядається будь-який кредит, за винятком:

- кредиту, засвідченого нотаріально;
- кредиту, виданого на строк до трьох місяців;
- кредиту, виданого на суму, що перевищує встановлену законодавством;
- кредиту, який отримано для фінансування професійної діяльності;
- кредиту, який отримано для придбання нерухомості [2].

Через це, можна вільно погодитися зі словами І. Охрименко, що істотною властивістю споживчого кредиту є цільовий напрям на задоволення заключних споживчих вимог мешканців країни: «не всі кредити населенню є апіорі споживчими». Поняття «споживчий кредит» необхідно відрізнити від близьких понять: «кредит населенню», «кредит фізичній особі», «кредит домогосподарствам», «роздрібний кредит» [2, с. 12].

Для зіставлення з цивільно-правовою регламентацією кредитної угоди, господарським регулюванням банківського кредиту варто звернути увагу на ст. 21 Закону України «Про кредитні спілки», згідно з якою кредитна спілка видає кредити на угодах їх сплачуваності, терміну й забезпеченості. Сума й терміни тільки свідчать про визначальні угоди для банківського кредиту, а забезпеченість не є закріпленою відповідно до закону.

У правовому налагодженні споживчого кредитування іноземних держав вагоме місце посідає повідомлення споживача, інакше кажучи надання повідомлення, котре дає право мати на увазі правила надання банківських послуг.

Інститут повідомлення споживача має чималу вагомість з погляду на те, що у взаємовідносинах «банк — споживач» існує інформаційна невідповідність. Таким чином, неодмінною підставою охорони прав споживачів є реалізація відвертої кредитної поведінки стосовно повідомлення потенціальних клієнтів про справжню вартість кредиту.

Варто виокремити дві фундаментальні направленості правового регулювання повідомлення споживачів з приводу споживчого кредиту:

- 1) установи до звістки про домовленості споживчої позики;
- 2) установи до звістки про угоду споживчої позики.

Так, якщо наявна не повна інформація, то набувач натрапляє на неї ще на стадії знайомства з популяризацією банку, котра переважно розташовує часткові дані про рекламований банківський продукт, роблячи враження про декотрі привілеї, яких у дійсності немає, або дані, котрі є правдивими тільки за наявності побічних умов, які не зазначені.

У законодавстві відсутні спеціальні норми, які регулювали б рекламу споживчого кредиту. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про рекламу», реклама послуг (банківських, страхових, інвестиційних тощо), пов'язаних із залученням коштів населення, або осіб, які їх надають, дозволяється лише за наявності спеціального дозволу, ліцензії, що підтверджує право на здійснення цього виду діяльності. Така реклама повинна містити номер дозволу, ліцензії, дату їх видачі та найменування органу, що видав цей дозвіл, ліцензію.

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про захист прав споживачів» закріплюється право набувача на отримання повідомлення від кредитодавця з приводу позики, котра відповідає властивостям закономірності, доступності й достовірної інформації. Така звістка має бути надана набувачеві вчасно.

Вищесказане положення визначається в зобов'язаннях кредитодавця, які закріплені у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів». Тобто, перед укла-

данням угоди про надання споживчої позики кредитодавець зобов'язаний оповістити споживача у письмовій формі про:

1) особу та місце знаходження кредитодавця;

2) кредитні умови, зокрема: мету, для якої споживчий кредит може бути витрачений, форми його забезпечення, наявні форми кредитування з коротким описом відмінностей між ними, у тому числі між зобов'язаннями споживача, тип відсоткової ставки, суму, на яку кредит може бути виданий, орієнтовну сукупну вартість кредиту (у відсотковому значенні та грошовому вираженні) з урахуванням відсоткової ставки за кредитом та вартості всіх послуг (реєстратора, нотаріуса, страхового агента, оцінювача тощо), пов'язаних з одержанням кредиту та укладанням договору про надання споживчого кредиту, строк, на який кредит може бути одержаний, варіанти повернення кредиту, включаючи кількість платежів, їх частоту та обсяги, можливість дострокового повернення кредиту та його умови, необхідність здійснення оцінювання майна та, якщо таке оцінювання є необхідною, ким воно здійснюється, податковий режим сплати відсотків та про державні субсидії, на які споживач має право, або відомості про те, від кого споживач може отримати докладнішу інформацію, переваги та недоліки пропонуваніх схем кредитування.

Потрібно погодитися з поставою питання законодавця та Національного банку України в тому, що реалізація банківського кредитування має відгукуватися у ґрунтовних принципах, котрі виявляють фундаментальні організаційні та істотні основи цього виду банківського функціонування. Рациональним може бути установлення безумовного регулятивного впливу положень кредитування, а не тільки особливих правил, які цілеспрямовані на реалізацію цих положень. Також закріплення зобов'язань банків дотримуватись положень кредитування та забезпечення здійснення цього обов'язку перспективою вживання до банків вимушених методів впливу без законного формулювання перерахування та сутності належних положень не можна визнати відповідним регулюванням кредитних взаємовідносин.

Таке регулювання перешкоджає раніш затвердженим принципам п. 1 ч. 2 ст. 92, а ще принципам ч. 1 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої жодний не може бути вимушений робити те, що не окреслено у законодавстві. Наявна обстановка правового налагодження не відповідає зацікавленням органів банківського нагляду, через те, що правомірність якого завгодно рішення про вживання дозволів до банку внаслідок недотримання положень банківського кредитування є проблематичним, без розбірливого посилання на норму закону, яка характеризує належні положення. Отже, здійснення вимушеного механізму забезпечення зобов'язань банків дотримуватись положень кредитування. Але це вимагає не менш як їх перелічення в законодавстві.

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що постає термінова потреба в розробленні сучасного Положення про кредитування, у якому були б закріплені визначальні домовленості угод і загальні положення з приводу укладання угод, через те, що банківське кредитування стало розповсюдженим, адже, через дефіцит коштів у громадян, посилене зростання цін чимало українців вимушені брати кредити у банків на купівлю нерухомості, побутової техніки тощо.

За наявності визначальних домовленостей кредитного договору: кредиту (грошові кошти), терміну повернення, оплати відсотків — кредитна угода піддається впливу на сутність, визначальні та супротивні домовленості зі сторони державного регулювання, котре відбувається через способи й форми державного регулювання господарської функції й банківського регулювання. Водночас, подібні способи й форми зобов'язані бути визначені й зіставлені в систему в законодавстві, у перетині часткових груп господарської діяльності, тобто — діяльності банків.

Для охоплення проблем потрібно вдосконалити:

- взаємозв'язки між кредитодавцями та позичальниками;
- вивчити заходи для підняття рівня прибутків населення;
- покращити урядове законодавство, котре регулює споживче кредитування.

Список літератури / References

1. Курбатов А. Я. Правовые проблемы потребительского кредитования. *Банковское право*. 2007. № 3. URL : <http://pandia.ru/text/77/31/213.php>.

Kurbatov, A. Ya. (2007). *Pravovye problemyi potrebitelskogo kreditovaniya* [Legal problems of consumer lending]. *Bankovskoe parvo* [Banking law], no. 3. Available at : <http://pandia.ru/text/77/31/213.php>.

2. Вишнеvский А. А. Современное банковское право: банковско-клиентские отношения. Сравнительно-правовые очерки. М. : Статут, 2013. 349 с.

Vishnevskiy, A. A. (2013). *Sovremennoe bankovskoe pravo: bankovsko-klientskie otnosheniya. Sravnitel'no-pravovye ocherki* [Modern banking law: banking and client relations. Comparative legal sketches]. Moscow, Statut Publ., 349 p.

Дата надходження рукопису 10.11.2019

Цель — исследовать проблему потребительского кредитования. Так как кредитование играет важную роль не только в том, чтобы обеспечить социальные требования населения, но и повлиять на развитие экономики государства во всех областях, начиная от изготовления и реализации товаров и услуг в деятельности частных подразделений финансовой системы.

Методы. Решение поставленных задач осуществлялось при содействии таких методов, как рассмотрение и обобщение научной, научно-популярной литературы и нормативно-правовых.

Результаты. Необходимо ввести определенные перемены и довершение в действующее законодательство, которое настраивает правоотношения в области и внести новые, современные положения по кредитованию. Так как потребительское кредитование — самый популярный и распространенный вид банковских операций в различных странах мира.

Например, не помешает принять современные дополнения в Закон Украины «О потребительском кредитовании», который должен установить разборчивые критерии потребительской ссуды, размер сообщения, которое банк посвятить потребителю, а также установить специальную ответственность финансовых учреждений за несоблюдение обязанности по предоставлению соответствующей информации и т. д.

Ключевые слова: кредит, кредитование, потребительский кредит, банк, закон, денежные запасы, кредитор, финансовые услуги, финансово-кредитный рынок, сделка, договор, заемщик.

Objective. The objective of the article is to research the problem of consumer crediting. As crediting plays an important part not only in ensuring the social requirements of the population, but also in influencing the development of the state's economy in all sectors, from the production and sale of goods and services to the activities of partial divisions of the financial system.

Methods. The tasks are solved with the help of such methods as the consideration and generalization of scientific, popular science literature and normative legal.

Results. The authors offer to introduce some changes and improvements in the current legislation, which regulates the legal relations in the industry, and the introduction of new, modern provisions on crediting, because consumer crediting is the most popular

and common type of banking operations in different countries of the world. For example, it wouldn't be a bad thing to adopt modern amendments to the Law on Consumer Crediting, which should establish legible criteria for a consumer loan, the amount of notice that a bank should devote to a consumer, as well as establish special accountability of financial institutions for failure to comply with the obligation to provide relevant information, etc. The authors conclude that there is an urgent need to develop a modern Crediting Regulation, which defines the definitive agreements and general provisions for the conclusion of transactions, because bank lending has become widespread, because due to lack of funds from citizens, increased pricing, many Ukrainians are forced to take loans from banks to buy real estate, home appliances, etc. In the presence of the definitive arrangements of the loan agreement: credit (cash), repayment term, payment of interest — the loan agreement is affected by the nature, determinative and opposing agreements on the part of state regulation, which occurs through the methods and forms of state regulation of economic function and banking regulation. At present, such methods and forms are obliged to be defined and compared to the system in the legislation, in the intersection of partial groups of economic activity, that is — the activity of banks.

Key words: *credit, crediting, consumer credit, bank, law, cash reserves, lender, financial services, financial-credit market, agreement, contract, borrower.*

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-80-86

УДК 349.2:316.344.6 (045)

Шульженко І. В.,

канд. юрид. наук,

доцент

Дядюра К. В., студентка

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,

Кривий Ріг, Україна, e-mail: shulzhenko@donnuet.edu.ua

e-mail: diadiura@donnuet.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ОСІБ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

UDC 349.2:316.344.6 (045)

Shulzhenko I. V.,

PhD in Juridical Sciences,

Associate Professor

Diadiura K. V., student

Donetsk National University of Economics and Trade

named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,

Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: shulzhenko@donnuet.edu.ua

e-mail: diadiura@donnuet.edu.ua

PECULIARITIES OF THE PROTECTION OF LABOR FOR PERSONS WHO NEED ADDITIONAL LEGAL PROTECTION

Мета — дослідити проблему реалізації та ефективності соціально-трудоових гарантій, які надаються працівникам, що потребують додаткового правового захисту. Автори обґрунтовують та аналізують ефективність пільг та переваг, що надаються відповідно до чинного трудового законодавства особам, які потребують додаткового правового захисту (працюючим жінкам та неповнолітнім працівникам).

Методи. Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою використання таких методів, як аналіз та узагальнення наукової, науково-популярної літератури та нормативно-правових актів які надають пільги та переваги працюючим жінкам та неповнолітнім працівникам.

Результати. Автори дійшли до висновку, що в сучасних умовах охорона праці вимагає вдосконалення як нормативного, так і організаційного. Рівень захисту жінок та осіб, молодших за 18 років, у тому чи іншому суспільстві свідчить про зрілість держави, розвиненість її державно-правових інститутів та рівень суспільно-правової свідомості. Держава повинна не тільки забезпечити для жінок безпечні умови праці, надавати пільги і гарантії, а й розробити механізм, який у повному обсязі надавав би можливість жінкам використовувати надалі їх права та гарантії. Адже, тільки завдяки праці люди можуть задовольняти свої матеріальні та моральні потреби. Отже, враховуючи фізіологічні, фізичні особливості жіночого організму і неповнолітніх, потрібно удосконалювати охорону праці не тільки в нашій державі, а й в міжнародному співтоваристві, оскільки життя і здоров'я є найважливішою цінністю.

Ключові слова: юридичні гарантії, трудові відносини, пільги, переваги, працевлаштування, жінки, неповнолітні, охорона праці.

Постановка проблеми. Перші акти у сфері трудового законодавства були спрямовані на охорону праці та обмеження робочого дня. Стаття 24 Конституції України проголошує рівність прав і свобод жінок з чоловіками. Для забезпечення рівноправності, трудовим законодавством передбачено спеціальні правила охорони праці жінок, пільги і додаткові гарантії їх прав. Стосовно неповнолітніх, їх охорона праці в Україні постійно зростає. Держава має вживати спеціальних заходів в інтересах молоді, сприяти державним і приватним установам, підприємствам наймати та професійно навчати молодь за допомогою методів, що відповідають національним умовам та практиці.

Тема охорони праці працівників сьогодні є важливою соціальною проблемою у кожній державі. Охорона праці жінок та неповнолітніх є важливою складовою економічного та соціального розвитку окремого підприємства та країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість учених, таких як В. Головченко [1], І. Ломанов [2], В. Прокопенко [3], Л. Чубар [4] у своїх працях неодноразово розглядали питання щодо охорони жіночої праці в суспільстві, які проблеми постають перед жінками та які є шляхи їх вирішення, а також захисту прав неповнолітніх під час працевлаштування.

Хоча в науковій літературі і містяться публікації щодо особливостей охорони праці жінок та неповнолітніх, на даний час існує доволі невелика кількість досліджень, які б комплексно охоплювали цю проблему.

Мета статті — обґрунтувати і проаналізувати соціально-трудова гарантії, що надаються жінкам у галузі охорони праці, а також дослідити основи та особливості регулювання охорони праці осіб, що не досягли 18 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сам термін «охорона праці» вживається:

1. У широкому розумінні: це сукупність правових норм застосування праці, які належать до різних інститутів трудового права. До них відносять норми, які забороняють необґрунтовану відмову у прийнятті на роботу, звільнення працівників. Вони встановлюють граничну тривалість робочого часу, часу на відпочинок та ін.

2. У вузькому: це створення для працівників здорових та безпечних умов праці.

У роботах В. І. Прокопенка наведено трактування в широкому розумінні поняття «охорона праці». Він відносить такі гарантії для працівників, що передбачають усі норми трудового законодавства [3].

Закон України «Про охорону праці» дає тлумачення поняття «охорона праці»: «охорона праці — це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі роботи» [3]. В умовах, що не відповідають

санітарно-гігієнічним нормам, працює понад 3,4 млн осіб. Забезпеченість працівників засобами індивідуального захисту не перевищує 40–50 % [2].

Охорона праці жінок — важливий інститут трудового права. Л. Чубар вважає, що в більшості виробництв відсутні обмеження та заборони для використання праці жінок. Вони працюють нарівні з чоловіками, для них встановлена рівна з чоловіками тривалість робочого дня, визначені однакові норми, але жінки стають першими жертвами безробіття [5].

Сучасне становище жінок на ринку праці характеризується їх дискримінацією у сфері зайнятості. За даними статистики на 2001 р., близько 50 % серед безробітних — представниці жіночої статі.

Основним міжнародно-правовим документом, для захисту прав жінок, є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Конвенція визначає поняття «дискримінація щодо жінок» як: «будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення користування або здійснення жінками, на основі рівноправності чоловіків і жінок прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній або будь-якій іншій галузі». Враховуючи фізіологічні особливості жіночого організму, законодавство про працю передбачає певні обмеження, а при деяких роботах встановлює жінкам пільги, зокрема у Кодексі законів про працю, глава 12 «Праця жінок».

Усі норми поділяються на дві групи, що виражають законодавче закріплення охорони праці жінок:

Перша група норм — регламентує питання з приводу робіт, на яких забороняється праця жінок;

Друга група норм — регламентує питання з приводу забезпечення права жінкам на повноцінне виховання дітей.

Граничні норми підймання і переміщення важких речей затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України: «Гранично допустима вага вантажу, що може підійматися при чергуванні з іншою роботою, при цьому підкреслено — до двох разів на годину, — становить 10 кг. Гранично допустима вага вантажу при підйманні і переміщенні постійно протягом робочої зміни не повинна перевищувати 7 кг».

Також пільги отримують жінки, які вагітні або займаються вихованням дітей до 14 років. Більш детальний опис пільг наведено в табл. 1.

Таблиця 1 — Пільги для жінок, які вагітні або займаються вихованням дітей [3]

Категорія	Пільги
1. Вагітні жінки	Для них знижуються норми виробітку, норми обслуговування або вони переводяться на іншу роботу, яка є легшою, із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою. Згідно зі ст. 179 КЗпП на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку із вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів.
2. Жінки, які мають дітей віком до трьох років	У разі неможливості виконання попередньої роботи переводяться на іншу роботу зі збереженням середнього заробітку за попередньою роботою до досягнення дитиною віку трьох років.
3. Жінки, які мають дітей віком від 3 до 14 років (або дітей-інвалідів)	Вони не можуть залучатись до надурочних робіт або направлятись у відрядження без згоди жінки. Період від 3 до 14 років починається після дня, коли дитині виповнилося три роки і закінчується в день, коли дитині виповнилося 14 років. Закон України «Про зайнятість населення» від 1.03.1991 р. у ст. 5 передбачає гарантії зайнятості для жінок, які мають дітей віком до шести років, що підлягають у бронюванні робочих місць для цієї категорії жінок.

Ще однією не менш важливою гарантією є надання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до 14 років, путівок до санаторіїв та будинків відпочинку і надання їм матеріальної допомоги. Власник або уповноважений ним орган повинен у разі необхідності видавати путівки до санаторіїв та будинків відпочинку безкоштовно або на пільгових умовах, а також надавати їм матеріальну допомогу.

Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їх заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям — за наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда. У разі відмови у прийнятті на роботу зазначеним категоріям жінок власник або уповноважений ним орган зобов'язаний повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. Відмова у прийнятті на роботу може бути оскаржена у судовому порядку.

Умови праці неповнолітніх на виробництві повинні відрізнятися від умов праці дорослих працівників. Це пояснюється як фізіологічними особливостями організму підлітків, який тільки формується, так і відсутністю у більшості з них відповідної професії і спеціальності. В галузі охорони праці неповнолітнім надаються пільги. Але, передбачені законодавством пільги, підірвали конкурентоспроможність неповнолітніх на ринку праці.

Неповнолітні, тобто особи, котрі не досягли 18 років, у трудових правовідносинах прирівнюються у справах до повнолітніх. Нарівні з цим для них встановлено додаткові пільги і гарантії трудових прав.

В інтересах охорони здоров'я неповнолітніх Міністерство охорони здоров'я України видало наказ: «Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх».

Забороняється залучати осіб, молодших за 18 років, до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, які затверджено наказом Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22.03.96 р. № 59:

1. Граничні норми діють на всій території України і поширюються на всі підприємства, установи, організації, навчальні заклади, а також на юридичних та фізичних осіб, які використовують працю підлітків від 14 до 18 років.

2. Підлітків забороняється призначати на роботи, які пов'язані виключно з підійманням, утриманням або переміщенням важких речей.

3. До роботи, що потребує підіймання та переміщення важких речей, допускаються підлітки, які не мають медичних протипоказань, що засвідчено відповідним лікарським свідоцтвом.

4. Загальна тривалість робочого часу підлітків не повинна перевищувати 24 год на тиждень для підлітків 14–15 років та 36 год — для підлітків 16–17 років.

5. Робота підлітків з вантажами не повинна становити більше 1/3 робочого часу.

6. Вага окремого вантажу та сумарна вага вантажу, який повинні підіймати та переміщувати підлітки, не повинна перевищувати граничних норм [3].

Державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці здійснюють:

1. Державний комітет України по нагляду за охороною праці.

2. Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки.

3. Органи державного пожежного нагляду управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ України.

4. Органи та заклади санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України [5].

Заробітна плата працівникам, молодше 18 років при скороченій тривалості щоденної роботи, виплачується в такому самому розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи [5].

Неповнолітні працівники також зобов'язані реєструватися як платники податків відповідно до Закону України «Про Державний реєстр фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів» від 22.12.1994 р. № 320/94-ВР і отримати свій ідентифікаційний код. Пунктом 2.3 Положення про картку фізичної особи-платника податків, затвердженого ДПАУ від 27.01.1998 р. № 43, встановлено, що до отримання документа, що посвідчує особу та підтверджує її громадянство, картки неповнолітнім фізичним особам видаються одному з батьків за наявності свідоцтва про народження дитини та паспорта громадянина України одного з батьків або його паспортного документа з унесеними до нього відомостями про місце проживання або тимчасового перебування.

Висновки. Щодо охорони праці жінок та неповнолітніх можна стверджувати таке: тема «Охорони праці осіб, що потребують додаткового правового захисту» була є і буде актуальною. Вона є важливим інтегрованим інститутом трудового права та має комплексний характер, оскільки охоплює різні норми правового регулювання та диференціюється залежно від виду та характеру виконуваної роботи.

У сучасних умовах охорона праці потребує вдосконалення як нормативного, так і організаційного. Рівень захисту жінок та осіб, молодших за 18 років, у тому чи іншому суспільстві свідчить про зрілість держави, розвиненість її державно-правових інститутів та рівень суспільно-правової свідомості. Держава повинна не тільки забезпечити для жінок безпечні умови праці, надавати пільги і гарантії, а й розробити механізм, який у повному обсязі надавав би можливість жінкам використовувати надалі їх права та гарантії, адже тільки завдяки праці люди можуть задовольняти свої матеріальні та моральні потреби.

Отже, враховуючи фізіологічні, фізичні особливості жіночого організму і неповнолітніх, потрібно удосконалювати охорону праці не тільки нашої держави, а й у міжнародному співтоваристві, оскільки життя і здоров'я є найважливішою цінністю.

Список літератури / References

1. Головченко В. Права жінок в Україні під кутом зору міжнародно-правових стандартів. *Право України*. 1999. С. 38–41.

Holovchenko, V. (1999). *Prava zhinok v Ukraini pid kutom zoru mizhnarodno-pravovykh standartiv* [Rights of women in Ukraine under the International Legal Standards]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], pp. 38–41.

2. Ломанов І. П. Охорона здоров'я працівників на виробництві. *Праця і зарплата*. 1999. №8. С. 16.

Lomanov, I. P. (1999). *Okhorona zdorovia pratsivnykiv na vyrobnytstvi* [Occupational health of workers]. *Pratsia i zarplata* [Labor and salary], no. 8, pp. 16.

3. Трудове право України. Академічний курс : підручник / за ред. П. Д. Пилипенка. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 536 с.

Pylypenko, P. D. (2007). *Trudove pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs* [Labor law of Ukraine. Academic course]. Kyiv, In Yure Publ., 536 p.

4. Чубар Л. Права жінок в Україні як об'єкт правового захисту. *Право України*. 2000. №5. С. 12.

Chubarov, L (2000). *Prava zhinok v Ukraini yak obiekt pravovoho zakhystu* [Women's rights in Ukraine as an object of legal protection.]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], no. 5, pp. 12.

5. Трудове право України : підручник / за ред. Н. Б. Болотіної. К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. 725 с.

Bolotina, N. B. (ed.) (2008). *Trudove pravo Ukrainy* [Labor Law of Ukraine]. Kyiv, Znannia KOO Publ., 725 p.

Дата надходження рукопису 12.11.2019

Цель. Цель — исследовать проблему реализации и эффективности социально-трудовых гарантий, предоставляемых работникам, требующим дополнительной правовой защите. Авторы обосновывают и анализируют эффективность льгот и преимуществ, предоставляемых в соответствии с действующим трудовым законодательством лицам, которые нуждаются в дополнительной правовой защите (работающим женщинам и несовершеннолетним работникам).

Методы. Решение поставленных задач осуществлялось с помощью использования таких методов, как анализ и обобщение научной, научно-популярной литературы и нормативно-правовых актов, предоставляющих льготы и преимущества работающим женщинам и несовершеннолетним работникам.

Результаты. Авторы приходят к выводу, что в современных условиях охрана труда требует совершенствования как нормативного, так и организационного. Уровень защиты женщин и лиц, моложе 18 лет, в том или ином обществе свидетельствует о зрелости государства, развитости ее государственно-правовых институтов и уровня общественно-правового сознания. Государство должно не только обеспечить для женщин безопасные условия труда, предоставлять льготы и гарантии, но и разработать механизм, который в полном объеме оказывал бы возможность женщинам использовать в дальнейшем их права и гарантии. Ведь только благодаря труду люди могут удовлетворять свои материальные и нравственные потребности. Итак, учитывая физиологические, физические особенности женского организма и несовершеннолетних, нужно совершенствовать охрану труда не только в нашей стране, но и в международном сообществе, поскольку жизнь и здоровье являются важнейшей ценностью.

Ключевые слова: юридические гарантии, трудовые отношения, льготы, преимущества, трудоустройство, женщины, несовершеннолетние, охрана труда.

Objective. The objective is to investigate the problem of the implementation and effectiveness of social and labor guarantees provided to employees who need additional legal protection.

Methods. The tasks were accomplished through the use of methods such as the analysis and generalization of scientific, popular science literature and legal acts that provide benefits and benefits to working women and minors

Results. The authors substantiate and analyze the effectiveness of benefits and benefits provided under current labor law to persons in need of additional legal protection (working women and minors).

The problem of occupational safety of persons who need additional legal protection was and will be urgent. It is an important integrated institute of labor law and is complex in nature, because it covers different rules of law and differentiates depending on the type and nature of the work performed.

It is concluded that in modern conditions, occupational safety requires improvement of both regulatory and organizational. The level of protection of women and persons under the age of 18 in a given society testifies to the maturity of the state, the development of its state-legal institutions and the level of public-legal consciousness. The state should not only provide women with safe working conditions, provide benefits and guarantees, but also develop a mechanism that would fully enable women to use their rights and guarantees in the future. After all, only through labor can people meet their material and moral needs.

Therefore, taking into account the physiological, physical characteristics of the female body and minors, it is necessary to improve the safety of work not only in our country, but also in the international community. Because life and health are paramount.

Key words: legal guarantees, labor relations, benefits, benefits, employment, women, minors, labor protection.

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-86-94

УДК 004.5'06:316.62-057.87 (045)

Степаненко О. К.,
канд. філол. наук,
доцент

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна,
e-mail: olena.step@ukr.net

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

UDC 004.5'06:316.62-057.87(045)

Stepanenko O. K.,
PhD in Philological Sciences,
Associate Professor

Municipal higher education institution
«Dnipro Academy of Continuing Education» of
Dnipropetrovsk Regional Council Dnipro, Ukraine,
e-mail: olena.step@ukr.net

SOCIALIZATION OF STUDENTS IN MODERN MEDIA SPACE BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Мета — розгляд медіаосвіти як засобу формування медіакультури студентів з метою розвитку творчої особистості, яка готова до життя в сучасних інформаційних умовах. У зв'язку зі стрімким розвитком сучасного світу, інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа є нагальна потреба у цілеспрямованій підготовці особистості до вмілого і безпечного користування цим простором. У перспективі подальші дослідження уможливають виявлення та обґрунтування напрямів підготовки педагогів, які сприятимуть становленню медіаграмотних фахівців.

Методи. У статті розглянуто методи, види, прийоми й форми використання елементів медіаосвіти в початковому процесі з метою соціалізації студентів у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі.

Результати. Медіаосвіта — педагогічний напрям, представники якого наголошують на необхідності вивчення молоддю закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно тощо).

Основними завданнями медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо. Медіаосвіта сприяє формуванню медіакультури учнів та студентів, їх соціалізації в сучасному інформаційному просторі. Необхідність цього процесу зумовлена тим, що мас-медіа в умовах глобалізації та інформаційного суспільства часто вирішально впливають на те, яким люди сприймають навколишній світ. Медіаосвіта покликана надати особистості можливість самозахисту шляхом навчання критичного сприйняття медійних повідомлень.

Отже, медіаосвіта має стати невід'ємною складовою освітньо-виховного процесу дітей та молоді, оскільки медіаджерела та медіапростір по-різному на них

впливають. Цілеспрямований процес навчання ефективної та безпечної взаємодії зі ЗМІ, виховання свідомої особистості забезпечили б формування медіаімунітету студентів, зумовили значний поступ у їхньому самовихованні, самонавчанні та самоактуалізації. До реалізації зазначеного процесу мають бути залучені педагоги закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Ключові слова: засоби медіаосвіти, інформаційно-комунікаційний простір, медіаграмотність, медіакультура, медіаосвіта, медіатекст, соціалізація.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вміння і безпечно користування ними. Оскільки на взаємодію з різноманітними медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет) припадає велика частина вільного часу сучасної молоді, медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання. Відтак постає гостра потреба в розвитку медіаосвіти, одне з головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіанасильства і продуктивної соціалізації в умовах сучасного інформаційного простору. Особливо означена проблема стосується дітей та підлітків. Окреслене спонукає до пошуку шляхів та напрямів діяльності педагога для успішної соціалізації студента в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародні концепції у напрямі становлення медіаосвіти певною мірою реалізуються і в Україні. Звернемо увагу на дослідження С. Гончаренка [1, с. 203], який трактує поняття «медіаосвіта» як «напрямок педагогіки, представники якого виступають за вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно)». Таке саме визначення наведено в соціолого-педагогічному словнику за редакцією В. Радула [10, с. 131].

Згідно з педагогічним словником за редакцією М. Ярмаченка, «медіаосвіта є напрямом сучасної педагогіки, що передбачає вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, радіо, телебачення, кіно, відео), підготовку їх до життя в сучасному інформаційному світі, опанування умінь сприймати та осмислювати різну інформацію, особливо за допомогою технічних засобів» [8, с. 311].

Проблема медіаосвіти останнім часом частіше привертає увагу і стає предметом дослідження українських учених. Так, А. Литвин вважає, що «медіаосвіта — це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого — медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень» [7, с. 131]. При цьому він орієнтується на тезу С. Гончаренка, що «основним завданням медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку» [1, с. 200]. Дослідженню поняття «медіаосвіта» присвятив свої праці Б. Потятинник, який визначає медіаосвіту як «науково-освітню сферу діяльності, що ставить за мету допомогти індивідові сформувати психологічний захист від маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа, а також розвинути/прищепити інформаційну культуру». Медіаосвіта, на думку науковця, «спрямована на масове оволодіння елементарними журналістськими навичками та новітніми технологіями, а також на захист індивідів від надміру агресивного інформаційного довкілля» [9, с. 8].

У сучасній «Енциклопедії освіти» зазначається, що «медіаосвіта — це технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) і об'єктом (масовою аудиторією), а саме: друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет» [5, с. 17].

Якщо ми звернемося до «Українського педагогічного словника», то дізнаємося, що «медіаосвіта (англ. *media education*, від лат. *media* — засоби) — напрям у педагогіці, представники якого виступають за вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно тощо). Основне завдання медіаосвіти — підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо» [1, с. 131].

Мета статті — розгляд медіаосвіти як засобу формування медіакультури студентів із метою розвитку творчої особистості, яка готова до життя в сучасних інформаційних умовах. У зв'язку зі стрімким розвитком сучасного світу, інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа є нагальна потреба у цілеспрямованій підготовці особистості до вмілого і безпечного користування цим простором. У перспективі подальші дослідження уможливлять виявлення та обґрунтування напрямів підготовки педагогів, які сприятимуть становленню медіаграмотних фахівців.

Завдання дослідження:

— визначити наукові підходи до розуміння понять «інформаційно-комунікаційний простір», «медіаграмотність», «медіакультура», «медіаосвіта», «медіатекст», «соціалізація»;

— розглянути ефективні методи, види, прийоми й форми використання елементів медіаосвіти в початковому процесі з метою соціалізації студентів у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі;

— окреслити шляхи ефективності застосування засобів медіаосвіти на заняттях з української мови та літератури та з'ясувати позитивні сторони використання засобів медіаосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших днів свого життя людина стає суб'єктом соціальних відносин, розвивається під впливом оточуючого середовища, набуває відповідного соціального досвіду. Тому перед кожною спільнотою постає проблема створення умов для соціального виховання і соціального розвитку дітей та молоді. Незважаючи на те, що соціалізація особистості розглядається і як психологічна (Б. Ананьєв, О. Асмолов, І. Бех, Д. Ельконін, Р. Немов) і як соціологічна (І. Кон, Я. Щепанський), і як педагогічна (А. Мудрик, В. Сухомлинський) проблема, спільним є трактування цього феномену, як процесу адаптації до середовища шляхом засвоєння заданих суспільством норм і правил поведінки. Спираючись на дослідження А. Мудрика, який розглядає процес соціалізації як «процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості» [3, с. 36–59], погоджуємося, що сучасне суспільство є інформаційним, а функціонування освітніх систем неможливе без засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Оскільки молодь ще з дошкільного віку залучена до інформаційно-комунікаційного середовища, існує об'єктивна проблема ефективно продовжити їх інтеграцію в нього. У них нема ще вагомого життєвого досвіду, вони ще схильні до сліпого наслідування привабливих образів. Велика проблема пов'язана з віртуальними інтерактивними іграми. У всьому світі звертають увагу на те, що діти та підлітки нерідко ототожнюють себе з образами (аватарами) в цих іграх, промінюючи реальні успіхи і боротьбу за гідне місце у своїй соціальній групі на примарні титули та здобутки. Але, звичайно, це зовсім не означає, що треба ховатися в мушлю та ізолюватися від інформаційних потоків. Тепер таке і не можливо. «Входячи в Інтернет, сучасні школярі занурюються в особливий, віртуальний світ. За необхідною інформацією учні і звертаються до

віртуальних джерел (Інтернету, комп'ютерних довідників і енциклопедій) навряд чи ні частіше, ніж до звичайних книг і навчальних посібників. Комп'ютерний світ, у тому числі й ігровий, відкриває сучасному молодому поколінню широкі можливості» [5, с. 59]. Він є важливим джерелом інформації: учень або студент може знайти і прочитати практично будь-яку потрібну йому книгу, написану будь-якою мовою, або знайти за ключовими словами повідомлення на тему, що хвилює його.

Комп'ютер — це одна з форм захоплювального відпочинку та розваг. Комп'ютерні ігри, прослуховування компакт-дисків, перегляд кінофільмів — усе це цілком доступно для будь-якого школяра чи студента.

Позитивним є те, що комп'ютерна техніка може бути використана як засіб навчання. Це і дистанційне навчання, і вивчення наукових даних, довідників, географічних карт, і так знайоме майже кожному учасникові навчально процесу «скачування» рефератів. Доступність практично будь-якої інформації, новизна, великі розважальні можливості, наближеність віртуальної реальності до життєвих умов за емоційністю і естетичними канонами тощо пояснює незмінну популярність комп'ютерного світу. Відомо, що для розвитку мотивації до процесу навчання необхідно активізувати пізнавальну активність, розширювати коло пізнавальних інтересів. Пізнавальна активність у шкільному віці досить висока, вона проявляється в допитливості дитини, яка ставить безліч запитань, прагне дізнатися нове про знайомі предмети і явища навколишнього світу, але, разом з тим, велика кількість нової інформації може сприяти і стомленню, втраті інтересу і прагненню переключитися на інший вид діяльності і не лише школяра, а й студента.

Таким чином, медіаосвіта має великий вплив на формування пізнавальної активності та формування медіакультури під час навчального процесу. Найефективнішим напрямом експерти вважають інтеграцію медіаграмотності в інші предмети. У країнах із розвинутою системою медіаосвіти це поширено — зокрема у Швеції, США. Найлегшим є включення медіаосвіти в заняття з інформатики та комп'ютерної грамотності. Тобто можна приділити більше уваги кібербезпеці, розповісти студентам про сучасні програми, за допомогою яких вони можуть створювати медіапродукти. Другий варіант — поєднання з уроками літератури, залучаючи тему кіно й театру [5, с. 200].

Ураховуючи вище зазначене, ми погоджуємося з українською дослідницею І. Дичківською, яка зауважила, що «головне завдання медіаосвіти полягає у підготовці тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формуванні вміння користуватися інформацією у будь-якому вигляді, здійсненні комунікації, усвідомленні наслідків впливу на людину ЗМІ» [3, с. 341]. Співзвучною з цим є думка А. Литвина, який вбачає «завдання медіаосвіти у формуванні критично мислячої, соціально активної, комунікативної особистості, яка вільно й осмислено орієнтується в медіапросторі. Медіаосвіта повинна, по-перше, захистити від потенційно шкідливих ефектів медіа, а, по-друге, виростити такого споживача медіа, котрий міг би ефективно задовольняти свої інтереси, використовуючи ЗМК» [7, с. 59]. Треба вміти працювати з інформацією.

Теорії напрацьовано достатньо. Навіть продумані реальні механізми реалізації задуманого. Але чи достатньо цього на практиці? І хоча розроблення й прийняття Концепції впровадження медіаосвіти в Україні є важливою складовою модернізації освіти, на жаль, сьогодні результати поки що не дуже втішні. В Україні є певні теоретичні розробки та напрацювання в галузі медіаосвіти. Але слід зауважити, що, по-перше, в західних країнах існує стала практика медіаосвіти, на яку можна і варто орієнтуватися, по-друге, теоретичні розробки більшості українських науковців спрямовані в більшості

випадків не на формування критичного мислення та автономної від медіа особистості (як у багатьох західних країнах), а на опанування медіаобладнання та використання можливостей медіа в навчальному процесі. Медіаосвіта й надалі залишається фрагментарною і здійснюється, як правило, хаотично.

Здійснення медіаосвітньої діяльності у навчальному закладі покладається на педагога, стосується його профілактичної, консультаційної та соціально-перетворювальної функцій. Перша забезпечуватиме формування здорового способу життя студентів, попередження негативних явищ у студентському середовищі, серед яких комп'ютерна адикція, тобто комп'ютерна залежність.

З метою формування ціннісних орієнтацій студента у медіапросторі у роботі викладача необхідною є *система засобів* роботи, які б формували норми і культуру спілкування (у тому числі і в процесі інтернет-спілкування), виховували б культуру зовнішнього вигляду та культуру поведінки.

Медіаосвітніми засобами можуть виступати:

1) медіадидактичний матеріал у вигляді візуальних медіатекстів (фотографій, рекламних і музичних відеороликів, документальних і художніх фільмів патріотичного змісту);

2) спосіб організації проведення занять в інтегрованому форматі тренінгів і медіаклубів (спільний перегляд, рефлексивна, аналітична робота під час сприйняття та обговорення переглянутого);

3) застосування спеціальних методів і прийомів розвитку рефлексії емоцій, почуттів та аналітичного, критичного осмислення сприйнятого.

Отже, для формування гармонійних відношень з оточуючими і навколишнім світом доцільною є організація позааудиторних заходів із використанням засобів медіаосвіти: конкурси, виставки проєктів; «дослідницька і творча робота з вивчення історії, культури, звичаїв, історичних цінностей рідного краю з використанням комп'ютерних технологій. Увага дорослих, систематична і цілеспрямована робота педагогів в окресленому полі сприятиме реалізації потенціалу сучасних студентів; формуванню рівноваги в емоційному та інтелектуальному освоєнні світу; особистої та громадської позиції» [5, с. 36].

Визначальними пріоритетами практичної діяльності повинен стати особистісно орієнтований підхід, індивідуалізація й диференціація навчання. Орієнтація на конкретного студента його потенційні можливості як партнера, який свідомо здобуває знання, розвиває здібності, набуває досвіду спілкування в діалозі, аргументовано відстоює свою думку.

Під час навчання на заняттях з мови та літератури студенти мають можливість навчитися: «аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст; інтерпретувати медіатексти й цінності, що несуть у собі медіа; добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії; уможливити вільний доступ до медіа для споживання та виробництва власної медіапродукції» [5, с. 39–59]. Що більше позитивного досвіду в навчальному процесі буде в студента, то легше йому адаптуватися в сучасному світі. Студенти — співтворці заняття. Вони залучаються до навчального процесу як активні учасники, створюють медіапродукт за результатами своєї дослідницької діяльності за змістом літературного твору, під час опрацювання характеристики героя, біографії письменника. Ця ефективна форма допомагає узагальнювати, відпрацьовувати, повторювати, систематизувати і створювати нове на основі вивченого.

Медіаосвіту можна реалізовувати на певних етапах заняття шляхом виконання різних творчих завдань. Ще Я. А. Коменський у праці «Велика дидактика» зазна-

чив: «Усе, що тільки можна, давати для сприймання чуттям, а саме: видиме — для сприймання зором, чутне — слухом, запахи — нюхом, доступне дотикові — через дотик. Якщо будь-які предмети можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями».

На сучасному етапі в освіті домінує зміна пріоритетів, методів навчання та контролю знань. Усе це неможливе без застосування інтерактивних технологій, які використовуються і на уроках, і в позаурочний час, без використання комп'ютерів та мультимедійних проекторів. Така робота вимагає старанної підготовки і викладачів, і студентів, однак вона збільшує інтерес до навчання, а в результаті покращується якість знань із предмета. У наш час неможливо уявити телебачення, радіо, Інтернет без реклами.

В українському інтернет-просторі дедалі більшої популярності набувають *буктрейлери* — ролики, що створюють візуальний образ книги. *Буктрейлер* (від англ. *book* — книга, англ. *trailer* — тягач, причіп) — «короткий відеоролик за мотивами книги, кліп за книгою. Буктрейлер покликаний просувати книгу, сприяти доведенню її змісту до читача, залишити слід у його свідомості. Водночас він має інтригувати, викликати бажання самостійно прочитати книгу. Його особливістю є те, що розповідь про книгу подається в образній, інтригуючій формі. У переважній більшості тривалість буктрейлера не перевищує трьох хвилин. Буктрейлер вирішує кілька завдань: повертає увагу до книги та створює читацьку аудиторію» [3, с. 36–59].

Буктрейлер — новий жанр рекламно-ілюстративного характеру, який поєднує літературу, візуальне мистецтво, а також електронні та інтернет-технології. Він мотивує молодь не просто грати в ігри та спілкуватися в Інтернеті, а глибше вивчати інформатику і реалізувати свої знання та вміння практично. Тому на заняттях словесності під час вивчення певних тем з метою мотивації навчальної діяльності доцільним є використання методу «реклами». Рекламувати студенти можуть чи то твір художньої літератури, чи навіть певний розділ мовознавчої науки.

Велике враження на аудиторію справляють *відеоролики* про відомих українських діячів, особливо, створені студентами. Усі разом обговорюють не лише зміст ролика, а й технічні моменти. Таким чином відбувається міжпредметна інтеграція.

Систематичне використання *комп'ютерних відеосюжетів та демонстраційних презентацій* розвиває уяву, абстрактне мислення, підвищує інтерес до досліджуваного навчального матеріалу і предмета загалом. Використання аудіо- та відеосупроводів роблять заняття з літератури яскравими та змістовними.

Студент, володіючи здібностями творчо вирішувати проблеми, використовуючи комп'ютерні можливості, вчиться бути конкурентноспроможним членом сучасного суспільства: творчим, інтелектуально освіченим, відповідальним, комунікабельним, здатним вирішувати проблеми автономно, самостійно й ефективно застосовувати знання в життєвій практиці, побуті, навчальній діяльності. За таких обставин Інтернет дозволяє організувати простір, у якому можна не тільки здобувати інформацію, а й вирішувати безліч інших комунікативних завдань, тобто сприяти розвитку особистості, а не її деградації.

Висновки. Медіаосвіта сприяє формуванню медіакультури студентів та їх соціалізації в сучасному інформаційному просторі. Необхідність даного процесу зумовлена тим, що мас-медіа в умовах глобалізації та інформаційного суспільства часто вирішально впливають на те, яким люди сприймають навколишній світ. Медіаосвіта покликана надати особистості можливість самозахисту шляхом навчання критичного сприйняття медійних повідомлень.

Отже, медіаосвіта має стати невід'ємною складовою освітньо-виховного процесу дітей та молоді, оскільки медіаджерела та медіапростір по-різному на них впли-

вають. Цілеспрямований процес навчання ефективної та безпечної взаємодії зі ЗМІ, виховання свідомої особистості забезпечили б формування медіаімунітету студентів, зумовили значний поступ у їхньому самовихованні, самонавчанні та самоактуалізації. Перспективою подальших досліджень вважаємо виявлення та обґрунтування векторів у підготовці педагогів, що сприятимуть становленню медіаграмотних фахівців. До реалізації зазначеного процесу мають бути залучені педагоги закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Список літератури / References

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 206 с.
Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, Lybid, 206 p.
2. Гуріненко І. Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту. *Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць / за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2009. Ч. 1. 253 с.
Hurinenko, I. Yu. (2009). *Mediaosvita yak zasib profesiinoi pidhotovky fakhivtsia tsyvilnoho zakhystu* [Media education as a means of professional training of civil defence specialist]. *Informatsiini ta telekomunikatsiini tekhnolohii v suchasniy osviti: dosvid, problem, perspektivu* [Information and telecommunication technologies in modern education: experience, problems, prospects]. Lviv, LDU BZhD Publ., Part 1, 253 p.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
Dychkivska, I. M. (2004). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: navch. posibnyk* [Innovative pedagogical technologies: textbook]. Kyiv, Akademvydav Publ., 352 p.
4. Жилавская И. В. Медиаобразование молодёжной аудитории. URL: <https://www.twirpx.com/file/273390/> (дата звернення: 10.12.2019).
Zhilavskaya, I. V. *Mediaobrazovaniye molodiozhnoy auditorii* [Media education of youth market] Available at: <https://www.twirpx.com/file/273390/>
5. Задорожна І. Т. Медіаосвіта. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 523 с.
Zadorozhna, I. T. (2008). *Mediaosvita* [Media education]. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv, Yukinkom Inter Publ., 523 p.
6. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/konceptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini> (дата звернення: 09.12.2019).
Kontseptsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini [Concept of media education introduction in Ukraine] Available at: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/konceptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini>
7. Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_4/Lytvyn.htm (дата звернення: 09.12.2019).
Lytvyn, A. *Zavdannia mediaosvity v konteksti pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky* [Goals of media education in the context of professional training quality increase] Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_4/Lytvyn.htm
8. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 363 с.
Yarmachenko, M. D. Ed. (2001). *Pedahohichnyi slovnyk* [Pedagogical dictionary]. Kyiv, Pedahohichna Dumka Publ., 363 p.

9. Потятинник Б. В. Масова журналістська освіта — а чому б ні? *MediaКритика: щоквартальний дайджест електронного журналу*. Львів: ЗУМЦНЖ, 2005. Ч.10. С. 7–10.

Potiatynnyk, B. V. (2005). *Masova zhurnalistska osvita — a chomu b ni?* [Mass journalistic education — why not?]. *MediaKrytyka: chokvartalnyi daidzhest elektronnoho zhurnalu* [Media critics: quarterly digest of electronic journal]. Lviv, ZUMTsNZh Publ., Part 1, pp. 7–10

10. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ : ЕксОб, 2004. 304 с.

Radul, V. V. Ed. (2004). *Sotsiolooho-pedahohichnyi slovnyk* [Sociological and pedagogical dictionary]. Kyiv, EksOb Publ., 304 p.

11. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/8301/1/словник_1_%2C2.pdf (дата звернення: 10.12.2019).

Chernyshova, Ye. P. Ed. (2014). *Terminolohichnyi slovnyk z osnov pidhotovky naukovykh ta naukovo-pedahohichnykh kadriv pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity* [Terminological dictionary for the basics of scientific and scientific-pedagogical staff of postgraduate study training]. Kyiv, Universytet Menedzhmentu Osvity Publ., 230 p. Available at: http://lib.iitta.gov.ua/8301/1/словник_1_%2C2.pdf

Дата надходження рукопису 22.11.2019

Цель — рассмотрение медиаобразования как средства формирования медиакультуры студентов с целью развития творческой личности, готовой к жизни в современных информационных условиях. Ведь стремительное развитие в современном мире информационно-коммуникационных технологий и системы СМИ остро нуждается в целенаправленной подготовке личности к умелому и безопасному пользованию ими. Перспективы дальнейших исследований видим в выявлении и обосновании векторов в подготовке педагогов, которые будут способствовать становлению медиаграмотных специалистов.

Методы. В статье рассмотрены методы, виды, приемы и формы использования элементов медиаобразования в учебном процессе с целью социализации студентов в современном информационно-коммуникационном пространстве.

Результаты. Медиаобразование — направление в педагогике, представители которого выступают за изучение школьниками и студентами закономерностей массовой коммуникации (пресса, телевидения, радио, кино и т. д.).

Основными задачами медиаобразования являются подготовка нового поколения к жизни в современных информационных условиях, к восприятию и пониманию различной информации, осознание последствий ее воздействия на психику. Медиаобразование способствует формированию медиакультуры учащихся и студентов, их социализации в современном информационном пространстве. Необходимость данного процесса обусловлена тем, что масс-медиа в условиях глобализации и информационного общества часто оказывает решающее влияние на то, каким люди воспринимают окружающий мир. Медиаобразование призвано предоставить личности возможность самозащиты путём обучения критическому восприятию медийных сообщений.

Итак, медиаобразование должно стать неотъемлемой составляющей образовательно-воспитательного процесса детей и молодёжи, поскольку медиаисточники и медианпространство по-разному на них влияют. Целенаправленный процесс обуче-

ния эффективно и безопасно взаимодействию со СМИ, воспитания сознательной личности обеспечили бы формирование медиаиммунитета студентов, обусловили значительный прогресс в их самовоспитании, самообучении и самоактуализации. К реализации указанного процесса должны быть привлечены педагоги учреждений общего среднего, профессионально-технического и высшего образования.

Ключевые слова: средства медиаобразования, информационно-коммуникационное пространство, медиаграмотность, медиакультура, медиаобразование, медиатекст, социализация.

Objective. The objective of the study is to consider media education as a means of forming students' media culture in order to develop a ready-to-live creative personality in modern information conditions. After all, the rapid development in the modern world of information and communication technologies and the mass media system urgently requires the purposeful preparation of the individual for the competent and safe use of them. We see the prospects for further research in the identification and justification of vectors in the preparation of educators who will assist in the development of media literacy professionals.

Methods. The article deals with methods, types, techniques and forms of using elements of media education in the initial process in order to socialize students in the modern information and communication space.

Results. Media education is a direction of pedagogy, whose representatives advocate the study of the laws of mass communication (press, television, radio, cinema, etc.) by pupils and students.

The main tasks of media education are to prepare the next generation for life in modern information conditions, to the perception and understanding of various information, awareness of the consequences of its impact on the psyche, and so on. Media education contributes to the formation of media culture of pupils and students, their socialization in the modern information space. The need for this process is due to the fact that in the context of globalization and the information society, mass media often have a decisive influence on the way people perceive the world. Media education is designed to empower the individual through self-critical media communication training.

Therefore, media education should be an integral part of the educational process of children and young people, as media sources and media space affect them differently. A purposeful process of teaching effective and safe interaction with the media, education of a conscious personality would ensure the formation of students' media immunity, would lead to significant progress in their self-education, self-study and self-actualization. Teachers of general secondary, vocational, technical and higher education institutions should be involved in the implementation of this process.

Key words: media education tools, information and communication space, media literacy, media culture, media education, media text, socialization.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

Ніколенко К. В.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛІГЕНЦІЯ»
ТА ЙОГО ТРАКТУВАННЯ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ 5

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ

Сіняговська І. Ю., Богун О. Р.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ..... 11

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ

Удовіченко Г. М., Міценко В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ 18

Остапенко С. А., Миснік Я. С.

СЛЕНГ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ
РОЗМОВНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 25

Фурт Д. В.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНВАРІАНТ»
У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ..... 35

Удовіченко Г. М., Герасименко Д. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ П. ЗЮСКІНДА
«ЗАПАХИ, АБО ІСТОРІЯ ОДНОГО ВБИВЦІ (ПАРФУМИ)»..... 40

Удовіченко Г. М., Кашипуровська О. С.

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 49

Зінченко В. М., Ковшик Ю. К.

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ
ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ ЛІНИ КОСТЕНКО
«ТРИСТА ПОЕЗІЙ. ВИБРАНІ ВІРШІ») 55

Рибалка Н. В., Лиса К. С.

АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПРЕДМЕТ»
І «ПРЕДМЕТНІСТЬ» У ПОНЯТІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ 61

**СУСПІЛЬСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.
ОСОБИСТІТЬ**

Романуха О. М.

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ НА РИНКУ ПРАЦІ
НАПРИКІНЦІ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ..... 67

Шульженко І. В., Рубан Ю. О.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ КРЕДИТУВАННЯ 74

Шульженко І. В., Дядюра К. В.

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ОСІБ,
ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ 80

Степаненко О. К.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 86

CONTENTS

PHILOSOPHICAL GROUNDS OF SCIENTIFIC PROBLEMS OF SOCIETY

<i>Nikolenko K. V.</i> SOCIO-PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF INTELLECTUALS AND ITS INTERPRETATION IN MODERN CONTEXT	5
--	---

PHILOSOPHICAL CONCEPT OF EDUCATIONAL PROBLEMS

<i>Siniahovska I. Yu., Bohun O. R.</i> FORMATION OF LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS IN THE ENGLISH LANGUAGE STUDYING USING NEUROLLING PROGRAMMING	11
---	----

SOCIO-PHILOSOPHICAL ISSUES OF LINGUISTIC SPACE DEVELOPMENT

<i>Udovichenko H. M., Mitsenko V. V.</i> PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF NEOLOGISMS	18
<i>Ostapenko S. A., Mysnik Ya. S.</i> SLENG AS A SOURCE OF ENGLISH COLLOQUIAL ENRICHMENT.....	25
<i>Furt D. V.</i> CONCEPT “INVARIANT” INTERPRETATION IN MODERN LINGUISTICS.....	35
<i>Udovichenko H. M., Herasymenko D. V.</i> PECULIARITIES OF THE TERM REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF PATRICK SÜSKIND’S NOVEL “PERFUME: THE STORY OF A MURDERER”	40
<i>Udovichenko H. M., Kashpurovska O. S.</i> SPECIFICITY OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE TRANSLATION.....	49
<i>Zinchenko V. M., Kovshyk Yu. K.</i> BORROWING AS A SOURCE OF LANGUAGE LEXICAL SYSTEM UPDATE (AS EXAMPLIFIED IN POETRY COLLECTION OF «THREE HUNDRED POEMS. SELECTED VERSES» BY LINA KOSTENKO).....	55
<i>Rybalka N. V., Lysa K. S.</i> ANALYSIS OF WAYS OF “SUBJECT” AND “SUBJECTIFICATION” NOTIONS FORMATION IN THE CONCEPTUAL WORLDVIEW	61

**SOCIETY: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS.
PERSONALITY**

Romanukha O. M.

UKRAINIAN WOMEN IN THE LABOUR MARKET
OF THE LATE XIX — EARLY XX CENTURIES 67

Shulzhenko I. V., Ruban J. O.

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CREDIT CONDITIONS 74

Shulzhenko I. V., Diadiura K. V.

PECULIARITIES OF THE PROTECTION
OF LABOR FOR PERSONS
WHO NEED ADDITIONAL LEGAL PROTECTION 80

Stepanenko O. K.

SOCIALIZATION OF STUDENTS IN MODERN MEDIA SPACE
BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES 86

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Наукове видання

**ІНТЕЛЕКТ
ОСОБИСТІТЬ
ЦИВІЛІЗАЦІЯ**

*Тематичний збірник наукових праць
із соціально-філософських проблем*

№ 2 (19) 2019

Українською, російською та англійською мовами

Підписано до друку 24.12.2019 р.
Формат 60×84/8. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк — лазерний.
Ум. друк. арк. 13,17. Обл.-вид. арк. 11,95.
Наклад 150 прим. Зам. № ____.

ФОП Маринченко С. В.
вул. Героїв АТО, 81-а, оф. 109,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086
Свідоцтво про державну реєстрацію № 030567 від 19.01.2007 р.
тел. (067) 539-66-81